

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra biblických věd

Starý zákon

Katarzyna Kryczka

POSTAVENÍ ŽENY V IZRAELI A OKOLNÍCH NÁRODECH

Diplomová práce

Vedoucí práce: Josef Hřebík, Th.D. S.S.L

PRAHA 2008

Děkuji vedoucímu diplomové práce P. Josefovi Hřebíkovi, Th.D., S.S.L
za cenné rady, vstřícnost, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji všem, kdo mi jakkoliv pomáhali za jejich velkou trpělivost a dobré
slovo.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a v seznamu literatury a pramenů jsem uvedla veškeré informační zdroje, které
jsem použila

V Praze dne .....

OBSAH

ÚVOD	7
1. STVOŘENÍ ČLOVĚKA	9
1.0.1 Bible a stvoření člověka	9
1.0.2 Mýty o stvoření v sousedních národech	10
2. ŽENSKÝ PRVEK V PANTEONU	11
2.0.1 Bohyně v okolních národech	11
2.0.2 Postoj Izraele vůči božským ženám v panteonu	12
3. DŮLEŽITÉ OBDOBÍ V ŽIVOTĚ ŽENY	12
3.1 Dívka v domě otce	12
3.1.1 Izraelské dívky doma	12
3.1.2 Mladá žena v Egyptě a okolí	13
3.2 Panenství	14
3.2.1 Panenství v Izraeli	14
3.2.2 Pohled okolních národů na panenství	15
3.3 Období zasnub	15
3.3.1 Zásnuby v Izraeli	15
3.3.2 Pohled na zasnuby v okolních národech	16
3.4 Dědictví	16
3.4.1 Dědictví v Izraeli Starého zákona	16
3.4.2 Komplikovaná otázka dědictví v Babylónu a okolí	17
3.5 Vdova	17
3.5.1 Postavení vdovy v Izraeli	17
3.5.2 Vdovy v Egyptě a jiných zemích	19
4. ŽENA V MANŽELSTVÍ A RODINĚ.....	21
4.0.1 Izraelské manželství.....	21
4.0.2 Manželský svazek v okolních národech.....	22
4.1 Manželská smlouvá.....	24
4.1.1 Manželská smlouva v zákonech Egypta a u Chammurabiho.....	24

4.1.2	Manželská smlouva podle Tóry	25
4.2	Manželství mezi příbuznými	26
4.2.1	Příbuzenské sňatky	26
4.2.2	Levirátní zákon v Izraeli	26
4.3	Smíšená manželství	28
4.3.1	Problém smíšených manželství v Bibli	28
4.3.2	Smíšená manželství v pohledu ostatních národů	29
4.4	Monogamie a polygamie	29
4.4.1	Mnohoženství v pohledu Starého zákona a žitá praxe	29
4.4.2	Monogamie v jiných kulturách	30
4.5	Rozvod	31
4.5.1	Pohled Izraele na rozlučitelnost manželství	31
4.5.2	Rozvody a jejich praxe u sousedních národů	32
4.6	Nepłodnost	35
4.6.1	Nepłodnost očima izraelské společnosti	35
4.6.2	Pohled na nepłodnost v Egyptě a okolí	37
4.7	Harémy	38
4.7.1	Izraelský král a jeho harém	39
4.7.2	Harém a jeho význam v sousedních říších	41
4.8	Cizoložství	42
4.8.1	Věrnost v manželství v Izraeli	42
4.8.2	Cizoložství v očích jiných kultur	44
5.	MATKA	47
5.0.1	Postavení matky v Izraeli	47
5.0.2	Role a postavení matky z hlediska sousedních národů	48
5.1	Těhotenství a porod	49
5.1.1	Bible a dar těhotenství	49
5.1.2	Radost i problémy v těhotenství z pohledu žen okolních zemi	50
5.2	Výchova děti	51
6.	POSTAVENÍ ŽENY	53
6.0.1	Pohled na ženu v Izraeli	53
6.0.2	Postavení ženy v okolních národech	54

6.1	Královny	55
6.1.1	Královny v Izraeli	55
6.1.2	Královny Egypta a dalších zemí	57
6.2	Princezny	59
6.2.1	Postavení princezen ve Východních kulturách	59
6.2.2	Role princezen v Izraeli	59
6.3	Paní domu	60
6.3.1	Bible o paní izraelského domu	60
6.3.2	Paní domu v ostatních státech	61
6.4	Služky a otrokyně	62
6.4.1	Otokyně v starověkém Izraeli	62
6.4.2	Postavení otrokyň a služebných v Egyptě a na Východě	63
7.	PRÁCE ŽEN	65
7.1	Vzdělání	65
7.1.1	Vzdělání žen v okolních říších	65
7.1.2	Vzdělání izraelských žen	66
7.2	Obchodnice	67
7.3	Řemesla	67
8.	KNĚŽKY A ZASVĚCENÉ ŽENY	69
8.1	Kněžky a hieroduly	69
8.1.1	Náboženské úkony izraelských žen	69
8.1.2	Ženy a náboženství v jiných národech	70
8.2	Prorokyně	73
8.3	Vědmy, kouzelnice	74
8.4	Plačky	75
8.4.1	Plačky v izraelské pohřební liturgii	75
8.4.2	Plačky v ostatních kulturách	75
8.5	Zpěvačky, hudebnice, tanečnice	76
8.5.1	Zpěv a tanec v Izraeli	76
8.5.2	Zpěv a tanec v okolních národech	77
9.	KRÁSA ŽENY, PÉČE O KRÁSU	78

9.0.1 Krása v Izraeli	78
9.0.2 Krása a péče o ní v okolních národech	79
ZÁVĚR	83
Seznam literatury	87
Anglická anotace	88

Úvod

Od začátku své existence je člověk sám pro sebe velkým tajemstvím. Rozdělení na mužské a ženské pohlaví, sebou nese kromě krásy odlišnosti stejný náboj otázek, které z té odlišnosti vyplývají.

Ve světě, zpravidla vedeném muži se mluví o ženě s nadšením nebo také s nejhlubším pohrdáním. Málokdy tam je místo pro lhostejnost. Už z těchto náznaků je zřejmé, jak velkou roli hrála a hraje žena. Její postavení v mezilidských vztazích se měnilo a mění. Kdysi byla žena majetkem svého pána – otce, bratra, muže. Dnešní moderní feministky odmítají vnímat rozdíly mezi ženstvím a mužstvím a vyžadují pro sebe naprosté vyrovnání s muži v povinnostech i právech. Mezi oběma extrémů je místo pro život milionů žen, které během staletí a tisíciletí žily, pracovaly, rodily děti, milovaly své děti a manžely, a byly jimi milované. Plnily různé úkoly, snášely potupu nebo se vyznamenaly v dějinách národů.

Ve své práci jsem se chtěla soustředit na životní podmínky a úkoly žen Izraele tak, jak nám je zanechali pisatelé Starého zákona, a na postavení žen žijících ve stejném období v Egyptě a v Mezopotámii, které jsou nám známé z dobových odkazů a práce archeologů. Zvláštní pozornost chci věnovat manželství a roli ženy v tomto základním společenském tvaru, kterému věnuji celou jednu kapitolu.

Velmi bych si přála dokázat, že navzdory dnešním názorům žena vždycky měla svoji velkou roli v životě kmene, národa, státu. Že mohla být šťastná právě ve svém ženství. Chtěla bych upozornit dnešní „moderní“ ženy, že úplné vyrovnání se mužskému protějšku nevede automaticky ke štěstí. Být ženou je zvláštní – posvátné a tajemné poslání, které může ženu naplňovat, které nikdo není schopen ničím nahradit, a na které se dnes zapomíná ve jménu pokroku a dodržování lidských práv. Přestože se zdá, že žena je vždycky v pozadí a její vliv je omezený, je to právě její obětavost, pracovitost, čestnost a láska, které jsou základem toho, čemu říkáme domov. Povinnosti, které plnila, láska, se kterou vychovávala děti a podporovala manžela, vytváří atmosféru růstu pro příští pokolení.

Během srovnávání se dostaneme k nejjednodušším denním povinnostem nejnižších společenských vrstev a také nahlédneme do královských harémů a chrámů božstev. Uvidíme, jak v zdánlivé monotónnosti každého dne je obsažen klid, pokoj a jistota. Jak rodina, která dnes prožívá krizi stejně jako pochopení ženství, je oporou, bezpečím a velmi důležitým

místem pro ženu a její postavení v kultuře národa. To bezpečí, které dnes postrádáme, se zrcadlí nejen v pohledu na ženu, ale vede také k růstu celé společnosti, k jejímu blahobytu a k vývoji kultury.

1 Stvoření člověka

Lidé si kladou dodnes otázku vzniku života na zemi a jeho smyslu. Jednou z odpovědí bylo pro ně stvoření života mocnější bytostí, božstvem. Svě představy vyjadřovali v bájích a posvátných knihách. Jejich víra měla základní vliv na jejich život a na zákony, kterými se tento život řídil.

1.0.1 Bible a stvoření člověka

Izraelité mají v Bibli dvě zprávy o stvoření člověka. Bůh se rozhodl stvořit zemi, a na ní vrchol svého stvořitelského díla – člověka, proto, aby byl šťastný ve své existenci a mohl obdivovat s láskou svého Stvořitele. Bůh ustanovil člověka správcem stvoření, dal mu nad ním vládu a svěřil mu ji jako úkol (Gn 1,28). Pisatele ukazují, že lidstvo od začátku své existence je stvořeno v pohlavnosti zamýšlené Stvořitelem: „Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil“ (Gn 1,27).¹ Fakt, že je „Božím obrazem“, staví člověka na úroveň Bohem milovaného tvora, obklopeného péčí a láskou. Z těchto popisů je také zřejmé, že žena a muž jsou si rovni ve všem, právě proto, že oba jsou Božím obrazem. Bůh, když zamýšlel stvoření ženy, zvolil pro muže nejlepší možné řešení: „Učiním mu pomoc jemu rovnou“ (Gn 2,18). Bohužel ten rovnocenný vztah po prvním hříchu byl narušený. Hříchem se stává pohled na svět zkreslený. Žena je poraněná ve svém vztahu k muži. (Bůh) „ženě řekl: "Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout."“ (Gn 3,16). Tak vznikla podřízenost, která se výrazně prohlubovala, ale jedině v očích mužů. Bůh své rozhodnutí nezměnil, jak to poznáme z četných příběhů izraelských žen.

1.0.2 Mýty o stvoření v sousedních národech

Mezopotámie a Asýrie mají ve svých bájích, zvláště v některých, údaje o božském prvku ve stvořeném člověku. Na babylonských tabulkách se vyskytl nápis, že člověk pochází z krve a masa padlého boha². Proto je v něm smíchána božská a lidská část – krev a hlína.

---

¹ Citace z Bible, pokud není uvedeno jinak, pochází z *Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona*, (včetně deuterokanonických knih), 4. přepracované vydání, Praha: Česká biblická společnost 1993.

² „Příběh o stvoření člověka z krve "padlého" boha (na šesté tabulce) je zřejmě převzat z nějakého staršího příběhu o Eovi a zde je tento čin připsán Mardukovi.“ OPPENHEIM Adolf Leo: *Starověká Mezopotámie*, Praha: Academia, 2001, 201.

Mýtus, který byl víc rozšířený a uznávaný, ukazoval stvoření člověka jako výsledek hádky dvou skupin bohů, ze kterých jedna, nižší skupina, odmítala pracovat a druhá, vyšší, vyžadovala pro sebe služby. Stvoření člověka řešilo tento problém předáním povinnosti péče o bohy lidskému pokolení. „Bohové tedy vyžadovali od každého člověka, aby jim oddaně sloužil, což v praktické rovině znamenalo především to, že bude v rámci možností daných jeho společenským postavením a majetkovými poměry pečovat o boží obydlí - chrámy – a bude bohům ve formě pravidelných či mimořádných obětí poskytovat obživu. Kromě toho bohové kladli na člověka nároky morálního rázu, které však ve starověké Babylónii nebyly nikdy jasně formulovány v podobě nějakého závazného desatera.“³

Postavení člověka jako sluhy bohů představují i egyptské báje. Bůh podsvětí Chnum vymodeloval z hlíny člověka takovým způsobem, že člověk byl schopný samostatného života a rozmnožování. Pro něj připravil zem, na které by mohl člověk žít, a úrodu zajišťovala řeka Nil.⁴

Na rozdíl od izraelského pohledu není tady zmínka o pohlavnosti člověka a o péči božstva či božstev o své dílo. Vztah je jednostranný, služebný, a přízeň bohů si lidé musí zasloužit péčí o ně.

---

³ PECHA Lukáš: Babylónie, Praha: Libri, 2006, 97

⁴ Srov. <http://n.egyptologie.sblog.cz/myty/> a <http://www.sevetadel.sk/newsread.php?newsud=63>

2 Ženský prvek v panteonu

2.0.1 Bohyně v okolních národech

Zajímavé poznatky o ženském prvku v božském světě najdeme v egyptských mýtech.

Bohyně Neit: „Jako velký předek, jenž byl na počátku, se zrodila vlastním úsilím, ona, první matka, zároveň bůh i bohyně. Protože byla androgynní, ze dvou třetin muž a z jedné třetiny žena, samec schopný hrát úlohu samice a samice schopná hrát roli samce, Neit stvořila sedmi slovy svět. Jako původkyně svého vlastního zrození byla nazývána "otcem otců" a "matkou matek".“⁵

Velikou roli hraje také bohyně Eset, která dvakrát zachránila svůj protějšek, boha Usire od úplného nebytí a vrátila mu život. Po násilné smrti bylo tělo Usire jeho nepřítelem, bohem Neditu, rozkouskováno, což znamenalo pro Egyptěany nemožnost života na onom světě. Věrná manželka tělo složila a vzkřísila vdechnutím dechu života. Pak mu porodila syna – Hora, který byl jedním z hlavních božstev panteonu.⁶

Tato vyprávění o bohyních mluví o pochopení ženského prvku jako záchrany pro svět bohů a tím i pro svět lidí. Právě proto vnímání ženy v egyptské společnosti mohlo být jiné, její důležitost byla vnímána jinak a postoj k ní, jak to dál na mnohých příkladech uvidíme, se výrazně odlišuje od ostatních zemí.

V Babylóně měli bohové své manželky, které neměly větší význam, jen okrajově pomáhaly svým manželům. Výjimečné postavení měla mezi nimi bohyně Ištar, která dokonce nosila označení „vládkyně bohů“. Byla to bohyně lásky a plodnosti, ale také války a bitevní vřavy.⁷ Její chrámy a sošky byly velmi četné. Právě pro úkol zajišťování plodnosti si ji vážily zvláště ženy a její kněžky se těšily velké úctě. Bohyně už není vnímána jako záchrance světa bohů a lidí. Tento přístup na jedné straně ukazuje důležitost plodnosti a roli ženy v přivádění dětí na svět, na druhé omezuje ženu jen na roli rodičky a matky.

---

⁵ CHRISTIAN Jacq: Egyptěanky, Praha: Rybka Publishers, 2001, 20.

⁶ Srov. <http://www.starovekyegypt.wz.cz/usire.htm>

⁷ Srov. KLENGELOVÁ–BRANDTOVÁ Evelyn: Starověky Babylón, Praha: Vyšehrad, 1983, 75.

2.0.2 Postoj Izraele vůči božským ženám panteonu

Božstva okolních národů ve své naturalistické přirozenosti byla pro Izrael velikým pokušením. Věřit v Boha jediného, bez manželky, dětí, bez spleťtých bojů o vládu nad světem bylo těžkým úkolem. Mnohokrát si vyvolený národ klade otázku, kdo je jejich Bůh, jakou mocí disponuje a zda je větší než božstva sousedních kmenů a království. Přesto nenajdeme v izraelských spisech zmínku o ženském protějšku Boha Izraele.

3. Důležité období v životě ženy

3.1 Dívka v domě otce

3.1.1 Izraelské dívky doma

V Izraeli byla výchova stejně důležitá pro chlapce i pro děvčata. Dokonce v případě dcer mohlo zanedbání přinést větší potíže než ve výchově synů: „Dcera bývá skrytou příčinou, že otec nespí, že mu starost o ni zahání spánek. Když je mladá, aby neodkvetla dřív, než se vdá, když je provdaná, aby se nezprotivila muži. Dokud je pannou, aby nebyla zneuctěna a neotěhotněla ve svém otcovském domě. Žije-li s mužem, aby se nedopustila nevěry, anebo ač provdaná, aby nezůstala neplodná“ (Sír 42,9-10). Přáním rodičů bylo, aby se dobře vychovaná a prakticky připravená dcera vdala a byla v manželství šťastná. Její vzdělávání bylo omezeno na jednoduché domácí práce, zvláště šití, tkaní a také péči o mladší sourozence.

Moc otce sahala velmi daleko - svobodné dcery na něm byly dokonale závislé, mohly být prodány jako náhrada za dluhy. Maličkou dceru, před ukončením 12 let, mohl otec provdat bez jejího souhlasu a dokonce i proti její vůli (1 S 25,44). Děvčata byla bezplatnou pracovní silou, a pro otce možností zlepšit své materiální postavení v případě bohatého sňatku.

I když ve většině příběhů najdeme starosti otců spíše o syny než o dcery, neznamená to, že nebyly milovány a že se s nimi špatně jednalo. Děvčata byla miláčky svých otců a pod ochranou celé rodiny; mezi ně můžeme počítat Rebeku, Miriam, sestru Mojžíše, Jiftáchovu dceru, Dínu dceru Jákoba.

3.1.2 Mlada žena v Egyptu a okolí

Egypt, díky náhrobním malbám, nám představuje úděl dívky v plné šíři. Za výchovu děvčat zodpovídaly matky. Děvčata se učila kromě domácích prací, celé egyptské morálce, pohledu na svět nadpřirozený, který je obklopoval a byl stejně důležitý jako svět viditelný. Učily se znát a respektovat věčný řád Maat. „Aby se ho děvče naučilo uplatňovat v každodenním životě, muselo se naučit milovat pravdu a nenávidět lež, vyhýbat se výstřelkům a destruktivním vášním, nepokládat se za pupek světa, být solidární, umět naslouchat, vychutnávat ticho a mluvit jen po zralé úvaze, dodržovat dané slovo, nereagovat na každý vnější podnět, rozeznávat přítomnost nadpřirozena a tajemna ve všech věcech a snažit se jednat správně.“⁸

Pohled na další vzdělání je rozdělený. V některých spisech jsem našla názor, že dívky stejně jako chlapci měly přístup k vzdělání ve vesnických školách a pak ve větších školách umístěných v městech nebo u chrámů.⁹ Jiní autoři naproti tomu zastávají teorii o minimálním vzdělání dívek – jen na potřebu vedení domácnosti.¹⁰

Děvčata narozená ve vyšších společenských vrstvách se učila zpívat, hrát na hudební nástroje, tančit, někdy i psát. Je jisté, že v královském paláci se vzdělávali princové a princezny v základech gramatiky, matematiky, psaní a ve všem, co pro jejich funkci v budoucnu bylo užitečné.¹¹

Z asyrsko – mezopotamských pramenů se o postavení a výchově děvčat dozvíme málo. Jejich život ubíhal vždycky v podřízenosti k otci, případně bratrů, která se jen měnila v závislost na manželovi po svatbě. Pravděpodobně v naprosté většině bylo vzdělání dívek svěřeno matkám, které je zasvěcovaly do jejich příštích úkolů a povinností, jimiž byly sňatek a mateřství.¹²

---

⁸ CHRISTIAN: op.cit., 202

⁹ Srov. tamtéž 202

¹⁰ Srov. KLENGELOVÁ–BRANDTOVÁ: op.cit., 91.

¹¹ Srov. STROUHAL Evžen: Život starých Egyptanů, Praha: Olympia, 1999, 41

¹² GLASSNER Jean-Jacques: Mezopotámie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 269. „Výchova dívek byla zaměřena na sňatek a mateřství. O výchově chlapců, kteří byli nadějí rodiny, nemáme bohužel žádné informace“.

3.2 Panenství

3.2.0 Panenství v Izraeli

Panenství v Izraeli mělo velký význam. Jistým způsobem manželskou překážkou bylo, když žena nebyla pannou. Pokud muž obviní svou ženu, že nevstoupila do manželství jako panna, rozhodnou starší města na základě předloženého důkazu panenství, jímž je rouška, potřísněná krví po perforaci panenské blány. Tuto roušku rodiče nevěsty uchovávali jako doklad, jak je tomu dodnes např. v zemích islámu. Vyjde-li najevo lichost mužovy obžaloby, musí zaplatit peněžitou pokutu otci ženy, snad je i tělesně potrestán a navíc je mu odňata možnost svou ženu propustit, dát jí rozvodový lístek (Dt 23,13-21; 24,1-5). Je-li obvinění pravdivé a rodiče nemohou předložit důkaz panenství, stihne provinilou trest ukamenováním přímo u otcova domu, který poskvrnila svým smilstvem. Panenství je považováno nejen za hodnotu „obchodní“, ale také za hodnotu morální; je to zřejmé podle toho, že velekněz a dokonce i obyčejný kněz si mohl vzít za manželku jenom pannu (Lv 21,13-14; Ezd 44,22). Tento příkaz nebyl ovšem diktován úctou k panenství, ale starostí o rituální čistotu v oblasti sexuality.

Hodnotu panenství v Izraeli velmi vystižně popisuje příběh, který se odehrává za dnů soudců. Jiftách z Míše, soudce Izraele slíbil Bohu, pokud mu pomůže zvítězit nad utiskujícím Izrael Síchonem, králem Chešbónu, že obětuje toho: „kdo mi vyjde naproti z vrat mého domu, až se budu vracet v pokoji od Amónovců, bude patřit Hospodinu, a toho obětuji v zápalnou oběť“ (Sd 11,31). Vítězství národa se proměnilo v osobní porážku jeho vůdce, když otci naproti radostně s bubínkem v ruce tancovala jeho milovaná dcera, jediné dítě a dědička. Zoufalství otce bylo bezmezné. Bohužel, Jiftáh zapomněl, že může za svou dceru složit výkupné ve zlatě do chrámové pokladnice¹³ a mužská hrdost nedovolila přiznat, že lidské oběti jsou Bohem zakázané (Dt 18,10-12). Láska dcery k otci byla veliká, bez reptání přijala, že otec musí ji obětovat a souhlasila s tím. Měla jen jedinou prosbu: „Požádala pak svého otce: "Nechť je mi dovoleno toto: Ponech mi dva měsíce. Ráda bych odešla do hor a oplakávala se svými družkami své panenství." On jí řekl: "Jdi." Propustil ji na dva měsíce

---

¹³ „Hospodin promluvil k Mojžíšovi: "Mluv k Izraelcům a řekni jim: Když někdo složí zvláštní slib, osoby zasvěcené Hospodinu budou vyplaceny podle tvého odhadu. Tvůj odhadní obnos u muže od dvaceti do šedesáti let bude činit padesát šekelů stříbra podle váhy určené svatyní. Půjde-li o ženu, bude obnos činit třicet šekelů. Půjde-li o osobu od pěti do dvaceti let, bude obnos činit při osobě mužského pohlaví dvacet šekelů a při ženském deset šekelů. (...) Jestliže někdo nebude s to dát příslušný obnos, bude postaven před kněze a kněz mu odhadne obnos; kněz odhadne obnos podle platební schopnosti slibujícího. (Lv 27,1-5.8)

a ona odešla se svými družkami, aby na horách oplakávala své panenství. Po uplynutí dvou měsíců se vrátila k otci a on splnil slib, který o ní učinil. Muže nepoznala. V Izraeli se pak stalo zvykem, že izraelské dívky vycházívaly rok co rok po čtyři dny v roce opěvovat dceru Jiftácha Gileádského“ (Sd 11,37-40).

Proč dcera Jiftácha oplakávala panenství, pochopíme, když přečteme, že plodnost byla spíše považována za odměnu: „Hle, synové jsou dědictví od Hospodina, mzdou od něho plod lůna (Ž 127,3) a za požehnání: „Tvá žena bude jak plodná réva uvnitř tvého domu, tvoji synové jak olivové ratolesti kolem tvého stolu. Hle, jak bývá požehnáno muži, jenž se bojí Hospodina. Hospodin ať požehná ti ze Sijónu, abys viděl dobro Jeruzaléma po všechny dny svého žití, abys uviděl syny svých synů. Pokoj s Izraelem!“ (Žl 128,3-6). Zemřít bez dětí v panenství bylo totéž, jako zemřít bez Božího požehnání, být ničím.

Přísně byly trestány provinilé kněžské dcery: „Když se dcera některého kněze znesvětila smilstvem, znesvětila svého otce; bude upálena“ (Lv 21:9)

3.2.2 Pohled okolních národů na panenství

Egyptská společnost nebrala panenství jako věc cti a nikdo se o ně moc nezajímal.¹⁴

Naproti tomu v Babylonii se vztah k panenství měnil se změnou společenského postavení ženy. V starších obdobích, podle dokladů, měla žena vyšší postavení a mohla být svědkem nebo písáčkou. V tu dobu panenství nevěsty nebylo důležité. Pak se ale postavení ženy změnilo a v manželských smlouvách jsou zapsány zmínky o panenství nevěsty, na které se klade důraz.¹⁵ Žena se stává „nákupním zbožím“, jehož cena se určuje také podle panenství.

3.3 Období zasnub

3.3.1 Zásnuby v Izraeli

Pro Izraelity přípravou na manželství bylo období zasnoubení, tj. slibu manželství, který se dává v delší nebo kratší časové vzdálenosti od obřadu svatby. Poznámka z První

---

¹⁴ Srov. CHRISTIAN: op.cit., 150.

¹⁵ Srov. OPPENHEIM: op.cit., 67.

knihy Samuelovy 18,21 ukazuje pravděpodobně formuli zasnoubení, kterou otec nevěsty potvrzoval smlouvu: „Dnes ty budeš mým zetěm“. Zvyk zasnoubení byl známý a dodržovaný v Izraeli a měl také svoje právní důsledky. Od chvíle zasnub byl ženich „pánem“ nevěsty, proto za nevěru nebo zneuctění nevěsty byly stejné tresty jako za cizoložství. Podle Dt 20,7 mladý muž, který byl zasnoubený, byl zproštěn vojenské služby, což platilo dokonce ještě rok po svatbě (srov.: Dt 24,5).

3.3.2 Pohled na zasnuby v okolních národech

V okolních národech období zasnub nenajdeme. Mladá žena v Egyptě, jakmile se zamilovala a rozhodla se provdat, mohla to bez problému udělat. Doporučovalo se probrat svatbu s rodiči, ale otec neměl právo vnucovat dceři nápadníka. Dokonce i ve sporu vítězil názor mladé ženy. Pravidla doporučovala otci posuzovat svého budoucího zetě podle jeho schopnosti, nikoli podle majetku nebo postavení.

3.4 Dědictví

Dědictví je palčivou otázkou všech kultur. Zajišťovalo pokračování rodu a přetrvání zvláště v těžkých přírodních podmínkách a v obdobích možných častých válek. Názory se zde shodují – žena dědí jen ve výjimečných případech, jinak jsou dědici mužští potomci rodu.

3.4.1 Dědictví v Izraeli Starého zákona

V Izraeli žena nedělala v podstatě ani po otci, ani po manželovi. Jedinou výjimkou bylo, když rodina neměla žádné mužské potomky, pak dědily dcery, ale jen pod podmínkou, že se provdají za muže ze svého kmene: „Každá dcera, která obdrží dědictví od některého izraelského pokolení, se vdá za někoho z čeledi svého otcovského pokolení, aby Izraelci podrželi ve vlastnictví dědictví po svých otcích, každý to své“(Nm 36,8).

3.4.2 Komplikovaná otázka dědictví v Babylónii a okolí

V Babylónii byla otázka dědičné posloupnosti velmi složitá. Oprávněnými dědici se stávali především synové, dcery svůj podíl dostávaly formou věna, které si po sňatku odnesly do manželova domu. Přesto jejich situace byla v některých ohledech lepší. Pokud otec před smrtí nedal své dceři věno, museli jí bratři vyplatit věno z pozůstalosti. Vdovy sice také nedědily, ale dostaly zpátky své věno a mohly si nechat dary, které jim manžel během manželství věnoval.¹⁶

Mezopotamské dívky mohly vznášet nárok na dědictví po svém otci jedině tehdy, když jejich otec neměl syny a jestliže se ony samy nevdaly. Ve všech ostatních případech obdržely o svatbě věno, které jim bylo náhradou. Výjimkou byly dcery, které byly chrámovými kněžkami. Otec mohl takové dceři nechat volnou dispozici k věnu, na které pak neměli nárok její bratři ani po její smrti. „Chrámové kněžky, které nedostaly od otce věno, dělily se s bratry o otcovskou pozůstalost; jejich podíl se různil svou výší podle toho, zda šlo o kněžky, žijící při chrámu nebo mimo chrám; po jejich smrti připadl jejich podíl zpět jejím bratřím (§ 180,181). Pouze kněžka privilegovaného chrámu Mardukova, která nedostala od otce věno, měla nárok na třetinu dědického podílu svých bratří, prostou všech závazků; s tímto podílem mohla zcela volně nakládat.“¹⁷

3.5 Vdova

3.5.1 Postavení vdovy v Izraeli

Smrt manžela uvedla izraelskou ženu do nesnadné situace. Vdova, která neměla potomky, mohla zůstat v manželově rodině prostřednictvím levirátu, o kterém se zmíním v kapitole o manželství. Pokud se nenašel nikdo, kdo by tento zákon mohl uplatnit, bylo dovoleno, aby se vdala do jiné rodiny nebo rodu. Během čekání na svatbu se vracela do domu otce. Vdova po svém manželovi alespoň nějakou dobu nosila smuteční šat. Nevíme, jak dlouho trval smutek.

---

¹⁶ Srov. PECHA: op.cit., 77.

¹⁷ KLÍMA Josef: Společnost a kultura starověké Mezopotámie, Praha: ČSAV, 1963, 144.

Historie Tamar nám ukazuje, že tchán se nemusel k vdově chovat dobře (Gn 38,24). Tamar byla manželkou nejstaršího syna Judy, Era. Po smrti manžela, který nezanechal potomky, měla být manželkou dalšího Judova syna, Ónana, ale také s ním neměla dítě. Když zemřel, čekala, až dospěje nejmladší manželův bratr, který měl uplatnit zákon levirátu, a po tuto dobu byla vykázána do domu rodičů. Jenže tchán nechtěl splnit závazky vůči ní. Tamar musela nalézt způsob, jak vyvrát na bezpráví, které zažila. V přestrojení za prostitutku obelstila Judu, a tak získala potomky a svá práva.

Také vdovy, které měly více dětí, byly ve smutném postavení, například vdova z 2 knihy Královské, které po smrti manžela hrozilo, že jí věřitel vezme dva syny za otroky (2 Kr 4,1-7), nebo vdovy ze Sarepty u Sidónu, která se svým synem čekala na smrt hladu, protože nebyl nikdo, kdo by se jí ujal. (1 Kr 17,8-15). Z tohoto důvodu byly vdovy pod ochranou náboženského zákona a často najdeme texty vybízející k milosrdenství vůči nim stejně jako k sirotkům, přistěhovalcům a všem, kteří nemají oporu v rodině (Ex 22,21). Pod vlivem Páté knihy Mojžíšovy a také Izajáše 1,23 byl Bůh ukazován jako jejich nejvyšší ochránce.¹⁸

Příkladem složitých problémů vdov je Noemi, hrdinka knihy Rút. Kvůli pohromě hladu se Noemi s manželem odstěhovala do Moábu. Po smrti manžela a synů, které s ním měla, se rozhodla vrátit se domů do Betléma. Ačkoli to byl návrat mezi příbuzné, zůstala úplně bez prostředků. Před jistou smrtí v bídě a smutku ji zachránila věrná pomoc snachy Rút, která přestože byla cizinkou, souhlasila se zákonem levirátu a svatbou s příbuzným zemřelého manžela.

Avšak nemůžeme říci, že vdovy žily jen v nouzi a pohrdání. Přesvědčuje nás o tom kniha Judit, kde si hlavní hrdinka, svým jednáním zasloužila úctu celého národa a zůstala v paměti jako vzor statečné ženy, která svou odvahou předčí muže. Je velmi pravděpodobné, že tato kniha nepopisuje historickou událost, ale byla napsána jako příklad a povzbuzení pro národ, který v makabejské době trpěl krutým pronásledováním.¹⁹ Judit je krásná, mladá, bohatá vdova, která po smrti manžela žije v samotě a pravé zbožnosti. V neřešitelném okamžiku, kdy její město je obklíčeno a není žádná možnost záchrany, rozhodne se jednat a vyprošuje si k tomu Boží pomoc. Svou krásou a moudrostí ošidí Holoferna, vrchního velitele asyrského vojska. Opilý Holofernés čekal s Judit milostné dobrodružství. Žena však, aniž ztratila svou čest, využila okamžiku a zabila ho jeho vlastním mečem. Chvalozpěv a pocta lidu byly zasloužené: „Přišel též velekněz Jójakím a rada izraelských starších, kteří

¹⁸ Srov. VAUX Roland: *Le istituzioni dell'Antico Testamento*, Marietti, 1964, 50.

¹⁹ Srov. BOCIAN Martin: *Leksykon postaci biblijnych*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 1996, 300.

bydleli v Jeruzalémě, aby spatřili dobrodiní, které učinil Hospodin Izraeli, a aby uviděli Júditu a pozdravili ji. Když k ní přišli, všichni jí jednomyslně dobrořečili a řekli jí: "Tys povznesením Jeruzaléma, tys velkou chloubou Izraele, tys velkou pýchou našeho pokolení. To všechno jsi vykonala svýma rukama, prokázala jsi dobro Izraeli a Bůh v tom našel zalíbení. Buď požehnána od Hospodina, Všemohoucího, na věčné časy!" A všichni lid řekl: "Staň se!"²⁰ (Jud 15,8-10).

Je velmi zajímavé, že autor si jako hrdinku vyvolil slabou ženu, vdovu, tedy někoho, kdo měl ve společnosti minimální práva. Ve svém vyprávění dává důraz na moudrost a zbožnost ženy, chválí způsob, jakým Júdit spravuje majetek svěřený zemřelým manželem. Vyzvedává její krásu a manželskou věrnost: „Mnozí po ní zatoužili, ale žádný muž ji nepoznal po všechny dny jejího života ode dne, kdy zemřel její muž Meneáš a byl připojen ke svému lidu“ (Júd 16,22).

3.5.2 Vdovy v Egyptě a jiných zemích

Mnohem lépe na tom byly egyptské vdovy. Smrt manžela nezbavovala ženu práva na majetek a postavení v domě. Žena zdělila rodinný majetek a mohla s ním disponovat. Mohla se i znova vdát. Dokonce, pokud její rodina byla opravdu chudá, mohla se obrátit na úřady, jejichž povinností bylo materiálně ji zajistit. „Mudrci tvrdili: vdově se musí dostat ochrany. Neprožívá snad znovu utrpení Ísis po Osiridově smrti?“²⁰

Rovněž vdovy Babylónie a Asýrie měly lepší podmínky než vdovy izraelské. Po smrti manžela směla žena dál bydlet v mužově domě a používat věci, které přinesla do výbavy, navíc si mohla ponechat osobní dary věnované jí manželem.

Mezopotamská vdova přestože měla výhody, které jí mohly usnadnit život po smrti manžela, nikdy nebyla opravdu svobodná a právně byla vždycky v poručnictví svých synů nebo tchána. Její manželství končilo smrtí manžela jen v případech, že neměla děti, neměla tchána, nebo se rozhodla odejít a všechno opustit, kromě věna, které bylo jejím majetkem. V takovém případě se mohla vdát podle své vůle nebo žít s mužem dva roky, po nichž byl takový svazek vnímán jako legitimní manželství.²¹ Výjimkou byla vdova s nedospělými

---

²⁰ CHRISTIAN: op.cit., 207

²¹ Srov. GLASSNER: op.cit., 269.

děťmi, které nebylo dovoleno uzavřít nové manželství bez soudního souhlasu. Vdova se nesměla vyhnat z domu.

4 Žena v manželství a rodině

Společenskými přeměnami a vývojem výroby dochází pomalu k přeměně v kmenových a rodových strukturách. Muž nabývá společenské převahy nad ženou, dané jeho vyššími hospodářskými úkoly. Žena obstarává jen práce v domácnosti. Tato převaha muže, již se vyznačuje zřízení zvané patriarchát, se projevovala dříve a intenzivněji u kmenů pasteveckých než zemědělských, kde přežitky původního matriarchátu se udržují déle. I zde však došlo k uvolnění rodového společenství, jakmile muž začal obdělávat půdu pluhem za pomoci dobytčat. Vznikají nové společenské jednotky - rodiny, jejichž členové si však nejsou již zásadně rovni, jako tomu bylo v rodech. V čele rodiny stojí otec, jenž vlastní nejdůležitější výrobní prostředky - půdu s dobytčaty, má neomezenou moc nad rodinným majetkem, osobuje si touž moc i nad členy rodiny, a tak rodinu organizuje podle patriarchálního principu.

Uzavření manželství bylo soukromou smlouvou mezi rodinami snoubenců na celém starověkém Východě.

4.0.1 Izraelské manželství

Manželství věřícího Izraelity se liší od pohanského svazku hlavně uznáním Božího zákona v manželském životě, jehož smyslem je zplození potomstva.

O jevu manželství Encyklopedie bible píše: „ve Starém zákoně není manželství ani veřejnou ani náboženskou záležitostí, nýbrž věcí rodiny. (...) Význam manželství, nebo lépe řečeno životního společenství muže a ženy, neboť hebrejščina nezná slovo pro 'manželství' (...), lze odvodit už ze zpráv o stvoření, i když tu není vyzdvíženo manželství jako instituce.“²² Otec vybíral budoucí manželku pro syna tím, že vykoupil souhlas otce budoucí snachy. Manželství jako sepsanou smlouvu nalézáme v knize Tóbijáš (Tób 7,13). Dcera, která se vdávala, dostávala věno. Manželství z lásky proti vůli otce bylo výjimkou. Aby bylo uzavřené manželství platné, snoubenec musel mít ukončený 13. rok života (v praxi asi 18 let) a snoubenka 12 let. Manželství bylo platně uzavřené ve chvíli, kdy snoubenka opustila rodný dům.

Ze zákona je muž chápán jako „majitel“ ženy, její pán, žena jako majetek muže. Druhá kniha Mojžíšova vypočítává v zápisu Desatera jedním dechem ženu a majetek muže:

---

²² ERNST Michael: Manželství, in: STUBHANN Matthias: Encyklopedie Bible, Bratislava: Gemini, 1992, 364.

„Nebudeš dychtit po ženě svého bližního, ani po jeho otroku, ani po jeho otrokyni, ani po jeho býku, ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu“ (Ex 20,17). Tato skutečnost byla tak samozřejmá, že podle zákona manželka otroka byla prodávána spolu s ním a společně s ním získávala svobodu. „Jestliže přišel sám, odejde sám, měl-li ženu, odejde jeho žena s ním“ (Ex 21,3-4).

Postavení izraelské ženy můžeme velmi dobře poznat právě ve věcech manželství. Peníze, které za ni zaplatil ženich, byly majetkem otce. Sňatkem se děvče dostávalo většinou do velmi těžké situace. Musela se přizpůsobit často početné a ne příliš vstřícně se chovající rodině. Od otrokyně se sice lišila tím, že vlastnila věci, které si s sebou přinesla jako věno, ale svobodně s nimi disponovat nemohla (Tób 2,13).

4.0.2 Manželský svazek v okolních národech

„Egypské manželství (...) nebylo náboženským rituálem ani administrativní nutností, ale vyjádřením vůle páru prožívat vlastní osud na místě, které ponese charakteristické rysy jejich existence. Jakmile muž a žena začali bydlet spolu, všem na očích, byli ženatý a vdaná a museli plnit povinnosti spojené se zvoleným stavem.“²³

Rodina byla základní jednotkou společnosti. Vypovídají o tom i termíny, které používal běžný jazyk a které se omezují jen na členy nejbližšího příbuzenstva: otce, matku, sestru, bratra, dceru a syna. Další příbuzenství se musí složitě opisovat.

Rodina byla ideálem života. Mladý muž, který dosáhl jistého společenského postavení, bez ohledu na život, jaký vedl doposud, vstupoval do manželství, „vstoupil do domu“ otce vyvolené ženy, aby si „vzal ženu“, nebo „udělal ženu.“²⁴

Hlavní slovo měl otec dívky, ale nezanedbatelný hlas měla i matka. Tak o tom píše jedna z mladých zamilovaných žen ve své milostné básni: „On nezná mé přání, abych ho mohla obejmout a aby poslal k mé matce.“²⁵ Když dívka neměla otce, zastupoval ho strýc. Je těžké zjistit, kolik manželství bylo uzavřeno z lásky a kolik určili rodiče.

Nutným předpokladem k sňatku byla pohlavní zralost. I tady jako v Izraeli se vstupovalo do manželství, z našeho pohledu, velmi brzo. Nejnižší stáří ženicha, které se zachovalo uvedené v jednom dokladu, bylo 15 let. Ženich by měl získat takové postavení ve společenství, aby byl schopný zajistit manželce a potomstvu materiální zajištění. Tak čteme

---

²³ CHRISTIAN: op.cit., 151.

²⁴ Srov. STROUHAL: 61.

²⁵ Tamtéž: op.cit., 61.

o rozhodnutí vstupu do manželství v Naučení Anchšesonka: „Ožeň se ve dvaceti letech, abys mohl mít syna, dokud jsi mlád.“²⁶

Děvčata, budoucí nevěsty, nemusela čekat tak jako muži, na získání postavení ve společnosti. Protože délka života ve srovnání s dnešní dobou byla v průměru značně kratší, ženy nesměly zmeškat čas největší krásy a mládí. Nejnižší známý věk nevěst uvedený v nalezených dokladech je 8 až 10 let, průměrný věk určený na vdavky byl 12-13 let.²⁷

V egyptském manželství měli otec a matka stejná práva. Rodiče i děti měli velikou úctu k prarodičům. Průměrná rodina měla dvě děti, nejpočetnější čtyři děti. Každý člen rodiny odpovídal sám za sebe a nemohl se schovávat za svůj klan, aby unikl sankcím. Avšak členové rodiny se snažili uchovat společné bohatství po celé generace. Byla to pozoruhodná rodina, která se snažila umožnit každému osobní rozvoj a přitom uchovat soudržnost jádra rodiny.

Hodnotit postavení ženy v povodí Eufratu a Tigridu není snadné. Z dokladů se dozvídáme, že mezopotámské manželství bylo monogamické a patriarchální. Jen za určitých okolností mohl mít manžel vedlejší manželku nebo otrokyni, která ale nikdy nemohla být rovnoprávnou manželce legitimní. V sumerské době měla žena na první pohled víc svobody než v okolních společnostech. Babylónská žena mohla uzavírat smlouvy, adoptovat děti, vystupovat před soudem jako svědek a dokonce zastávat různá místa ve veřejné správě. Mohla být písařkou, členem soudního sboru, byla také chráněna před násilím a nactiutrháním. A přece nebyla úplně svobodná, její podřízení muži jí mohlo nečekaně změnit život a způsobit nejednu těžkou chvíli. Manžel mohl manželku dát věřiteli k odpracování dluhu do dlužního otroctví. Manželka zodpovídala dokonce za předmanželské dluhy manžela, pokud ji manžel písemně té zodpovědností nezprostil. Závazky, které vznikly v době manželství, nesli manželé společně. Jen manželka byla trestána za cizoložství a mohla být utopena, když nevedla domácnost podle manželova přání.

Důležité bylo věno, které nevěsta vnášela do manželství a které bylo od té chvíle její majetkem bez ohledu na spletitost osudu. Na oplátku ženich za svou manželku musel otci zaplatit.²⁸

Chammurabi pamatoval na ženy, jejichž manželé šli do války a dostali se do zajetí. V takovém případě manželka čekala, pokud byla finančně zajištěna, na svého manžela pět let, pak se mohla vdát. Hmotné zajištění mohla také dostat od panovníka.²⁹

---

²⁶ Tamtéž 62.

²⁷ Srov. tamtéž 62.

²⁸ Srov. KLENGELOVÁ–BRANDTOVÁ: op.cit., 65.

Hlavním cílem babylónského manželství bylo mít co nejpočetnější potomstvo. Děti po smrti rodičů měly za duše zemřelých plnit povinnosti vyplývající z víry v posmrtný život.

Osudem ženy bylo přivádět na svět děti. Potrat byl rozhodně zavrhován. Když se žena stala matkou, začala požívat dodatečných výsad. Její manžel ji už nemohl zapudit a ona sama mohla odmítnout přítomnost jakékoli jiné ženy vedle sebe.

Přestože v manželství platily přísné patriarchální řády, nelze vyloučit ani něžné a láskyplné vztahy mezi manželi. Výtvarné umění staroorientální s oblibou zobrazovalo manželské dvojice držící se za ruce nebo v objetí. Zvláště děti se mohly stát pevným pojítkem mezi rodiči. Nelze se dívat na tehdejší poměry, jako ostatně v žádné době, jenom jako na černé nebo bílé.

4.1 Manželská smlouva

4.1.1 Manželská smlouva v zákonech Egypta a u Chammurabiho

Babylónské „manželství nabylo platnosti teprve podepsáním svatební smlouvy.

Ukázka ze starobabylónského období nám přiblíží stylizaci takového dokladu:

"Varadsín, syn Ibnisína, si vzal Ištarummi, dceru Buzazuma a Lamašatumy... k manželskému společenství. Buzazumovi a Lamašatumě za ni dal dvě třetiny libry stříbra a jednoho otroka. Už nikdy si nebudou Buzazum, Lamašatum ani Buzazumovy děti na Ištarummi činit jakékoliv právo. Jestliže Varadsin Ištarummi opustí, musí připlatit libru stříbra. Opustí-li Ištarummi Varadsina, bude svržena s věže. Při bozích Šamašovi a Aji, při městě Sipparu a při králi (zúčastnění) odpřisáhli, že nikdy nebudou vznášet nějaké námitky. Pak následují podpisy patnácti svědků, přítomných při uzavírání sňatku."³⁰

Sňatek byl zpravidla dohodnut mezi otci budoucích partnerů a museli se shodnout na svatební smlouvě tak, aby v budoucnu nevznikaly spory. Žena dostávala od svého otce věno, které se lišilo v závislosti na společenském a hmotném postavení rodiny a zahrnovalo od šperků a látek přes potřeby do domácnosti až po domy, pole, dobytek a otroky. Otec od ženicha dostal na oplátku dar, jakési ověnění, které také v některých případech mohlo představovat značný majetek. „Zákoník Chammurabiho dokonce stanoví, že bez písemné

---

²⁹ Srov. KLÍMA: op.cit., 141.

³⁰ KLENGELOVÁ-BRANDTOVÁ: op.cit., 65.

smlouvy nemůže být sňatek považován za platný, nicméně vzhledem k nevelkému počtu dochovaných svatebních smluv se zdá, že v praxi měla ústní dohoda stejnou právní platnost.³¹ Provdáním opouštěla žena domácnost i moc svého otce a vešla do domu a pod moc svého manžela.

V Egyptě byla manželská smlouva samozřejmostí. Smlouva zajišťovala materiální práva manželky a dětí. Mohla být uzavřena v den svatby nebo kdykoliv po svatbě či po narození dětí. Původně, jak to bylo zvykem v Izraeli a v Mezopotámii, to byla dohoda mezi otcem ženy, který byl, jak bychom dnes vyjádřili, právním zástupcem svého dítěte a manželem. Během času se právní postavení ženy zlepšilo a smlouva začala platit jako dohoda mezi manžely. Zachovaly se vzácné výjimky, případy, kdy smlouvu vystavila svému manželovi žena. „V jedné z nich se zavázala, že v případě rozvodu z její viny vrátí manželovi polovinu ženského daru a vzdá se podílu z majetku nabytého za dobu trvání manželství.“³²

4.1.2 Manželská smlouva podle Tóry

Izraelský muž, který se chtěl oženit, měl povinnost otci vyvoleného děvčete zaplatit věno, tak zvaný móhar. Význam toho slova je těžké vysvětlit. V žádném případě to nebyla kupní smlouva, protože nikde v Mojžíšově zákoně není zmínka, že zaplacení móharu je nezbytné k uzavření manželství. „Výše kupní ceny (...), kterou ženich vyplatil otci nevěsty, činila obvykle asi 50 stříbrných šekelů, tedy obnos jako při odškodnění za svedení panny“ (Dt 22,29; srov. Ex 2,15).³³ Výměnou za věno, jak udává Gn 29,15-30, bylo povoleno nabídnout práci. Král Saul chtěl po Davidovi za svou dceru Míkal sto pelištejských předkožek. Platba se uskutečňovala při obřadu zasnoubení a měla za cíl utužit vzájemnou dohodu.³⁴

---

³¹ PECHA: op.cit., 76.

³² STROUHAL: op.cit., 68.

³³ BIČ Miloš: Ze světa Starého zákona, |Praha: Kalich, 1986, 258.

³⁴ Srov. DE VAUX: 42.

4.2 Manželství mezi příbuznými

4.2.1 Příbuzenské sňatky

V Egyptě byly příbuzenské sňatky velmi rozšířené. Brali se nevlastní sourozenci, často strýc s neteří a ještě častěji bratranec se sestřenicí. Důvodem takto domluvených manželství bylo pozemkové vlastnictví.

Naše pochopení poměrů dávných dob není dokonalé. Dlouho se myslelo, že v Egyptě existovaly také sňatky mezi sourozenci nebo sňatky rodičů s dětmi. Teď je už zřejmé, že opak je pravdou. K omylu vedlo nepochopení jazyka, ve kterém, jak jsem už jednou vzpomněla, chybí zvláštní označení sestřenice nebo bratrance. Také naše vnímání náboženských rituálů se liší od vnímání tehdejších Egyptanů. „Také faraón je jako manžel "bratrem" a hlavní královská manželka "sestrou". Dnes se zdá, že většina manželství, která byla pokládána za pokrevná, byla spojením s nevlastní sestrou. Manželství faraóna s fyzickou sestrou navíc měla, stejně jako manželství s dcerou, pravidelně symbolický a rituální charakter, a nebyla tudíž nikdy fyzicky naplněna; takové byly například sňatky Ramesse II. s jeho dcerami.“³⁵

V Mezopotámii je incest zakázán a právními texty tvrdě odsuzován. Vztahy syna s matkou nebo adoptivní matkou byly přísně trestán vyobcováním, utopením nebo upálením. Nejen zákony se stavěly proti takovým vztahům. Jedná z částí „věštebného novoasyrského textu se vyjadřuje takto: „... Mladý muž měl styk se svou matkou; mladý muž měl styk se svou sestrou; mladý muž měl styk se svou dcerou; mladý muž měl styk se svou tchýní; býk obskočil osla; lišák obskočil psa; pes obskočil vepře...“. Porovnání chování lidí a zvířat a zápis těchto dějů do seznamu čtyřiceti sedmi nepříznivých znamení označovaných jako "podivná", "k nimž došlo, aby ohlásila pád království z Akkadu", svědčí o autorově odmítavém stanovisku.“³⁶

4.2.2 Levirátní zákon v Izraeli

Izrael zná a dodržuje v manželském právu zákon levirátu. Levirátní manželství (výraz levirát z latinského levir = švagr) je zřízení známé od pradávna i mezi jinými národy. V pozadí

---

³⁵ CHRISTIAN: op.cit., 156.

³⁶ GLASSNER: op.cit., 271.

Ize vidět kult předků. Pokud zemřel muž dříve, nežli zplodil syna, stanovil zákon, že se vdovy měl ujmout jeho bratr (Dt 25,5; Rt 1,11-13), případně další blízký příbuzný (srov. Rt 2,20; 4,4n.10). Prvorozený syn z jejich svazku byl připsán zesnulému. Rodině bez syna chybí modlitebník a obětník (srov. Gn 25,27nn). Navíc syn zachovává jméno a s ním i dědictví rodu (srov. Gn 38). Proto je položen důraz na zrození syna, i když se mohly stát dědičkami také dcery (srov. Nu 27,1-11; Joz 17,3-6). Zachování jména a rodu je v pohanství předpokladem 'věčného' života, pokračováním rodu. V Izraeli je tato naděje přenesena do roviny mesiášského očekávání. V každém izraelském synovi byl spatřován příslib Božího zachránce (Rt 4,14nn) a jeho narození ukazovalo na příští věk vlády Hospodinovy (srov. Gn 4,1).

Levirátním povinností bylo ovšem možné se vyhnout (srov. Rt 4,6). V tom případě odmítnutá žena zula švagrovi střevíc, plivla mu do tváře a prohlásila: „To si zaslouží muž, který nechce svému bratrovi zbudovat dům“ (Dt 25,9n). Příklad podobného jednání, i když ne s tak ostře naznačeným pohrdáním pro neochotného muže, nalezneme v už zmiňované knize Rút. O konečném osudu Rút se má rozhodnout při veřejném jednání v městské bráně. Tam se shromažďovali představitelé lidu, aby rozhodovali o záležitostech, které se týkaly celého společenství. Také Rútina záležitost je v podstatě takovou veřejnou záležitostí. Nejde tu jen o kupní smlouvu, ale také o přijetí pohanské ženy do svazku Izraele. Ojedinelý (a vlastně nezamýšlený) je zásah otce zesnulého (Juda a Tamar, Gn 38), ale z chetitského zákoníku víme, že kolem Izraele byla tato praxe běžná. Jinak byly příbuzenské sňatky v Izraeli zakázány (Lv 18).

Povinnost levirátního manželství vyjadřuje, že starost o potomstvo je věcí nejdůležitější. Podle vyprávění o Ónanovi v Genesis (kap. 38) byla důležitost levirátu tak velká, že jej vdova mohla vymáhat soudní cestou. Také celé vyprávění v knize Tóbijáš je podřízeno veliké důležitosti manželských zákonů. Zlý duch Asmodaj je nástrojem v božích rukách, protože trestá smrtí ty, kteří nedodržují zákon. Sára, jako jediná dcera a dědička, by se měla vdát za muže ze svého rodu.

Nelze zjistit, jak vnímaly levirátní právo ženy, které mu byly podrobeny. Rozumí se, že dívky, které od malička vyrůstaly v přesvědčení, že je to jediné správné právo, vnímaly jej jako samozřejmost a proto se nebránily, když jejich pánem se stal bratr nebo příbuzný manžel. Nenašla jsem záznam o pocitu ženy, nebo o odmítnutí levirátního manželství. Pravděpodobně tedy na jejich city nikdo nebral ohled. Přesto nemyslím, že to pro ně byla úplná katastrofa. Právě proto, že tu tradici vnímaly jako dobrou a v tom druhém spojení porodily dítě, dědice, jejich postavení se pozitivně měnilo.

Všechna jiná spojení byla tvrdě odsuzována a trestána: Lv 20,11-12 „Kdo by spal s ženou svého otce, odkryl nahotu svého otce. Oba musejí zemřít, jejich krev padni na ně. Kdyby někdo spal se svou snachou, oba musejí zemřít; dopustili se zvrhlosti, jejich krev padni na ně;“ Lv 20,18 „Kdyby někdo spal se ženou v období její nečistoty, odkryl její nahotu a obnažil zdroj jejího krvácení a ona by nechala odkrýt zdroj svého krvácení, budou oba vyobcováni ze společenství svého lidu;“ Lv 20,20: „Kdo by spal se svou tetou, odkryl nahotu svého strýce. Ponesou následky svého hříchu, zemřou bezdětní.“

4.3 Smíšená manželství

4.3.1 Problém smíšených manželství v Bibli

„Patriarcha Abrahám se snaží, aby jeho syn, který byl počat a zachráněn zázračným způsobem, si nevzal za manželku Kenaanku, čili ženu cizí krve a víry.“³⁷ Problém smíšených manželství najdeme v mnoha knihách. Málokdy je postoj k nim kladný. Ojedinělým příkladem je Kniha Rút, kde zmínky o manželstvích synů Elímeleka a pak Bóaza a Rút jsou přijímány jako normální. Zdá se, že to bylo možné jen před babylónským zajetím.³⁸ Problém smíšených manželství začal být ohrožující už v době dobývání Kenaanu. „Izraelci tedy sídlili uprostřed Kenaanců, Chetejců, Perizejců, Chivejců a Jebúsejců. Brali si jejich dcery za ženy a své dcery dávali jejich synům a sloužili jejich bohům“ (Sd 3,5-6). Vznikla tak různá „smíšená manželství“, v nichž pohanský původ matek a nedostatečná uvědomělost otců neblaze působily na děti, že nevyrostaly v pevné vyznavače Hospodinovy. Ani rodiny kněží tu netvořily výjimky. Teprve pod Ezdrášovým vlivem bylo rozhodnuto cizinky i s jejich dětmi propustit. Je otázka, zda byla náprava vskutku zjednána. Za Nehemjáše se totiž akce opakuje, a to mnohem přísněji. Nehemjáš „viděl, že si židé brali ašdódské, amónské a moábské ženy. Jejich děti pak mluvily zpoloviny ašdódsky, ale nedovedly mluvit židovsky. Hovořily jazykem toho či onoho lidu“ (Neh 13,23-24n). Nesmlouvavý zásah do rodinných poměrů tentokrát vedl k očištění rodinného života i k prohloubení duchovního života celé jeruzalémské náboženské obce.³⁹

³⁷ PARROT André: Biblia i starożytny świat, Warszawa: Pax 1968, 26.

³⁸ Srov. ŁACH Stanisław: Wstęp do Starego Testamentu, Warszawa: Pax 1965, 274.

³⁹ Srov. BIČ: Ze světa Starého zákona, op.cit., 275.

4.3.2 Smíšená manželství a pohled ostatních národů

V ostatních národech nebyly kladeny překážky sňatku lidí odlišného etnického původu. Egypťan si mohl vzít Syřanku nebo Núbijku, stejně se Egypťanka mohla stát ženou cizince. Také králové si vybírali za vedlejší ženy princezny z cizích zemí. Např. Ramesse II. si vzal za manželku chetitskou princeznu Maathorneferure, a dokonce ji obdařil titulem „Velká královská manželka“, který nesla jeho hlavní žena Nefertari.

Větším problémem byly sňatky mezi nevěstou a ženichem z různých společenských vrstev. Žena tady byla v horším postavení. Jako vedlejší manželka se musela smířit s tím, že její děti nebudou dědit. Děti otrokyně, pokud nebyly otcem adoptované, sdílely osud své matky.

4.4 Monogamie a polygamie

4.4.1 Mnohoženství v pohledu Starého zákona a žitá praxe

Ve Starém zákoně monogamie nebyla základní formou manželského života; v Bibli nalézáme zvyk vlastnictví dvou nebo i více manželek a dokonce není výjimkou doplnění rodiny o souložnice a otrokyně. Přesto další vývoj směřoval k monogamickému svazku.

Už zprávy o stvoření člověka jednoznačně vypovídají o svazku jednoho muže s jednou ženou jako Boží přání. Patriarchové z rodu Šéta mají jen po jedné manželce. Autor dokazuje, že polygamie se objevila až v rodu Kaina, jehož potomek Lámech si vzal dvě manželky. Je to stav vyplývající z kulturního vývoje, který je poznamenán hříchem a je proti Božímu plánu.

V knize Soudců nalézáme příběh jedné ženiny, který je ostudným svědectvím zacházení izraelských mužů se ženou. (Sd 19,1-30)

Jeden muž z pokolení Léviho se za svojí ženinou vydal, která od něj odešla ke svým rodičům do Betléma. Přesvědčil ji, že se má k němu vrátit a po několika dnech odpočinku se odebrali domů. V Gibeji je jeden muž přijal na nocleh do svého domu a tam je pohostil. V tu dobu se shromáždili před domem mužové z toho města a domáhali se hosta k svým sexuálním hrátkám. Hospodář nechtěl porušit pravidlo pohostinnosti a jako náhradu za hosta chtěl vyvést ven svoji dceru a jeho ženinu. Jeho slova zní pro nás nepředstavitelně krutě: „Hned je vyvedu. Můžete je zneužít a nakládat s nimi, jak se vám zlíbí, ale vůči tomuto muži nesmíte spáchat

takovou hanebnost.“ Chování manžela, který chránil sebe, směřovalo podle daného návodu: „Proto popadl ten muž svou ženinu a vyvedl jí ven.“ Pisatel líčí další děj velmi upřímně: „Obcovali s ní a zneužívali ji celou noc až do rána; propustili ji, teprve když vzešla jitřenka.“ Žena měla jen tolik síly, aby se vrátila na práh domu, kde si v klidu odpočíval její manžel. Tak jí tam našel manžel a bez ujištění, jestli je živá nebo mrtvá, jako věc jí naložil na osla, zavezl domů, kde ji rozsekal a na okolních kmenech požadoval mstu za spáchanou vraždu.

S podobným jednáním se setkáme také v jednání Lota, který rovněž chrání hosty, jimž nabídl přístřeší. Mužům ze Sodomy říká: „Hleďte, mám dvě dcery, které muže nepoznaly. Jsem ochoten vám je vyvést a dělejte si s nimi, co se vám zlíbí. Jenom nic nedělejte těmto mužům! Vešli přece do stínu mého přístřeší“ (Gn 19,8). Jen díky zásahu andělů celá událost skončila dobře.

4.4.2 Monogamie v jiných kulturách

Průměrná babylónská rodina byla v zásadě monogamní. Vedle legitimní manželky však mohl mít muž ještě jednu nebo více konkubín, které byly vůči manželce v podřízeném postavení. Těmito konkubínami byly často otrokyně. Jejich postavení se neměnilo - zůstávaly nadále otrokyněmi, avšak pokud pánovi porodily dítě, měly naději, že po jeho smrti dostanou svobodu. Jestliže otec veřejně uznal potomky otrokyně za své, získávali stejné dědické právo jako děti legitimní ženy a nabývali volnosti.

Druhou manželku si muž mohl vzít i v případě, že jeho žena onemocněla chorobou, která sice nebyla nakažlivá, ale byla pro tehdejší dobu nevyléčitelná, a která zabraňovala mít děti. V tom případě postižená manželka i nadále bydlela v domě svého manžela a on měl povinnost jí dát patřičné zabezpečení.⁴⁰

V Mezopotámii se způsob života měnil v různých obdobích. Jsou doby, kdy manželství je monogamní a uzavření dalšího manželství je přípustné v případě smrti některého z manželů nebo v případě vypuzení manželky, která si odnesla určité odbyté.⁴¹ Ze starobabylónského období jsou doklady o druhé ženě, která měla postavení vedlejší ženy.⁴² Pak vývoj směřoval k monogamnímu manželství. „O mezopotámském manželství se říká, že bylo "umírněnou monogamií", neboť polygamie tu mohla existovat ve formě konkubinátu

⁴⁰ Srov. KLENGELOVÁ–BRANDTOVÁ: op.cit., 66.

⁴¹ Srov. KLÍMA: op.cit., 131.

⁴² Srov. OPPENHEIM: op.cit., 2001.

nebo mnohonásobných svazků. Babylónie časů Chammurabiho ochotně připouštěla po boku jednoho muže existenci dvou manželek, jedné "manželky hlavní" a druhé "manželky vedlejší". Společnost města Nuzi byla ve 14. století polygamní; svědčí o tom některá ustanovení smluv, která usilovala o zákaz bigamie. V Kappadokii časů asyrských obchodníků bylo muži zapovězeno uzavřít druhý sňatek "v zemi", to znamená v Kappadokii. Bylo mu však přiznáváno právo mít souložnici "ve městě", to znamená v Aššuru.⁴³

V Egyptě byla situace složitá. V monogamii žili kněží. Jednu manželku měli také průměrně bohatí Egypťané, protože manželství bylo finančně náročné a podle dostupných dokladů manželských dohod právě manžel nesl hmotnou zodpovědnost za manželku a děti. Vedlejší manželky si mohli dovolit nejvyšší úředníci a samozřejmě král měl svůj harém, o kterém se zmíním zvlášť.

V případě Egypta nám opět naše dnešní představy brání v pochopení manželských vztahů. Na mnoha vyobrazeních, která najdeme v hrobkách, stojí muž s dvěma ženami. K našemu překvapení to ještě neznamená, že měl současně dvě manželky, ale jen to, že muž se jako vdovec podruhé oženil a na onom světě ho budou doprovázet obě jeho manželky.⁴⁴ Samozřejmě tam, kde monogamie nebyla zvykem, byly běžné konflikty mezi manželkami jednoho muže. Velmi známý je příběh Sáry a její otrokyně Hagar z knihy Genesis, kde žárlivost a závist byly zřejmé jak na straně majitelky, tak její sluzky. Druhým, přímo ukázkovým příběhem rivality manželek jsou ženy Jakóba Lea a Ráchel. V tomto případě manželky vtáhly do hry také své otrokyně, tvrdě mezi sebou bojovaly o každou noc strávenou s manželem a každé narozené dítě bylo argumentem proti sokyni.

4.5 Rozvod

4.5.1 Pohled Izraele na rozlučnost manželství

V izraelském pojetí manželství z Boží vůle mělo být nerozlučné a monogamické. Skutečnost ale byla jiná. Z vůle mužovy bylo manželství rozlučitelné. Sňatkem se žena stala mužovým majetkem a muž měl právo se svého majetku i zbavit. Stačilo patrně jeho prohlášení: „... vždyť ona není mou ženou a já nejsem jejím mužem“ (Oz 2,4), pokud jí nedal

---

⁴³ GLASSNER: op.cit., 270.

⁴⁴ Srov. CHRISTIAN: op.cit., 155

přímo „rozlukový list“ (Dt 24,1; Iz 50,1). Žena tu byla bezmocná, pokud její rodina nebyla dosti vlivná, aby zasáhla. Právě její rodina byla jediným útočištěm, kam se mohla obrátit. Žena měla asi možnost znovu se provdat; v tom případě se už nemohla vrátit k prvnímu manželovi (Dt 24,1-4).

K rozvodu mohlo dojít podle Páté Mojžíšovy: „Když muž si vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenajde přízeň, neboť na ní nalezl něco odporného, napíše ji rozlukový list, dá jí ho do ruky a vykáže ji ze svého domu“ (Dt 24,1). Výraz „něco odporného“ je velmi všeobecný, a názory na něj byly v rabínských školách někdy extrémně různé. Pro některé mohla být důvodem jenom zrada a nevázaný způsob života. Důležitým důvodem mohla být neplodnost ženy, její těžká a dlouhotrvající nemoc, těžce snesitelná povaha. Jiní říkali, že stačí špatně uvařené jídlo, nebo krása jiné ženy.

Svoji manželku nesměl propustit jen ten muž, který ji předtím křivě obvinil, že ve chvíli sňatku nebyla pannou: „Dají mu pokutu sto šekelů stříbra a předají je otci té dívky, protože roznášel zlou pověst o izraelské panně. Ta zůstane jeho ženou. Po celý svůj život ji nesmí propustit“ (Dt 22,13-19). Opustit nesměl manželku muž i v případě, když ženu svedl: „Když najde muž dívku, pannu, která není zasnoubena, a chytí ji, bude s ní ležet a budou přistiženi, muž, který s ní ležel, dá otci té dívky padesát šekelů stříbra. Stane se jeho ženou, protože ji ponížil. Po celý život ji nesmí propustit“ (Dt 22,28-29).

Není známo, jak často muži využívali možnost rozvodu. Knihy didaktické a proroci připomínali hodnotu manželské věrnosti. Prorok Malachiáš píše: „Každý ať nenávidí rozvod, praví Hospodin, Bůh Izraele“ (Mal 2,16).

Pro ženu zpočátku neexistovala možnost rozvodu. Během času se situace změnila a Talmud přijal možnost rozvodu i na straně ženy. Mohla požádat o rozvod v případě dlouhodobého týrání manželem, jeho dlouhé, nevyléčitelné nemoci, třeba malomocenství. Je důležité, že rozvedená žena byla považovaná za svobodnou a mohla se platně vdát. Měla jen zakázáno vrátit se k prvnímu manželovi, dokonce i v případě smrti druhého manžela.

4.5.2 Rozvody a jejich praxe u sousedních národů

Babylonská a mezopotámská společnost měly pohled na rozvod skoro shodný. Možnost rozvodu byla přijímána sice pro obě strany, ale nadržovala mužům. V každém případě o rozvodu rozhodoval soud.

Manžel mohl zapudit ženu bez vážného důvodu. Pak ale musel vrátit její věno a vyplatit odstupné. Jinak musel svou žádost zdůvodnit. Hlavními důvody mohly být: neplodnost manželky nebo její těžká nemoc. V případě nemoci, pokud manželka s rozvodem souhlasila, stačilo jen vrácení věna. Pokud nesouhlasila, měl ji muž vykázat zvláštní příbytek a postarat se o její doživotní zaopatření. Manžel mohl dokázat, že manželka nepečuje o dům, že je marnotratná a nepořádná – pak byla vypuzena bez jakéhokoliv odstupného. Ve výjimečných případech si mohl dokonce manžel nechat si svou bývalou manželku doma jako otrokyni⁴⁵.

Rozvod ze strany manželky byl opravdu výjimečnou záležitostí. Žena byla majetkem svého muže, a proto nemohla od něj odejít. Zákon přece znal výjimky. „Jestliže si žena zošklivila svého muže a řekla mu: 'Nebudeš mě objímat', její případ bude prozkoumán v jejích branách; dbá-li o svou počestnost a je-li bez chyby, ale její manžel odchází (za jinou) a velmi ji ponižuje, bude žena bez viny, vezme si své věno a vrátí se do domu svého otce.“⁴⁶

Pokud však soud její stížnosti neuznal, byla pro křivé obvinění svržena do vody nebo usmrcena jiným způsobem.

Také v egyptské společnosti je rozvod možný pro oba partnery. Doklady o rozvodu ze strany ženy máme od perské doby. Žena byla ve srovnání se ženami okolních národů nejlépe chráněná před rozmary manžela. Přesto rozvod nebyl příliš vyhledávaný.

Stejně jako svatba nebyl ani rozvod nějakým právním aktem, na kterém by se podílela světská nebo náboženská autorita. Šlo o soukromý akt, při němž jeden partner propouštěl z manželského svazku druhého.

„Muž věděl, že se nemůže rozvést z malicherných příčin, neboť za to by platil, například by přišel o majetek, který společně nabyli. Egyptanky tak byly chráněny před svévolným a nespravedlivým rozchodem. V jednom papyru se dočteme o případu ženy, která přišla o oko, a její muž ji chtěl kvůli tomu po dvaceti letech zapudit, aby se mohl znovu oženit, bezpochyby s mladou a krásnou ženou. "Rozvedu se s tebou, oznámil jí, protože jsi slepá na jedno oko." Jeho žena rozhořčeně namítala: "A to jsi objevil teď, po dvaceti letech, které jsem prožila v tvém domě?" Dala najevo spravedlivý hněv vůči smutnému hrdinovi, aniž se jakkoli obávala o svou materiální budoucnost. Věděla, že takový důvod k rozchodu by byl pokládán za nepřijatelný a že rozvod by přišel nehodného manžela pěkně draho.“⁴⁷

---

⁴⁵ Srov. KLENGELOVÁ–BRANDTOVÁ: op. cit., 66

⁴⁶ BIČ Miloš: Při řeckách babylonských, Praha: Vyšehrad, 1990, 218.

⁴⁷ CHRISTIAN: op.cit., 153.

Tradičním důvodem rozvodu byla nevěra manželky, její neplodnost, vada jednoho z partnerů, která nebyla snesitelná pro druhého, nebo rozhodnutí jednoho z manželů uzavřít jiné manželství s jinou osobou.

Čest manželky chránily nejen zákony, ale také její nejbližší rodina. Pokud manžel byl usvědčen z těžkých zločinů, manželčin otec nebo bratr, mohli ji odvést z jeho domu. Po rozvodu musela manželka opustit dům bývalého manžela, jen výjimečně manžel dovoloval, aby se v něm zdržela na krátkou dobu. Rozvod nebyl pro původní rodinu ženy vítanou záležitostí. Jediným útočištěm pro rozvedenou manželku byl rodný dům. Někdy to byla pro rodiče nevíтанá zátěž.

Pokud manželka zažádala o rozvod z vlastní vůle, dostala nazpět svoje věno a podíl ze společného majetku, který oba manžele vypracovali během trvání manželství. Neměla nárok na odstupné.

Rozvodem byli oba volní a mohli uzavřít manželské svazky s jinými partnery.

Rozvod z manželovy strany byl pro něj nepříjemnou záležitostí. Soud dával prostor ženě pro obhajobu své role matky a manželky, takže manžel byl ukazován ne zrovna v hezkém světle.

Jen v případě cizoložství ženy manžel nebyl povinen vyplácet žádnou peněžitou náhradu. Jinak finančně byl rozvod velmi náročný a manžela mohl přivést na finanční mizinu. Byl totiž povinen: vrátit peníze, které manželka vnesla do manželství, vyplatit odškodnění, předat třetinu ze společně získaného majetku, odstoupit část majetku, kterou měly zdědit její děti, zaplatit rozvodovou pokutu, která dosahovala třetiny manželova majetku, a zdvojovala se, pokud chtěl ihned uzavřít další manželství.

Žena rozvedená bez vlastní viny i její děti byly majetkově dokonale zajištěny.

Manželé se museli hluboce nad svým manželstvím zamyslet, hledat, jak urovnat vztahy, aby mohlo manželství dál existovat. To všechno vytvářelo stabilitu manželství. Takový postoj pomáhal v překonání mnohých dočasných krizí⁴⁸ a je hodný zamyšlení pro mnoho našich současníků.

---

⁴⁸ Srov.: STROUHAL: 76.

4.6 Neplodnost

4.6.1 Neplodnost očima izraelské společnosti

Neplodnost je zlo, podobně jako utrpení a smrt. Protiví se příkazu Stvořitele, který si přeje plodnost všeho živého: „A Bůh jim požehnal a řekl jim: "Plodte a množte se a naplňte zemi“(Gn 1,28).

Nemožnost mít děti je vnímaná především jako vada. Samozřejmě, jedná se o neplodnost ženy. O neplodnosti muže sotva slyšíme, což snad lze přičíst přírodovědným neznalostem.

Dítě bylo touhou každé ženy, proto provázelo nevěstu na cestu z rodičovského domu přání plodnosti: „Sestro naše, buď matkou nesčíslných tisíců, tvé potomstvo ať obsadí bránu těch, kteří je nenávidí!“ (Gn 24,60). Lidé u příležitosti svatby Bóaza a Rút přejí: „Kéž dá Hospodin, aby žena, která přichází do tvého domu, byla jako Ráchel a Lea, které obě zbudovaly dům izraelský“ (Rt 4,11). Když Sára provdaná za Tóbijáše odchází z domu, rodiče jim přejí a žehnají na cestu: „ Pán ať vás provází zdarem, tebe i tvou ženu Sáru. Kéž uzřím vaše děti, než umřu“ (Tób 10,11). „Chlapče a milovaný bratře, kéž tě Hospodin přivede zpět, abych viděla dítky tvé a své dcery Sáry, dokud jsem živa, dříve než umřu“ (Tób 10,13).

Na jedné straně žijí v dítěti dále rodiče a ostatní předkové (Gn 48,16) a na druhé jsou děti zvláštním darem od Boha (Ž 127,3n). Tak mohlo už ve starých dobách dojít k vývoji významného motivu, že manželky předků Abrahama (Gn 11,30), Izáka (Gn 25,21) a Jákoba (Gn 29,31) byly neplodné a teprve Bůh otevřel v daném čase jejich lůno. Díky Božímu působení porodily také jiné, původně neplodné matky např. Samuelova matka Chana (1 S 1,6), Samsonova matka (Sd 13,2n). Vzniklo mínění, že neplodné ženy jsou poznamenány poskvrnou hanby,⁴⁹ a ta myšlenka se udržela až do novozákonní doby (srv. L 1,7.36.48). Vedle toho však zaznívají v mudrosloví stále znovu varovné hlasy: „Lepší je jeden bohobojný než tisíc svévolných, a je lépe zemřít bezdětný, než mít svévolné děti“ (Sír 16,3). Postupem času se pohled měnil. Kniha moudrosti předává názor, v němž se tvrdí, že neplodná a neplodný nevykazují před Bohem žádné nedostatky, pokud žijí řádně: „Blaze ženě neplodné, která je bez poskvrny, když nepoznala lože hříchu, získá plod při navštívení duší.

---

⁴⁹ Ve srovnání s pozitivním příslibem: „Budete sloužit Hospodinu, svému Bohu, a on požehná tvému chlebu a tvé vodě. Vzdálím od tebe nemoc; ve tvé zemi nebude ženy, která by potratila nebo která by byla neplodná; obdařím tě plností let“ (Gn 23,14-25).

Blaze i kleštěnci, který se nedopustil nepravosti svou rukou, ani nezamýšlel nic zlého proti Hospodinu, dostane zvláštní odměnu za svou věrnost a nejžádoucnější úděl v Hospodinově chrámu“ (Md 3,13-14).

Touha porodit dítě byla tak veliká, že často zákonná manželka, která nemohla mít děti, souhlasila, aby manžel zplodil potomstvo s některou ze služebnic, jako to udělala Sára, manželka Abrahama nebo Ráchel a Lea, manželky Jákoba. Dítě, které se z toho spojení narodilo, bylo matkou nebo babičkou adoptováno: „Noemi vzala dítě, položila si je na klín a stala se mu chůvou.“(Rt 4,16) Aby získaly děti Lotovy dcery, rozhodly se pro krvesmilstvo (Gn 19,30-38). Ráchel se sklání až k vydírání: „Dej mi syny! Nedáš-li, umřu“ (Gn 30,1). Z těch a jim podobných výroku vyplývá, že neplodnost byla chápána a prožívána jako těžká životní zkouška, Boží trest a hanba. Ráchel po narození syna volá: „Bůh odňal mé pohanění“ (Gn 30,23).

Ženy dokonce, v rozporu se svou vírou, používaly i magické rostliny, o kterých se domnívaly, že jim přinesou vytoužené dítě: „Ve dnech, kdy se žala pšenice, vyšel Rúben a našel na poli jablíčka lásky a přinesl je své matce Leji. Ráchel však na Leu naléhala: "Dej mi prosím několik těch jablíček lásky od svého syna!" Ale ona ji odbyla: "Copak je to málo, žes mi vzala muže? Chceš mi vzít i jablíčka lásky od mého syna?" Ráchel řekla: "Tak ať za ta jablíčka lásky od tvého syna spí tuto noc s tebou."“ „Jablíčka lásky“ čili mandragora, rostlina, která má zlatožluté plody a které se odedávna přisuzovala kouzelná moc. Byly považovány za afrodisiakum a milenci si je dávali darem.

Dobrovolná neplodnost byla těžkým hříchem, který Bůh trestal smrtí. Takový osud potkal Ónana, který nechtěl splnit svou povinnost levirátu vůči Tamar a vědomě zabraňoval početí dítěte. „Ale Ónan věděl, že to potomstvo nebude patřit jemu; proto kdykoli vcházel k ženě svého bratra, vypouštěl semeno na zem, aby svému bratru nezplodil potomka. Jeho počínání bylo v očích Hospodinových zlé, proto usmrtil i jeho“ (Gn 38,9-10).

Přes negativní náhled nemůžeme vnímat neplodnost jako překážku manželské lásky. Nádherný vztah mezi manželky najdeme v příběhu Chany, neplodné manželky Elkány muže z Efrajimského pohoří. Elkána miloval svoji manželku a chtěl jí vynahradit její neschopnost mít děti. Během každoroční pouti do chrámu v Šílo při rodinné oběti dával Chaně dvojnásobný díl. Chtěl také zmírnit urážky své druhé manželky, která se Chaně posmívala: „Její muž Elkána ji uklidňoval: "Chano, proč pláčeš? Proč nejíš? Proč jsi tak ztrápená? Což já pro tebe neznamenám víc než deset synů?"“(1 S 1,8)

Milovanou manželkou byla také neplodná Ráchel. „Jákoob tedy sloužil za Ráchel sedm let; bylo to pro něho jako několik dní, protože ji miloval“ Gn 29,20. Bůh ji pak obdařil

potomstvem, které zdědilo lásku otce k matce. Josef a Benjamín do posledních dnů života Jáкова byli pro něj vzpomínkou na milovanou manželku.

Dalšími milovanými ženami byla Sára, manželka Abraháma a manželka Manóacha, matka známého soudce Izraele Samsona.

4.6.2 Pohled na neplodnost v Egyptě a okolí

„Nevyčítej nikomu, že nemá děti, doporučuje moudrý Ptahhotep ve svém devátém poučení, nekritizuj, když je někdo nemá, a nechvástej se, když je máš; leckterý otec se trápí, leckterá matka, která porodila, zatím co jiná žena, ač bez dětí je šťastnější.“⁵⁰

Na neplodnost v Egyptě existují rozdílné názory. Někdy je sterilita považována za neutrální.⁵¹ Jiný pohled se shoduje s izraelským pohledem: „Egyptské ženy se sterility bály; byla považována za hanbu a prokletí.“⁵²

Autoři se shodují v tom, že plodnost musela být zajištěna. Proto čerstvě vdané nevěsty se shromažďovaly a vykonávaly magické rituály ke cti bohyně Hator. Ty měly otevřít cestu ku šťastnému početí. Mocný byl také bůh, stvořitel lidí – Chnum. Ve své stvořitelské moci na božském hrnčířském kruhu tvořil živé bytosti. Proto se ženy obracely na něj s modlitbou - zaříkáváním: „Bože kruhu, který tvoříš na svém kruhu vajíčko, vnes svou tvořivou činnost do nitra ženských orgánů a svůj obraz do tohoto lůna.“⁵³ Ženy se také snažily naklonit si duchy zemřelých.

Jak jsme to viděli u Izraelitů, i tady se neplodná manželka snaží obstarat manželovi dítě tím, že mu vybere souložnici, nejčastěji otrokyni. Narozené dítě, nebo všechny děti, pak manželský pár adoptoval. Adoptovat mohli manželé spolu, ale také žena měla právo adopce. Adoptovat se mohlo nejen dítě otrokyně ale také dítě, nebo i dospělý z jiné rodiny.

Podle náboženství Mezopotámie a Babylónie bylo nutné, aby o zemřelé někdo pečoval, jinak by vedli v podsvětí velmi neutěšený život. Nemít děti znamenalo také nemít pracovní sílu a ve stáří péči. Už z těchto důvodů je zřejmé, že neplodnost byla vnímána jako zlo. Neplodná manželka musela počítat s tím, že manžel má nárok se s ní rozvést a to v první

---

⁵⁰ CHRISTIAN: op.cit., 203.

⁵¹ Tamtéž: „Nemít děti, to nebyla ve starém Egyptě ani přednost, ani hanba; podle téhož Ptahhotepa může absence fyzického potomstva dokonce usnadnit přístup k duchovnímu životu uvnitř chrámu.“

⁵² STROUHAL: op.cit., 14.

⁵³ CHRISTIAN: op.cit., 174.

řadě. Musela opatřit manželovi potomka. To bylo možné stejně, jak už jsem se zmiňovala výše, nalezením náhradní matky nebo adopcí.

I v této společnosti magie a přírodní náboženství byly nepostradatelnou pomocí k zajištění potomstva. Zvlášť kult bohyně Ištar, bohyně plodnosti, nesl s sebou mnohé závazky. Její chrám byl velmi slavný. Na prostranství před budovou chrámu snad každého muže hned upoutala dlouhá řada sedících, pestře oděných dívek s provázky kolem hlav na znamení služby, kterou naše kulturní duchovní atmosféra považuje přinejmenším za nezvyklou. Úzkostlivě lpěly na očích obcházejících mužů a horoucně je tak vybízely k milosti, která by jim umožnila naplnit službu bohyni a konečně se vrátit domů. Hleděly tím prosebněji, čím déle zde seděly a čekaly, což jistě nebylo nic příjemného, když uvážíme, že některé nešťastnice zde byly odsouzeny k čekání na 3-4 roky. Když muž si vhozením mincí do klína vyvolené vybral po své chuti, dívka nesměla vhozenou minci odmítnout, neboť hněv bohyně se mohl dotknout nejenom jí, ale i příbuzných, celého města, i všech obyvatel rozlehlé říše. Poblíž chrámu byl příhodně umístěn proslulý háj se stany z utkaných rohoží. Po naplnění posvátné služby se dívky vracely domů, a jak uvádějí historici, už nikdy nic podobného nevykonaly.

Porušit dávný obyčej znamenalo dát bohyni záminku k rozpoutání hněvu, což pro Babyloňany nebylo věcí zanedbatelnou. Kněží proto bedlivě střežili, aby jejich velká bohyně dostala vše, co jí náleží, včetně služby jednorázové prostituce dívek, které se tak vykoupily pro možnost manželského svazku. Proto se ve starověkém Babylóně každá z dívek stala napřed nevěstkou, než se mohla provdat podle zákonů země.⁵⁴

Jak vidíme ze všech těch popisů, i přes četné pro nás nepřijatelné prvky žena v manželství a mateřství spatřovala své naplnění a cíl života. Neplodnost byla sice problémem, ale se stejnou láskou se ženy věnovaly adoptovaným dětem a tím získávaly lásku svých manželů a úctu ve svém okolí.

4.7 Harémy

V našem pojetí se slovo harém vztahuje ke kolektivům žen v polygamiích domácnostech i k místům, která jsou cizím mužům zakázaná. Vztahuje se také k množství žen, které jsou k dispozici jednomu muži. V harému žila též králova matka, jeho sestry a další

---

⁵⁴ Srov. NEUMAN Stanislav Kostka: Dějiny ženy, http://mgo-2c.unas.cz/ceska_knih/NEUMANN%20-%20Dejiny%20zeny2.pdf. [nestr.]

ženské příbuzenstvo. Tak velická společnost nemohla fungovat bez služebnictva. V harému byli přítomni vykastrovaní sluhové – eunuši/kleštěnci, a mladé otrokyně, které obsluhovaly královské manželky a souložnice.

4.7.1 Izraelský král a jeho harém

Izrael se dlouho nemohl vymanit z tohoto zvyku, který byl běžnou praxí na královském dvoře. Ve společnosti, která uznávala polygamií, byl harém znamením bohatství a moci, rovněž symbolem luxusu, který si mohl málokdo dovolit.

Harém byl především výsadou krále, přinášel mu politickou slávu a dobro státu vítězilo nad zákonem. Čím byl král mocnější, tím měl větší počet žen, i když Zákon varoval: „Také ať nemá mnoho žen, aby se jeho srdce neodvrátilo od Boha. Ani stříbra a zlata ať nemá příliš mnoho“(Dt 17,17).

Saul měl přinejmenším dvě vedlejší ženy. David měl již za vlády v Hebronu 6 žen, pak se počet jeho manželek rozrůstal. Roboam měl 18 manželek a 60 konkubín. Šalomoun svým harémem oslňoval a demonstroval svou moc. Podle 1 Král 11,3 měl 700 manželek a 300 konkubín. V tomto množství měla jedna žena privilegium být hlavní a nejoblíbenější manželkou. Pro Davida to byla Bat-šeba a u Achaba Jezábel.

Osud žen, které „zdedil“ král po svém předchůdci, nebyl radostný: „David vešel do svého domu v Jeruzalémě. Král vzal deset žen, byly to ženiny zanechané, aby střežily dům, a dal je do střeženého domu; zaopatřil je, ale nevcházel k nim. Tak byly uzavřeny až do dne své smrti a žily jako vdovy.“ (2 S 30,3)

Harém, jak už bylo uvedeno v citaci z knihy Deuteronomium, mohl být pro krále také léčkou. První, který podlehl kouzlu královských manželek, byl moudrý král Šalomoun: „Když nadešel Šalomounovi čas stáří, jeho ženy odklonily jeho srdce k jiným bohům, takže jeho srdce nebylo cele při Hospodinu, jeho Bohu, jako bylo srdce jeho otce Davida.“(1Kr 11,4) Šalomoun začal vyznávat jiné bohy a stavět jim oltáře: „Totéž udělal pro všechny své ženy cizinky, které pálily kadidlo a obětovaly svým bohům.“(1Kr 11,8)

Vstup do harému byl také ukázkou převzetí moci po odstranění předchozího krále: „Achítofel Abšalomovi odpověděl: "Vejdi k ženinám svého otce, které ponechal, aby střežily dům. Celý Izrael uslyší, že jsi vzbudil u svého otce nelibost a všichni, kdo jsou s tebou,

začnou jednat rozhodně." Proto postavili Abšalómovi na střeše stan a Abšalóm před zraky celého Izraele vešel k ženinám svého otce“ (2 S 16,21-22).

O uspořádání harému nemáme moc zpráv. Náhled nám dává kniha Ester, i když představuje harém perského krále: „to byl Achašveróš, který kraloval nad sto dvaceti sedmi krajinami od Indie až po Kúš“ (Est 1,1).

Při velké hostině chce opilý král Artaxerxes předvést svou krásnou choť Vašti. Ta se zdráhá přijít a je zbavena trůnu. Král však nemůže z kultovních důvodů nemít hlavní manželku: „Tu řekli královští panoši, kteří ho obsluhovali: "Necht' jsou vyhledány pro krále dívky, panny půvabného vzhledu! Král necht' ustanoví ve všech krajinách svého království dohlizitele, aby shromáždili všechny dívky, panny půvabného vzhledu na hrad v Šúšanu do ženského domu pod dohled královského kleštěnce Hegaje, strážce žen, kde se jim poskytne náležitá péče. Ta dívka, která se králi zalíbí, se stane královnou místo Vašti." Králi se návrh zalíbil a učinil tak“ (Est 2,2-4). Takovým způsobem se dostává Ester do královského paláce: „Když se rozhlásil králův výrok, totiž jeho zákon, a mnoho dívek bylo shromážděno na hradě v Šúšanu pod dohled Hegajův, byla vzata i Ester do královského domu pod dohled Hegaje, strážce žen“ (Est 2,8).

Přípravy vyžadovaly dlouhý čas, a proto jim bylo určeno zvláštní místo – ženský dům. Ester měla štěstí, kterého inteligentně využila: „Dívka se mu (Hegajovi) zalíbila a získala jeho náklonnost. Neprodleně jí poskytl náležitou péči i přiděly jídla. Přidělil jí též sedm vyhlédnutých dívek z královského domu a přemístil ji i její dívky do nejlepší části ženského domu“ (Est 2,9). Péče a postup byly určeny zvláštními zákony, dívky se na svůj úkol řádně připravovaly: „Na každou dívku přicházela řada, aby vešla ke králi Achašveróšovi, po uplynutí dvanácti měsíců, podle zákona pro ženy. Tak dlouho totiž trvaly přípravy: šest měsíců mazání myrhovým olejem a šest měsíců balzámy s ostatní náležitou ženskou péčí. Pak vcházela dívka ke králi. Vše, oč si řekla, jí bylo dáno, když měla z ženského domu vejít do domu králova.“(Est 2,12-13)

Velmi často role dívky končila rychle, byly jako květy připravené pro jednu noc: „Za večera vešla a za jitra se vracela do druhého ženského domu pod dohled královského kleštěnce Šaašgaze, strážce ženin. Ke králi už nevešla, ledaže by si ji král oblíbil; pak byla zavolána jmenovitě.“(Est 2,14) Pro naši hrdinku osud byl příznivý, stala se královnou. Díky svému postavení Ester zachránila svůj národ před vyvražděním.

4.7.2 Harém a jeho význam v sousedních říších

Staroorientální královské paláce Asýrie a Babylónie nebyly myslitelné bez harémů. Kdy se poprvé harémy objevily, dnes nelze bezpečně zjistit, protože jejich existence navazuje na božský prvek původu a vládu krále. Král byl ručitelem plodnosti pro celou svou zemi a viditelným znamením jeho zvláštního obdaření bylo právě množství žen a konkubín. Právě on se svou královskou manželkou byl povinen vykonávat obřady zajišťující plodnost, o čemž se podrobněji zmíním u role královny na královském dvoře.

V harému se sešly ženy nejrůznějšího původu, nejrůznějších povah, někdy proti své vůli. Jejich vzájemné vztahy nemusely být vždy přívětivé. Nedostatek soustavného zaměstnání jistě vedl k popudlivosti jedněch a otupělosti druhých. Ženy se věnovaly nejčastěji ručním pracím – vyšívaly královská roucha, závěsy, polštáře. Mohly zpívat, tancovat. Věnovaly se také výchově dětí. Je pochopitelné, že rozdíly, které dělal král v jednání s ženami, se projevovaly v žárlivosti, závisti, pomluvách, hádkách a dokonce i vyřizováním svých záležitostí bitkami. O životě těch žen, které okolí považovalo za šťastné a vyvolené, toho moc nevíme. Harém byl přísně uzavřen. Dokonce dvořané a kleštěnci, kteří byli pověřeni službou, se nesměli přiblížit ke královským ženám na víc než sedm kroků a musel být u nich vrchní dozorce harému. Izolace byla dokonalá a za vyzrazení harémních záležitostí se trestalo velmi přísně.

Jedinou změnou bylo, když král si dal ženu zavolat jménem nebo když při bojích král pro svoji radost bral svůj harém s sebou.

Víme ze sbírky královských nařízení, které se týkají harému, že ženy tam bydlící navštěvoval lékař.⁵⁵

Harém byl odjakživa součástí dvora panovníků starého Egypta. Žily zde stovky žen nejrůznějšího postavení a původu, které tvořily širší faraónovu domácnost. Ale jen jedna z nich měla statut hlavní královny. Ten vyplýval z její příslušnosti ke královskému rodu nebo k vysoké šlechtě. Kromě vedlejších manželek měl panovník v harému někdy i stovky konkubín.

Není jisté, jakým způsobem byly faraónovy ženy vybírány a zda byla rozhodujícím měřítkem pouze krása a původ. Součástí instituce, kterou dnes nazýváme harémem, byly královny manželky a milostnice, jejich služebné, veškeré neprovdané ženy z královského rodu, ale byly zde rovněž vychovávány i královny děti. Celá instituce harému měla pevnou hierarchii

---

⁵⁵ Srov. BIČ Miloš: Při řeckách babylonských, 211-214.

úředníků s mnoha tituly. Kromě Egypt'anek byly v harému také cizinky. Amenhotep III. například obdržel darem na znamení věrnosti a spojenectví princeznu Giluchepu, dceru mitanského krále, jíž udělil titul královské manželky. Dar mitanského krále navíc zahrnoval i dalších 317 žen do harému, vybraných mezi nejkrásnějšími dívkami země. Politicky motivované sňatky byly v 18. dynastii běžné, avšak asijské princezny se stávaly pouze vedlejšími ženami. Hlavními královnami nadále zůstávaly Egypt'anky.

Počet dětí mohl být značný. Ne všichni faraóni měli tak početné potomstvo jako Ramesse II., který údajně se svými ženami a konkubínami zplodil 100, možná až 200 dětí. Pro výchovu královského potomstva byly vyhrazeny zvláštní komnaty. Faraónovy děti se po dosažení dospělosti měly podílet na státní správě. V dobách Střední říše děti faraónových vedlejších žen často vstupovaly do armády a mnoho z nich se proslavilo svou udatností.

Ramesse III. se na vlastní kůži přesvědčil o moci, jakou mohly ženy z harému získat. Při návštěvě svého sídla v Medínit Habu byl při palácovém převratu zavražděn. Teje, jedna z jeho vedlejších manželek, toužila po tom, aby právě její syn princ Pentaueret nastoupil na trůn. Spolu s dalšími vedlejšími ženami, vysokými úředníky a strážci harému zosnovala spiknutí, které vedlo k pádu a smrti Ramesse III., stárnoucího panovníka, jenž se však stále vyhříval na výsluní slávy díky prestižním vítězstvím, jichž dobyt v cizině. Na smrtelném loži pověřil král dvanáct soudců, aby celou věc vyšetřili. Během procesu však několik přísně střežených žen uprchlo a zúčastnilo se veselé hostiny s jistým generálem a... dvěma soudci! Poté, co se legitimnímu nástupci Ramessovi IV. podařilo nastoupit na trůn, byl zahájen proces s viníky. Vysokým hodnostářům bylo dovoleno spáchat sebevraždu, zatímco ostatním za trest uřízli uši a nos.⁵⁶

4.8 Cizoložství

4.8.1 Věrnost v manželství u Izraelitů

Izraelská žena byla povinna zachovat mužovi věrnost bezpodmínečně. Byla v manželství chráněna i varována před svodem zvenčí přísným ustanovením - stejně tak i muž. Soulož s vdanou ženou zaplatí oba přistižení smrtí kamenováním (Dt 22,22). Tvrdost trestu upozorňuje na vážnost, posvátnost manželských svazků.⁵⁷

---

⁵⁶ Srov.: STROUHAL: 65 a <http://masch.blog.cz/0710/harem-zivot-v-odloucení>

⁵⁷ Srov.: Starý zákon, překlad s výkladem ke knihám 4. a 5. knize Mojžíšově, Praha: Kalich 1974, 248.

Pro muže sice platila značná svoboda, byť také usměrněná předpisy zákona, ale nadevše platila nedotknutelnost rodinných svazků. Rodina byla základní buňkou pospolitosti lidu staré smlouvy, proto se každé její narušení přísně trestalo. Pro „kněžskou dceru“, která se znesvětila smilstvem, je stanoven dokonce trest upálením (Lv 21,9). Podobný trest žádal Juda i pro svou snachu Támar, když se ukázalo, že čeká dítě, a nevěděl, že otcem je on sám (Gn 38,24). Jako tchán se pokládal odpovědný za její bezúhonnost a osoboval si tudíž i právo ji za poklesek potrestat. Proč to mělo být upálení, nedovedeme říci. Vše se změnilo, když mohla prokázat, že jednala jen v duchu levirátních ustanovení, jež Juda sám nedodržel.

Přibližováním k ideálu monogamie se rozdíl mezi morálkou muže a ženy pomalu vytrácí.

Zákon v Dt 22,23-27 rozebírá několik případů. Panna je znásilněna mužem, který není jejím snoubencem: „Když dívku, pannu zasnoubenou muži, najde nějaký muž v městě a bude s ní ležet, vyvedete oba dva k bráně toho města, ukamenujete je a zemřou: dívka proto, že v městě nekřičela, a muž proto, že ponížil ženu svého bližního. Tak odstraníš zlo ze svého středu“ (Dt 22,23-24). Zákon brání čest dívky, která je bytostí slabší než muž: „Jestliže nalezne muž zasnoubenou dívku na poli a zmocní se jí a bude s ní ležet, zemře jenom ten muž, který s ní ležel. Dívce neuděláš nic. Dívka se nedopustila hříchu hodného smrti. (...) Vždyť ji našel na poli, zasnoubená dívka křičela, ale nebyl tu nikdo, kdo by ji zachránil.“ (Dt 22,25-27)

Bible neukazuje jenom příklady cizoložství, ale také chválí ctnostné ženy. Vzorem manželské věrnosti, zbožnosti a krásy je Zuzana, hrdinka deuterokanonické části knihy Daniel (Dn 13). Je to krásná a věřící žena, provdaná za Jójakíma, bohatého muže a absolutně věrná; oba žili v Babylóně. Protože lidé chodili k Jójakímovi pro právní rozhodnutí, dva hlavní soudci často vídali Zuzanu, byli plni žádosti po ní a hledali cestu, jak by se k ní přiblížili. Vyčkali chvíle, když se chystala do lázně a právě odeslala služebnice, které ji doprovázely, aby jí přinesly potřebné věci ke koupeli a olej. Využili tu chvíli, vrhli se na Zuzanu a hrozbami ji chtěli přinutit, aby jim byla po vůli. Ta ale začala volat o pomoc; protože však i oba muži křičeli, obraz se zkreslil. Zvláště také proto, že soudcové lidem, kteří přispěchali na volání, předložili svou verzi: podle ní se Zuzana s jakýmsi mladým mužem, který byl ukryt v zahradě, dopustila cizoložství. Soudcové se tvářili hluboce uraženi a žádali pro Zuzanu trest smrti. Křivým obviněním se jim to také podařilo. Když Zuzanu vedli na popravu, vystoupil Daniel, dal jednoho soudce oddělit od druhého a každému z nich položil otázku, pod kterým stromem Zuzana s mladým mužem zcizoložila. Rozporné odpovědi odhalily falešnost soudců,

prokázaly pravdu a tím také Zuzaninu nevinu. Nyní postihl lháře osud, který připravovali Zuzaně: byli popravení.

Slova, která autor vkládá do úst Zuzaně, jsou poklonou věrné, ctnostné ženě: „Zuzana zabědovala: "Ze všech stran jsem sevřena. Když to udělám, bude to má smrt, neudělám-li to, neuniknu vašim rukám. Lépe mi bude, když to neudělám a padnu do vašich rukou, než abych zhřešila před Hospodinem"“ (Dn 13,22-23). Velmi krásnými slovy je také vyjádřena láska manžela a rodiny k ženě: „Přišla ona i její rodiče a děti a všichni její příbuzní“ (Dn 13,30). „Plakali ti, kdo byli s ní, i všichni, kdo ji viděli“ (Dn 13,33). Také v závěru příběhu je vyjádřena úcta k Zuzaně, i když nepřímo: „Chilkijáš a jeho žena chválili Boha za svou dceru Zuzanu s Jójakímem, jejím mužem, a všemi příbuznými, že se na ní nenašlo nic hanebného“ (Dn 13,63).

Láska má svá pravidla. Pocítily to zvláště proroci, kteří přirovnávali lásku Boha ke svému milovanému lidu k lásce muže a ženy. Tím se manželský vztah stává posvátným a cizoložství je o to víc hříšné.

Ozeáš si na Boží příkaz bere za manželku prostitutku: „Hospodin Ozeášovi řekl: "Jdi, vezmi si nevěstku a ze smilstva měj děti. Země jen smilní a smilní, odvrací se od Hospodina."“ (Oz 1,2) Prorok splnil úkol: „Opatřil jsem si ji tedy za patnáct šekelů stříbra a za půldruhého chómeru ječmene. Řekl jsem jí: "Po mnoho dní zůstaneš se mnou, nebudeš smilnit, nebudeš patřit jinému; také já budu jen s tebou"“ (Oz 3,2-3).

Přestože na první pohled Ozeáš jen vykonává pokyn je zřejmé, že svoji manželku opravdu miloval.

4.8.2 Cizoložství v očích jiných kultur

Také v egyptské říši byla věrnost v manželství velikou ctností – ženy. Ačkoli žena v Egyptě ve srovnání s okolními národy měla mnohem větší práva, tady výjimka neexistovala.

Manželka musela být bezpodmínečně věrná. Manžel si mohl opatřit vedlejší ženu jako hlava patriarchální rodiny a měl nárok na služby všeho druhu služek a otrokyň zaměstnaných v domácnosti.

Nebyl však beztrestný. Pokud porušil manželská práva jiného muže, byl přísně potrestán. Tresty byly různé: veřejné bičování, uříznutí nosu nebo uší, vyhnanství nebo práce v kamenolomu. Hrozil mu také trest smrti.⁵⁸

Většina manželství, založených na svobodném rozhodnutí partnerů, byla trvalá. Ne všechny Egyptanky však byly věrné. Vypráví o tom několik nalezených povídek, které nejen hovoří cizoložství ženy, ale také ukazují způsob jednání mužů, kteří manželčinu zradu odhalili.

V „Povídce o dvou bratřích“ si mladá manželka dělala chutě na mladšího manželova bratra. Muž se jejímu požadavku nepřizpůsobil, ale ve vnitřní tísní se bratru svěřil. Manželka byla potrestána smrtí a její tělo hozeno psům. V další povídce „Pravda a lež“ syn svojí matce, která podváděla otce, hrozil domácím soudem. Do třetice je tu povídka z dob Staré říše. Manžel se od zahradníka dozvěděl, že manželka má poměr s jedním měšťanem. Protože byl trochu kouzelník, udělal voskového krokodýla, který na jeho pokyn zabil milence. Manželka byla potrestaná upálením a její popel byl vyhozen do Nilu. Zrazený manžel si pozval faraóna, který byl přítomen trestání provinilců a sám vyhlásil rozsudek.⁵⁹

Zda i v běžném životě cizoložství bylo trestáno smrtí, nevíme. Je ale známo, že žena křivě obviněná se mohla bránit přísahou, která ji zbavovala podezření. Ta přísaha měla velkou váhu, protože soud byl přenecháván na onen svět. „Složit křivou přísahu, to znamenalo zničit sebe sama, neboť takový krok znamenal definitivní odsouzení soudem na onom světě. Lháčka se tedy zříkala věčného života.“⁶⁰

Babylónie a Mezopotámie se v přístupu k cizoložství shodovaly: „Mezopotámský cizoložník byl ten, kdo měl styky s vdanou ženou, která patřila jinému. Muž měl však mnoho jiných možností bez ohledu na vztahy, jež mohl udržovat s některou ze svých otrokyní. (...) Muž měl možnost styku se ženami, které se těšily zvláštnímu postavení; byly to zejména hudebnice, zpěvačky, porodní báby, kojné, ale také bezdětné vdovy nebo obecněji všechny ty, které prameny označují jako "souložnice". Mezi těmito ženami se objevují i hospodské, jejichž společenské postavení bylo velmi nejisté, neboť právě mezi nimi byly i prostitutky.“⁶¹

Žena nesměla být přistižena s jiným mužem. Manžel měl nárok na svá práva a tím nejdůležitějším byla výlučná moc nad ženou. Zákony z Ešnuny trestaly nevěrnou manželku smrtí. Také Chammurabi trestá ženu smrtí utopením, s tím rozdílem, že pokud při činu byl

---

⁵⁸ Srov.:STROUHAL: 75.

⁵⁹ Srov.: CHRISTIAN: 205-207

⁶⁰ Tamže: 207.

⁶¹ GLASSNER: op.cit., 271.

přistižen i muž, byl potrestán s ní. Manželka mohla odpřisáhnout svou nevinu, nebo byla podrobena vodnímu ordálu. Existovala i milost. Mohl ji udělit manžel obžalované a vztahovala se nejenom na manželku, ale také na její milence. Pokud se manžel rozhodl darovat život ženě, byl osvobozen také muž. V opačném případě - byli oba usmrcení.⁶²

---

⁶² Srov. KLÍMA: 139, 141 a PECHA: 77-78.

4 Matka

5.0.1 Postavení matky v Izraeli

„Vzhledem k tomu, že Izrael žil v patriarchální společnosti, byla žena podřízena muži. Přesto se již z doby kočovného původu Izraele zachovala řada textů, které svědčí o vysokém ocenění matky a manželky, které pro obyvatele kulturní země nebyly v žádném případě obvyklé. Mateřství není v Izraeli kultovně svázáno s plodností, jak to bylo obvyklé v okolních náboženstvích a kultech; bylo spíše výrazem tvůrčí moci Boží. Vysoké společenské ocenění matky dochází výrazu i v příslušném přikázání desatera (Ex 20,12), které požaduje ctění matky i otce (srv. Ex 20,15.17; srv. též postavení královny matky v 1 Kr 2,19n). - Mateřství je také výrazem formy existence Boží; SZ připisuje Jahvemu mateřské rysy (např. Iz 49,15; 66,13).“⁶³

Jen Bůh, který vložil do srdce ženy všeovládající touhu po mateřství, může opravdu otevřít nebo zavřít její lůno a přemoci neplodnost (1 S 1,2-2,5). Žena, která zjistila, že nosí v sobě dítě, začínala novou etapu ve svém životě. Její postavení se měnilo jak v jejích očích, tak v pohledu okolí a její hodnota prudce vzrůstala, stávala se nositelkou života.

Mateřství bylo požehnáním a vyžadovalo úctu a chválu: „Zapěj: Kdo byla tvá matka? Lvice, jež odpočívala mezi lvy, mezi mladými lvy chovala svá lvíčata“ (Ez 19,2); „Tvá matka jako vinná réva, podobně jako ty, byla zasazena u vody; byla plodná a bujně vzrostlá pro hojnost vod“ (Ez 19,10).

Úctu k matce vyjadřuje nejen čtvrté přikázání Desatera, ale jeho nit' se prolíná celým mudroslovím Starého zákona, protože: „Člověk získává vážnost, když je ctěn jeho otec; je-li matka v nevážnosti, je to potupa dětí“ (Sír 3,11). Příklady vybízení k úctě nejen k otci, ale i k matce jsou četné: „Zavolal tedy svého syna Tóbijáše, a ten k němu přišel. Řekl mu: "Řádně mě pohřbi! Cti svou matku a neopouštěj ji po všechny dny jejího života. Dělej, co se jí líbí, a ničím nezarmucuj jejího ducha“ (Tob 4,3); „Kdo opouští otce, jako by se rouhal Bohu, kdo hněvá svou matku, bude proklet od Hospodina“ (Sír 3,16); „Pamatuj na svého otce i matku, když zasedáš mezi velmoži, aby ses před nimi nezapomněl a nezvykl si jednat pošetile. Pak by sis raději přál, aby ses nikdy nenarodil, a proklínal bys den svého zrození“ (Sír 23,14); „Kdo uhodí svého otce nebo matku, musí zemřít“ (Ex 21,15); „Bud' proklet, kdo zlehčuje svého otce a svou matku.“ A všechen lid řekne: "Amen"“ (Dt 27,16); „Kdo týrá otce a vyhání

---

⁶³ ERNST Michael: 371.

matku, je syn hanebný a hnusný“ (Př 19,26); „Kdo odírá otce a matku a říká: "To není žádný přestupek", je společníkem zhoubce“ (Př 28,24)

Chvalozpěvem na matku je vyprávění z 2 knihy Makabejské. V dobách pronásledování byla zajata matka a jejích sedm synů a byli nuceni přestoupit zákon – jíst vepřové maso, pro Izraelity označené jako nečisté. Matka byla pro své děti oporou a příkladem statečnosti. Povzbuzovala syny, přestože ve svém mateřském srdci cítila obrovskou bolest: „Synu, měj se mnou slitování! Devět měsíců jsem tě nosila v lůně, tři roky tě kojila, krmila a vychovávala do nynějšího věku. Prosím tě, dítě, pohlédni k nebi i na zemi, na všechno, co je zde vidět, a věz, že to Bůh udělal ne z toho, co bylo, a že i lidský rod takto povstal. Neboj se toho kata, ale buď hoden svých bratrů a přijmi smrt, abych z Božího slitování dostala s tvými bratry zpět i tebe“ (2 Mak 7,27-29). Také vyjadřuje svou zbožnost a uznává mateřství za Boží dar: „Nevím, jak jste vznikli v mém lůnu, já vám nedarovala ducha a život, ani jsem nikomu z vás nedala dohromady všechny části těla. Proto tedy Stvořitel světa, který dává vzniknout člověku při zrození a zná původ všech věcí, vám ve své milosti daruje život znovu, když teď dáváte přednost jeho zákonům před sebou samými“ (2 Mak 7,22-23).

5.0.2 Role a postavení matky z hlediska sousedních národů

Také v Egyptě žena, která se stala matkou, stoupala na žebříčku společenského postavení. I jí bylo dítě povinno mít ve vážnosti, jak čteme z dochovaných dokumentů: „Vracej matce dvakrát tolik chleba, než kolik ti sama dala. Bylo jsi pro ni břemenem, byla kvůli tobě unavená, ale přesto tě nezanedbávala. Její starost o tebe neustala poté, kdy ses po měsících těhotenství narodilo. Tři roky ti dávala prs. Neštítla se tvých výměšků, starala se o tebe a pečovala, jak nejlépe mohla. Vodila tě do školy. Naučilo ses číst a ona byla každého dne u tebe a připravovala ti chléb a pití. Nezapomínej, že matka ti dala život a s velkou péčí se o tebe starala. Dbej, aby neměla důvod tě proklínat a vzpínat ruce k bohu, aby si na tebe stěžovala.“⁶⁴

Egyptané si svých matek vážili. Nechali se s nimi zobrazit a s hrdostí prohlašovali nejen svůj původ po otci, ale i po matce. Mnoho faraónů uctívalo svou zemřelou matku na základě ztotožnění s Velkou Matkou – bohyní Eset.

---

⁶⁴ CHRISTIAN: op.cit., 201-202.

O matce a její roli v babylónských a asyrských spisech najdeme jen velmi zlomkovité informace. Více popisů lze najít o roli ženy jako paní domu. Zaručeně se jí dostalo určité úcty, i když není známo v jaké formě. Žena měla svůj podíl na výchově dětí. Svě dcery uváděla do role budoucí manželky a matky. Je zřejmé, že když se žena stala matkou, začala požívat dodatečných výsad. Její manžel ji už nemohl zapudit a ona sama mohla odmítnout přítomnost jakékoli jiné ženy vedle sebe, což v polygammních svazcích mělo velký význam.

5.1 Těhotenství a porod

Informace o důležitých a těžkých chvílích žen v období těhotenství a porodu jsou v dostatečné míře k dispozici jen z Egypta a Izraele, což má své důvody. V Egyptě žena měla lepší postavení a všechno, co se jí týkalo, mělo svoji váhu. V Izraeli bylo dítě Božím darem a požehnáním. Tohoto daru a požehnání si Izraelité vážili a vyprávěli o něm. Ženy v Mezopotámii a Asýrii, dokonale podřízené mužům měly jen funkci předávatelek života nebo pracovních sil, proto byly jejich záležitosti vnímány jako marginální.⁶⁵

5.0.1 Bible a dar těhotenství

O ženě v době těhotenství a porodu Bible nepřináší významné údaje. Byla to běžná, ženská záležitost. Víme, že těhotná žena byla chráněna a nesmělo se jí ublížit: „Když se muži budou rvát a udeří těhotnou ženu, takže potratí, ale nepřijde o život, musí pachatel zaplatit pokutu, jakou mu uloží muž té ženy; odevzdá ji prostřednictvím rozhodčích“ (Ex 21,22).

U porodu byla porodní bába, obvykle žena z okruhu známých a sousedek (1 S 4,20; Rút 4,14). Asistovat u porodu bylo něčím významným. Dvě porodní báby, které známe jménem, žily v době otroctví v Egyptě. Šifra a Púa se svého úkolu zhostily dobře. Nejen pomáhaly ženám u porodu, ale bránily také nově narozené chlapce před faraónovým hněvem. Proto jim Bůh žehnal: „Bůh pak těm porodním bábám prokazoval dobrodiní a lid se množil a byl velmi zdatný. Protože se porodní báby bály Boha, požehnal jejich domům“ (Ex 1,20-21).

S porodem se pojila bolest, která se vysvětlovala jako následek Boží kletby (Gn 3,16). Podle slov porodních bab z dob egyptského otroctví: „Hebrejky nejsou jako ženy egyptské; jsou plné života. Porodí dříve, než k nim porodní bába přijde“ (Ex 1,19). Přesto se stávalo, že

---

⁶⁵ OPPENHEIM: „Porodnictví bylo v rukou žen, příslušné odkazy ve světských textech jsou sporadické.“ 222.

u porodu žena zemřela: „A když už byli nedaleko Efraty, Ráchel porodila; měla však těžký porod. Když těžce rodila, pravila jí porodní bába: "Neboj se, máš zase syna!" Ve chvíli, kdy umírala a život z ní unikal, pojmenovala ho Ben-óni (to je Syn mého zmaru), ale otec ho nazval Ben-jamín (to je Syn zdaru). Ráchel umřela a byla pohřbena u cesty do Efraty, což je Betlém“ (Gn 35,16-19).

Po porodu bylo dítě svěřeno k výchově matce. Podle zákona se musela rituálně očistit (Lv 12,4). Doba rituální nečistoty záležela na pohlaví dítěte. Po narození chlapce byla žena nečista sedm dnů a dalších třicet tři trvá očišťování. Pokud se narodilo děvčátko, žena byla nečista čtrnáct dnů, a doba očišťování byla dvojnásobná – trvala šedesát šest dnů. V tom období nesměla se dotknout ničeho svatého a vejít do svatyně.

5.0.2 Radost i problémy v těhotenství z pohledu žen okolních zemi

„Pro Egyptanky znamenalo těhotenství totéž jako "završit práci".“⁶⁶ Už samotná formulace nám dává poznat, jak důležité bylo pro ženu její mateřství. Žena byla po celou dobu těhotenství chráněna, zvláště před vlivem zlých duchů a všeho, co by jí mohlo ublížit. Běžné bylo zařikávání, nošení amuletů, zasvěcování božstvům. Dokonce také je popsána zdravotní péče o budoucí maminku.

Když se blížil porod, žena se stěhovala do porodního pavilónu. Tak napodobovala bohyni Ísis, která porodila svého syna boha Hóra na místě, kam neměly přístup zlé mocnosti. Ochranu zajišťovala bohyně Tvosret, která měla na starosti odchod plodové vody.

Porodní pavilón měl všechno, co žena potřebovala: lůžko, polštáře, látky, stolečky, zrcadlo, toaletní potřeby, magické předměty ze slonoviny a dále porodní křeslo anebo čtyři cihly se stejnou funkcí. Rodička měla rozpuštěné vlasy a byla nahá; nesměl se na ní ponechat jediný uzal, protože ten by mohl zkomplikovat porod.

Žena rodila ne jako dnes v leže, nýbrž v sedě, na už zmíněném porodním křesle. Mohla také rodit v kleče, což někteří uvádějí za častější polohu. Pokud porod probíhal špatně, byla v ohrožení matka nebo dítě, byl k porodu zavolán lékař, který byl schopen zasáhnout velmi účinně. Dokonce se předpokládá, že se v Egyptě dělal i císařský řez. Po porodu mladá maminka čtrnáct dnů odpočívala.

Stejně jako v Izraeli, ani egyptská žena nerodila sama. Porodu asistovaly porodní báby. Jejich role a počet byly vázány na neodmyslitelnou pomoc bohyň: „Průběh porodu za

---

⁶⁶ CHRISTIAN: op. cit., 174.

asistence božských pomocnic je vyličen v příběhu o ženě kněze boha Rea v papyru Westcarové: "Eset se postavila před ni, Nebthet za ni a Heket urychlovala porod. Toto dítě vyklouzlo do jejích rukou a bylo jeden loket dlouhé, kosti mělo pevné, údy pokryté zlatem a pokrývku hlavy mělo z pravého lapisu lazuli. Omyly ho, když mu přeřízly pupeční šňůru, a položily na lůžko na podušku."⁶⁷ Nejvíce se Egypťané báli předčasného porodu. Jeho průběh byl obklopen dalším zařikáváním a narozené dítě amulety.

Porod byl opravdu nebezpečný, a to jak pro rodičku, tak pro dítě. Infekce, které v nedostatečných hygienických podmínkách nebyly ničím mimořádným, mohly ohrozit oba. Jen část dětí měla šanci na přežití. Přesto podle počtu obyvatelstva je zřejmé, že egyptské ženy rodily často, i když tříleté kojení je přirozeně chránilo před dalším otěhotněním.

Někdy úsilí matky a jejího okolí nebylo úspěšné. Dítě zemřelo. Smrt byla součástí života a počítalo se s ní. Přesto matky, které své mateřství vnímaly jako radost a svůj důležitý úkol se těžce loučily se svými dětmi. Dobře to vyjadřuje text, kde si pisatel stěžuje na smrt jménem malé holčičky: „Ctím tvé ka, vládce bohů. Přestože jsem jen Dítě; postihlo mě neštěstí, ač jsem byla dosud Dítě! To ti sděluje někdo, kdo nic zlého nespáchal. Já, malá holčička, ležím na opuštěném místě, mám žízeň, přestože voda je nedaleko. Jak brzy byla jsem z dětství vyrvána. Jsem příliš malá, než abych byla sama, já, která jsem ráda viděla kolem sebe spoustu lidí a která jsem se ráda veselila! Ó králi bohů, vládce věčnosti, za nímž všichni přicházejí, dej mi chleba, mléko, kadidlo, vodu ze svého oltáře, vždyť jsem byla jen malá holčička, která nic zlého neudělala!“⁶⁸

Je zajímavé, že radost z narození dítěte byla samozřejmá v případě obou pohlaví. Nikdy v Egyptě pod vládou faraonů se nestalo, aby dívky byly zabíjené jako méněcenné, nebo opuštěny, jak to známe z Řecka nebo z Říma.

5.2 Výchova dětí

Stejně jako u všech národů, tak i v Izraeli bylo dítě po porodu svěřeno do péče matky a zůstávalo u ní do 7 roku života. Pak se osud děvčat a chlapců lišil: dívky se pod dozorem matky učily domácím pracím a chlapce bral pod svou ochranu a péči otec. Neznamenalo to, že matka ztratila vliv na svého potomka. To právě Rebeka donutila svého syna Jákoba k podvedení Izáka a získání požehnání určeného pro prvorozence (Gn 27,1-45). Také na krále

---

⁶⁷ STROUHAL: op.cit., 17.

⁶⁸ CHRISTIAN: op.cit., 187.

měla vliv jejich matka a to v obou směrech: jak kladném, tak záporném. Příkladem negativního vlivu matky je král Achazjáš: „I on chodil po cestách domu Achabova, neboť jeho matka mu radila k svévolnostem“ (2 Pa 22,3). Ale byly i vzorné matky, tak se o své vyjadřuje známý král – mudrc: „Slova krále Lemúela, výnos, jímž ho napomínala jeho matka“ (Př 31,1).

Matka měla zároveň s otcem povinnost trestat dítě, které se zpronevěřilo zákonům: „Má-li někdo syna nepoddajného a vzpurného, který neposlouchá otce ani matku, a když ho kárají, neposlechne je, ať ho jeho otec i matka uchopí a vyvedou ke starším jeho města, k bráně jeho místa, a řeknou starším jeho města: "Tento náš syn je nepoddajný a vzpurný, neposlouchá nás, je to modlářský žrout a pijan““ (Dt 21,19-20)“ Nesmí také tolerovat falešné proroctví: „Bude-li pak ještě někdo porokovat, řeknou mu vlastní rodiče, otec i matka: "Nezůstaneš naživu, protože jsi ve jménu Hospodinově klamal." A jeho vlastní rodiče, otec i matka, ho probodnou, že prorokoval“ (Za 13,3).

V tomto ohledu je o ženách z jiných oblastí velmi málo informací. Matka vychovávala děti do určitého věku, náležela jí jistě i úcta. Přesto většina dokumentů vnímá ženu spíše z hlediska úkolů v domácnosti, které přesněji popisují v části věnované paní domu.

6 Postavení ženy

Pramen nadvlády muže nad ženou je nutné hledat nejdřív ve struktuře společnosti Východu. Jednotlivec měl pouze takový význam, jaký mu dávala skupina (klan, rodina, město, království apod.). Dokonce i význam krále závisel na jeho domu, poddaných a bohatství, o kterém svědčil někdy obrovský harém.

Ten, kdo byl „hlavou“, měl nejen práva ale i povinnosti vůči těm, nad kterými měl moc. V tom přístupu bylo místo také pro povinnost lásky. Každá společnost mohla mít jen jednu „hlavu“. Ta idea byla přenesena na úroveň rodiny. Příkladem je izraelský muž; měl velmi širokou škálu povinností, kterou zčásti představuje 21. kapitola knihy Exodus.

6.0.1 Pohled na ženu v Izraeli

Ve svém vlastním prostředí – izraelského národa - měla žena vysoké náboženské a společenské postavení, ale podle Zákona byla na nižším stupni než muž a v rabínských textech byla postavena na roveň nesvéprávných a otroků.

Kromě náboženské úlohy plaček na pohřbech se židovské ženy nezúčastňovaly veřejného života a věnovaly se převážně domácnosti. Žena byla vyňata z povinnosti zakotvených v ustanoveních Zákona, jež vyžadovaly účast na veřejných náboženských obřadech a z dalších povinností, jako bylo například studium Zákona čili Tóry, konání pouti do Jeruzaléma a čtení ze Zákona v synagóze. Školy byly pouze pro chlapce a v synagóze seděly ženy pravděpodobně oddělené od mužů. Muži nesměli ženy na ulici oslovovat.

V chrámu měly ženy přístup pouze na nádvoří pohanů a na nádvoří žen a v době, kdy byly rituálně nečisté, nesměly ani tam. Žena však měla své vlastní náboženské povinnosti. Měla dodržovat pravidla košer – když vládla v kuchyni, byla samozřejmě zodpovědná za to, aby dohlédla na dodržování všech zákonů týkajících se jídla. Měla být rituálně čistá a vykonávat významné domácí obřady, neboť náboženství neovlivňovalo jen život veřejný, ale i domácí.

Také v domácnosti se ženě dostávalo úcty a měla mnoho povinností. Starala se o mletí zrní, pečení a vaření. Prala, předla, tkala a rovněž pečovala o děti. Obsluhovala svého manžela a jeho hosty a měla ho i poslouchat. Na vesnicích ženy pomáhaly při polních pracích a v chudších vrstvách pomáhaly svým manželům v řemesle a často prodávaly jeho výrobky.

Úcta k otci měla přednost před úctou k matce, i když příkázání vyžadovala obojí.

Také Píseň písní staví ženu po boku muže. Žena tu není otrokyní, ale jedinou manželkou, takže se tato kniha mohla stát obrazem poměru Božího k vyvolenému lidu. Rovněž prorocká kázání o Bohu jako manželovi vyvoleného lidu muselo působit na prohloubení manželského života – srov.: Ez 16,8.

6.0.2 Postavení ženy v okolních národech

Také babylónské ženy měly své postavení ve společnosti, i když se odvíjelo od postavení manžela. Pokud žena patřila k vyšší společenské vrstvě, měla víc možností. Samozřejmě prvenství měla královna a králova matka. Zasahovat do dějin mohly také kněžky. Ženy bohatých a vlivných manželů mohly mít vlastní majetek, mohly prodávat a kupovat, dávat majetek v nájem, půjčovat a poskytovat půjčky, mohly majetek vyměňovat.⁶⁹

Mezopotámie byla ve vztahu k ženám rozdělena. U Akkadů nesehrávaly ženy žádnou důležitou úlohu. Naopak u Sumerů některé ženy mohly zastávat důležité funkce. Největší moc nad manželkou měl muž v Asiri v druhé polovině 2. tisíciletí: „Tenkrát mohl svou manželku trestat s nebyvalou surovostí. Bylo mu dovoleno ji tlouct, bičovat, trhat jí vlasy, zkrátka "zranit" nebo "ublížit", jak se mu zlíbilo. V případě těžkého provinění cizoložstvím měl nad ní i právo života a smrti.“⁷⁰ Až na zlomkové informace o klanových nebo rodových zvláštěnostech vše svědčí o dokonalé podřízenosti žen. Nemohly se volně pohybovat a byly závislé na muži, u kterého bydlely, ať to byl otec, tchán, manžel, bratr nebo syn.

V egyptské říši úcta k ženě a vážnost jejího postavení se projevuje ve všech společenských vrstvách a příkladem byl egyptský král. „To je důležité zjištění: Egyptu vládne dvojice, analogie první božské dvojice tvořené Šu a Tefnut, kterou někdy symbolizuje párek lvů. Neznáme jediný příklad svobodného faraóna mužského rodu, neboť hlavní královská manželka byla nezbytná k provádění rituálů a k udržení svazků mezi nebem a zemí.“⁷¹

Egyptská žena měla lepší postavení než dnešní ženy Blízkého Východu. Byla svému manželovi rovnocennou partnerkou, a to podle společenské vrstvy, ve které žili. Měla nárok na svoji hrobku, posmrtnou péči se všemi okázalostmi, které k ní patřily. Mohla disponovat

---

⁶⁹ Srov. PECHA: 76.

⁷⁰ GLASSNER: op.cit.,267-268.

⁷¹ CHRISTIAN: op.cit., 20.

svým věnem, které bylo vždycky odděleno od majetku muže. Dokonce si ženy po svatbě nechávaly své příjmení, aniž by porušovaly jednotu manželství. Královstvím žen byla domácnost, ale pracovaly také mimo ní. Písemné doklady vypovídají o ženách, které vedly dílny jak u chrámů, tak v domech velmožů. I když nebylo běžné potkat ženu v nějaké vysoké funkci, přece výjimky mluví o ženách lékařkách a dokonce i ženě – soudkyni.⁷²

6.1 Královny

6.1.1 Královny v Izraeli

Královny jako partnerky nejvyššího vládce měly důležité postavení.

Knihy Královské, které popisují dějiny obou království, uvádějí jméno matky krále jako důležitou informaci. Králova matka - tento titul jím příslušel i po smrti syna krále a jejich vliv byl nezanedbatelný. Žalm 45 v desátém verši jmenuje tu, která je po pravici krále, a ostatní ženy harému jsou jí podřízeny. Zdá se velmi pravděpodobné, že i zde se jedná o královnu matku.

Matky měly od svých dětí přijímat úctu. Přesto když jejich chování bylo trestné, nebral se ohled na postavení. „Také svou matku Maaku zbavil král Ása jejího královského postavení za to, že udělala nestvůrnou modlu pro Ašeru. Ása její nestvůrnou modlu podřal, rozdrtil na padrť a spálil v Kidrónském úvalu.“ (2 Pa 15,16)

Nechvalně se proslavily dvě královny: Jezábel a Atalja, matka a dcera.

Jezábel byla dcerou krále Sidóňanů Etbaala. Provdala se za izraelského krále Achaba. Přinesla s sebou kult Baalův. Král se vůči němu projevil ústupným: „Bylo mu málo chodit v hříších Jarobeáma, syna Nebatova. Vzal si za ženu Jezábelu, dceru Etbaala, krále Sidóňanů, a chodil sloužit Baalovi a klaněl se mu. Postavil Baalovi oltář v Baalově domě, který vystavěl v Samaří. Achab také udělal posvátný kůl“ (1 Kr 16,31-33). To mu připisuje autor 1. knihy Královské na vrub jako obzvlášť velké zlo (1 Kr 16,31-33).

Podle podání radila také Jezábel svému manželovi k zavraždění Nábota, aby tak získal Nábotovu vinici do svého vlastnictví, a sama také zločin připravovala. Za to ji stihlo neblahé proroctví Eliášovo: Jezábel byla dvořany vyhozena z okna paláce v Jizreelu, ušlapána koňmi a sežrána psy (2 Kr 9,30-37).

---

⁷² Srov.: STROUHAL: 71-73.

Podle jiného podání dala Jezábel zavraždit Hospodinovy proroky. Přednost dávala prorokům Baala. Byla vášnivou protivnicí proroka Elijáše, který musel před ní uprchnout, protože ho pronásledovala smrtelnou nenávistí (1 Kr 18; 19,1-3). Jezábel se stávala čím dál víc prototypem modlářství.

Přesto všechno si královna Jezábel zaslouží jednu větu ocenění. Byla to energická a mocichtivá žena, která osvědčila velké politické a diplomatické schopnosti k prospěchu vnitřní konsolidace říše.

Jezábelina dcera - Atalja se provdala za judského krále Jórama, takže došlo ke spříznění obou královských rodin. Ve svém chování se brala příklad ze své matky. Když její syn Achazjáš nastoupil po jejím manželovi na trůn, byl zavražděn. Po krátkém rozmýšlení převzala sama vládu a dala povraždit všechny potomky královského rodu, kteří by mohli vznášet nároky na trůn (2 Kr 11,1); unikl jen malý Jóaš. V sedmém roce po Ataljině nastupu na trůn zorganizoval kněz Jójada převrat a dal mladého korunního prince prohlásit králem (2 Kr 11,4-12). V nastalých zmatcích byla Atalja zavražděna (2 Kr 11,16). Podle 2 Pa 24,7 vyžadovala Atalja stejně jako její matka Jezábel uctívání boha Baala.

Bible však jako protiváhu uvádí také příklady královen, které se zapsaly do dějin kladně.

O královně Ester už byla řeč. Díky jejímu nasazení izraelský národ nebyl vyvražděn a dokonce se mu ve svých zástupcích dostalo určitého vyznamenání. Upevnila se pozice Ester jako milované manželky krále a jejího strýce Mordokaje: „Král sňal svůj pečetní prsten, který dal odebrat Hamanovi, a dal jej Mordokajovi“ (Est 8,2).

Další královnou, která uměla využít svého postavení, byla Bat-šeba, manželka krále Davida. David zestárl a začaly zmatky kolem následníka trůnu. Bat-šeba dala na radu proroka Nátana: „I řekl Nátan Bat-šebě, matce Šalomounově: "Neslyšela jsi, že se Adónijáš, syn Chagítin, stal králem? A David, náš pán, o tom neví. Pojď tedy, poradím ti, jak se zachrániš ty i tvůj syn Šalomoun. Nuže, vejdi ke králi Davidovi a zeptej se ho: »Což jsi ty sám, králi, můj pane, nepřisahal své otrokyni: Tvůj syn Šalomoun bude po mně králem, ten dosedne na můj trůn? Proč se tedy stal králem Adónijáš? « Zatímco tam ještě budeš s králem mluvit, přijdu za tebou a potvrdím tvá slova““ (1 Kr 1,11-14).

Po rozhovoru s prorokem si král nechal zavolat svou manželku: „Král David odpověděl: "Zavolejte mi Bat-šebu." Vešla před krále a zůstala před ním stát. Král se zapřísáhl: "Jakože živ je Hospodin, který mě vykoupil z každého soužení, jak jsem ti přísahal při Hospodinu, Bohu Izraele, králem bude po mně tvůj syn Šalomoun, ten dosedne na můj trůn místo mne; učiním tak ještě dnes." Bat-šeba padla na kolena, poklonila se králi tváří k

zemi a řekla: "Ať navěky žije král David, můj pán" (1 Kr 11,28-31). Jeho syna krále Šalomouna, známe jako vzor vládce a příklad moudrosti.

6.1.2 Královny Egypta a dalších zemi

„Faraóny Egypta rozdělil do třiceti dynastií Manéthó, kněz z pozdního období; u něho také nalezneme ohlas staré tradice: podle ní byl od druhé dynastie veřejně vyhlášen zákon, jenž potvrzoval, že žena má schopnost vykonávat funkci krále. Bez velkého rizika je možno posunout tuto tradici až k samotným počátkům egyptské civilizace.“⁷³

Postavení královny bylo opravdu významné, a to v několika směrech. Faraón byl vnímaný jako syn bohů. Jeho manželka byla z toto pohledu „manželkou boha“ a doprovázela ho na veřejnosti. Stávalo se v některých případech, že stárnoucí nebo nemocný král ji zvolil za koregentku, to byl pravděpodobně případ Nefertiti a Teji.

V dějinách najdeme také ženy, které vládly samostatně, nejčastěji jako regentky svých nedospělých synů. Byly to: Hatšepsut, Tavošret a Kleopatra. V takovém případě byly znázorňovány s královskými insigniemi. Královny připojovaly ke svému jménu tituly „panovnice celé země“, „panovnice Obou zemí“ nebo „krásná/dobrá panovnice“.

V době Nové říše byly příslušnice aristokratických rodin vnímané jako pozemský harém boha Amona a měly funkci „manželek boha.“⁷⁴

V Mezopotámii se titul „královna“ používal jedině pro manželky bohů a první královskou manželku. Přestože ženy bydlely v harému a jejich život byl regulován přesnými předpisy, královské matky si dokázaly nalézt cestičky a vlivně zasahovat do politického děje.

Ženou, která zastínila všechny ostatní, byla Semírámida, která byla zřejmě babylonskou princeznou a vdovou po Šamší-Adadovi. Pravděpodobně vládla za svého syna Adad-nirářiho III., a dokonce pak vládla s ním.⁷⁵

Také v Babylóně byly ženy výjimečné kvality schopné prosadit se navzdory zákonům a uspořádání harémů. Z dokladů známe čtyři ženy, které svým vlivem měnily dějiny.

První byla Šibtu. Její manžel, král Zimrilim, byl schopným panovníkem v městě Mari. Vloh své manželky si vážil tolik, že jí přenechával za své časté nepřítomnosti doma

⁷³ CHRISTIAN: op.cit., 18.

⁷⁴ Srov.: STROUHAL: op.cit., 72-73.

⁷⁵ Srov.: OPPENHEIM: 86.

rozhodování ve státních záležitostech, a dokonce i ve vojenských. Přesné údaje máme z dopisu tohoto krásného a milujícího se páru, který si velmi často vyměňoval mezi sebou korespondenci.

Další doklady máme z Élamu, který je na východ od Babylónie, o ženě, královně, která vládla samostatně. Také její rodačka, královna Nachunteutu, byla manželkou dokonce dvou králů a její zákony velely zemi.

V Asýrii známe jména královen Šammuramat, která zachránila babylónský lid před zaslouženým potrestáním svým manželem, králem Šamšiadadem V., za nezdařené povstání proti němu.⁷⁶

Možnost stát se královnou podle legend byla otevřená i pro obyčejné ženy. Příkladem je Kug-Baby, původně šenkýřka v Kiši, která si naklonila přízeň kněžstva, a to ji dopomohlo na trůn a k založení nové dynastie. Vystřídala předchozí vládce, s nimiž kněžstvo nebylo spokojeno.

Mezopotámské významné královny byly: Baranamtarra, žena Lugalandova, a Šag-šag, žena Urukaginova. První vlastnila a spravovala značné nemovitosti, doklady a opatrovala je vlastní pečeti. Také Šag-šag byla v oboru hospodářského podnikání velmi energická a úspěšná. Obdobně vynikla zvláštní diplomatickou obratností jiná cizinka na asyrském trůnu, Naqí'a, která se stala manželkou Sancheríbovou. Prosadila za příštího vladaře mladšího syna Sancheríbova Asarhaddona, takže byli přeskočeni starší sourozenci. Ti se pomstili zavražděním otce. Moc Naqí'y sahala tak daleko, že měla dokonce vliv i na volbu synova nástupce, Aššurbanipala, neboť přiměla nejvyšší hodnostáře zvláštním dekretem, aby přísahali Aššurbanipalovi věrnost. Tím patrně dala podnět k administrativnímu rozdělení říše na Asýrii a Babylónii, se kterou se musel spokojit starší syn Asarhaddona. Bohužel tak nepřímou přivedila bratrovražednou válku svých vnuků i nesmírné oslabení Asýrie a tím nakonec i její zánik.⁷⁷

---

⁷⁶ Srov.: KLÍMA:77-78., BÍČ: Při řekách babylonských, 203-209

⁷⁷ Srov. KLÍMA: 77-79.

6.2 Princezny

6.2.1 Postavení princezen ve východních kulturách.

Harémy byly místem, kde bydlely nejen královské manželky, souložnice ale také dcery. Asi ve všech kulturách žily královské dcery ve stínu svých otců a na jevišti dějin měly možnost se objevit velmi zřídka. První možností, často využívanou bylo provdání princezny jako záruky míru mezi dvěma státy. Další možností bylo poslat princeznu do harému krále, pod jehož nadvládou se právě království ocitlo. V obou případech tyto dívky byly jen zbožím, přinášejícím výhody pro krále a stát. Mnoho princezen se tak ocitlo v panovnických harémech a v nich většinou zůstaly jako v doživotním vězení, ze kterého jim už nikdo nepomohl.

Šťastnější postavení měly nesporně ty princezny, které byly zasvěceny některému božstvu jako kněžky. Tak tomu bylo velmi často v Babylónu. Jejich postavení se těšilo veliké úctě. „Významné bylo především postavení kněžky, která byla zasvěcena měsíčnímu bohu Sínovi a jež sídlila v městě Ur. Tuto funkci vykonávaly zpravidla dcery králů, kteří fakticky ovládali toto město a usilovali o získání politické hegemonie v Babylónii. Prvním vladařem, který dosadil svou dceru do této funkce, byl už Sargon Akkadský (24. století před n. 1.), ale stejný krok učinili po něm i mnozí další vladaři v pozdějších dobách, mimo jiné i poslední panovník samostatného babylónského státu Nabonid v 6. století před n. 1. Je zajímavé, že tyto kněžky zpravidla zůstávaly ve svých funkcích bez ohledu na politické změny. Například dcera isinského krále Išme-Dagána (1953-1935 před n.1.) byla ponechána na svém místě i poté, co se Uru zmocnil nepřítel jejího otce, král Larsy Gungunum.“⁷⁸

6.2.2 Role princezen v Izraeli

Stejný úděl princezen najdeme v Bibli. Hračkou v rukách otce byla princezna Míkal, dcera Saula: „Davida si však zamilovala Saulova dcera Míkal. Oznámili to Saulovi a jemu se to zamlouvalo. Saul totiž řekl: "Dám mu ji, aby mu byla léčkou. A zasáhne ho ruka Pelištejců"“(1 S 18,20-21). Tak se Míkal stala Davidovou manželkou. Svou inteligencí a statečností zachránila podvodem Davidovi život, když utíkal před psychicky nemocným králem. Její štěstí netrvalo dlouho. Nepřátelství jejího otce k Davidovi se zvětšovalo každým dnem. Milovaný manžel musel žít na útěku. Král si vybil svůj hněv na dceři: „Ale Saul dal

---

⁷⁸ PECHA : op.cit., 89.

svou dceru Míkal, ženu Davidovu, Paltímu, synu Lajišovu, který byl z Galímu“ (1 S 25,44). Po smrti otce si ji David vyžádal zpět pro sebe, ale ani to nezachránilo manželský vztah. Míkal už neviděla ve svém manželovi hrdinu, ale začala jím pohrdat. Pisatel poznamenal, že jako trest za toto opovržení byla Míkal neplodná do konce svého života.

Další princezna, jejíž osud známe, je jedna z Davidových dcer Támar. Bydlela v domě žen a nosila „pestře tkanou suknicí; takové řízy totiž oblékaly královské dcery panny“ (2 S 13,18). Její nevlastní bratr Amnón se do ní zamiloval a podvodem pozval do své ložnice, kde ji znásilnil. Pak se ukázalo, že jeho láska je jenom nezřízenou žádostivostí. Bez ohledu na její prosby o urovnání nepříjemné situace ji okamžitě nechal odvést pryč ze svého domu. „Támar si posypala hlavu prachem a roztrhla pestře tkanou suknicí, kterou měla na sobě, položila si ruku na hlavu a odcházela s úpěnlivým nářkem“ (2 S 13,19). Našla útočiště v domě svého bratra Abšalóma, který její zneuctění pomstil tak, že svého nevlastního bratra zabil.

6.3 Paní domu

Domácnost. To slovo měnilo pohled na ženu a její postavení ve všech národech. Žena nebyla jen matkou, byla také paní domu. To bylo místo, kde i manželka z nejhudších vrstev mohla být královnou obklopenou úctou a láskou.

6.3.1 Bible o paní izraelského domu

Mudrosloví o ženě se vyjadřuje velmi kladně: „Ušlechtilá žena se drží cti, kdežto ukrutníci se drží bohatství“ (Př 11,16); „Žena statečná je korunou svého manžela, kdežto ostudná mu je jako kostižer v kostech“ (Př 12,4); „Kdo našel ženu, našel dobro a došel u Hospodina zalíbení“ (Př 18,22); „Dům a majetek lze zdědit po otcích, ale prozíravá žena je od Hospodina“ (Př 19,14); „Moudrá žena buduje svůj dům, kdežto pošetilá jej vlastníma rukama boří“ (Př 14,1); „Ženu statečnou kdo nalezne? Je daleko cennější než perly“ (Př 31,10).

Posun v chápání postavení ženy dokazují četné texty. Jeden z nich, naprosto ojedinělý v celé Bibli, je chvála ženy statečné (Př 31,10-31). Kniha Přísloví mluví o ženě statečné, moudré, zbožné a šlechetné, navazuje na střízlivý pohled izraelského společenství na ženské pokolení, v němž ženy a matky, jako Sára, Rebeka, Ráchel a Rút a mnohé jiné, zastupovaly i nahrazovaly muže. Chválou je zahrnována statečná žena, hospodyně, manželka a matka.

Báseň chválí její pracovitost, starostlivost, povahové vlastnosti, moudrost atp. a zdůrazňuje velikou hodnotu ideální ženy. Spis ukazuje způsob života a je také poučným čtením pro mladé ženy. Vypovídá o tom, že vztah mezi manžely by se měl zakládat na dialogu, důvěře a vnímání ženy jako rovnocenného partnera.

Žena statečná je žena Východu: jí jsou rezervovány všechny záležitosti v domácnosti, a zatímco se její manžel zaobírá vnějšími a politickými záležitostmi. „Srdce jejího muže na ni spoléhá“ (Př 31,11), a proto má nárok na samostatné rozhodování, „vyhlédne si pole a získá je“ (Př 31,16), zhotovuje plátno na prodej a pásy dodává kupci“(Př 31,24). Manžel v ní vidí dobrou rádkyni. „Její ústa promlouvají moudře, na jazyku má vlídné poučení“ (Př 31,26). Žena vykreslená v této básni není ani v nejmenším otrokyní po boku svého manžela a pána, ale je to osoba nezávislá a zodpovědná. V souznění s Gn 2,18 hraje roli rovnocenného partnera svého muže.

Poslední verše obsahují slova obdivu vyslovovaná mužem a syny a také reflexi na téma, jež opravdu zdobí ženu: „Klamavá je líbeznost, pomíjivá krása; žena, jež se bojí Hospodina, dojde chvály“ (Př 31,30). Kniha žádá pro takovou ženu veřejnou pochvalu.

Didaktický a výchovný význam spisu nebyl zřejmě chápán jen jako předmanželská příručka, ale stal se částí knihy didaktické. Dává v ní za příklad ženu vzornou, která je ve službách moudrosti.

Vzorných manželek v Izraeli bylo víc. Příběh Abígajil a Davida je další pochvalou moudrosti a statečnosti ženy a pochvalou pro paní domu, která obratně zachraňuje život a majetek svého manžela. David dlouhé měsíce ochraňoval stáda Nábala, manžela Abígajil a u příležitosti stříže ovcí prosil skrze posly o výslužku pro sebe a své muže. Dostal však velmi tvrdou a urážející negativní odpověď. Proto rozhodl krvavě se pomstít. Ale tomu zabránila inteligentní Nabalova manželka, která slyšela rozhovor manžela s posly. Nařídila připravit bohaté dary a sama jela naproti Davidovi, jehož pohotovou řečí prosila o smilování. Musela udělat na Davida opravdu velký dojem, protože nejen odstoupil od msty, ale poděkoval Abígajil za dobrou radu. Po rychlé smrti Nábala si ji vzal za manželku (1 S 25,2-42).

6.3.2 Paní domu v ostatních státech

V egyptské říši ženy obdržely významný titul: „paní domu“. Po svatbě se stala žena správkyní, někdy opravdu veliké domácnosti. Egyptský mudrc Aní se o ženách a jejich úkolech vyjadřuje s největší úctou: „Chovej obdiv k její těžké práci,... a mlč. ...Jsou ženy, v jejichž povaze je činit vše ke chvále velikého boha.... Ženě, která řádně spravuje svou domácnost, se žádné bohatství nevyrovná.“⁷⁹

Hospodyně měla nesnadný úkol: vědět si rady s vedením domácnosti, pohotově pomoci každému, kdo o pomoc prosí, ať je to člen domácnosti, soused nebo žebrák. Důležité bylo zásobování potravinami, které se kupovaly na tržištích. Dovednost při pečení chleba a výrobě piva byla předávána z matky na dceru. Žena v domácnosti mohla počítat s pomocí manžela v pečení, zpracování masa a ryb, i s pomocí ve vaření.

V egyptských hrobkách najdeme často zobrazení ženy - paní domu, která od bohyně Hator dostává odměnu na onom světě za svou věrnou službu rodině a manželovi.⁸⁰

Také v Mezopotámii úloha „paní domu“ otvírala před ženou širší obzory a dovolovala, aby se věnovala něčemu jinému, než domácím pracím. V Kappadokii byly ženy obchodnicemi. Manžel mohl ženě svěřit do úschovy cenné předměty a šperky.⁸¹

V babylónské domácnosti žena nechodila příliš často do města. Nákupy dělali otroci nebo manžel. Manželka vychovávala děti, prala, vařila, předla a tkala. K jejím povinnostem patřila péče o ovce, kozy, drůbež a zpracovávání jejich produktů. Ženy pomáhaly na poli v období setby a sklizně. V bohatších domácnostech měla žena k dispozici otroky, a tak mohla více času věnovat odpočinku a péči o sebe.

6.4 Služky a otrokyně

6.4.1 Otrokyně v starověkém Izraeli

Ve Starém zákoně se o postavení otrokyně pojednává podrobně ve dvou případech. Poprvé „když někdo prodá svou dceru za otrokyni“ (Ex 21,7-11). Je jasné, že si někdo koupil

---

⁷⁹ CHRISTIAN : op.cit., 196.

⁸⁰ Srov. tamtéž: 199.

⁸¹ Srov.: GLASSNER: 268

dívku nejen pro práci. Výslovně se proto praví, že „nebude s ní nakládáno jako s jinými otroky“. Lze tomu rozumět tak, že jí asi neměla být ukládána nejtěžší práce. Záleželo pak na tom, zda ji pán chtěl pro sebe, nebo zda ji chtěl postoupit synovi. V žádném případě, jestliže se stala družkou některého z obou, nesměla být prodána „cizímu lidu“. Jako družka pánova směla být vyplacena, jestliže se mu znelíbila. Jako družka synova měla nárok ze strany pána na zacházení, jako by byla dcerou. Syn byl povinen poskytovat jí nezkráceně stravu, ošacení i manželské právo. Kdyby pojal jinou ženu za manželku, měla jeho družka právo odejít bez zaplacení výkupného.

Druhý případ se týká válečné zajatkyně: „Když vytáhneš do boje proti svým nepřátelům ... a spatříš mezi zajatci ženu krásné postavy, přilneš k ní a budeš si ji chtít vzít za ženu, přivedeš ji do svého domu. ... Po dobu jednoho měsíce bude oplakávat svého otce a svou matku. Potom k ní smíš vejít, budeš jejím manželem a ona bude tvou ženou.“ (Dt 21,10-14) Případla jako kořist vítězi, ale válečníci byli v Izraeli vázáni určitými předpisy. Mezi nimi byl i zákaz styku se ženami, jako před bohoslužebnými úkony (srov. 1 S 21,5n). Kvůli zákonům o kultovní čistotě netáhl do boje ani ten, kdo se právě zasnoubil (Dt 20,7). Zajatkyně tím byly do jisté míry chráněny. Zákon poskytoval zajaté ženě měsíční lhůtu, aby se vpravila do svého nového postavení a muže nutil k ukázněnosti. Předpokládá se, ovšem že se stane jeho družkou; o jejím dalším životě rozhodne pak muž. Když se mu znelíbí, prostě ji propustí. Sama od něho odejít nesměla. Pro něj bylo jediné omezení v tom, že ji nesměl prodat za stříbro ani s ní hrubě zacházet, poté co ji ponížil. Nebylo již řečeno, co se stane s dětmi, jestliže mu nějaké porodí.

Jinou skupinu tvoří otrokyně, které byly majetkem paní domu. Těch se pán nesměl dotknout, pokud mu je nepůjčila manželka v touze získat jejich prostřednictvím dítě. V prastarých příbězích máme hned několik příkladů takového jednání: Sára - Hagar, Ráchel - Bilha, Lea - Zilpa. Jen v jediném případě slyšíme o dodatečném napětí mezi paní a otrokyní (Sára - Hagar), které dokonce skončilo zapuzením otrokyně a jejího syna.

6.4.2 Postavení otrokyň a služek v Egyptě a na Východě.

V Egyptě byly otrokyně nejčastěji cizinky ukořistěné v bitevních taženích. Často byly pro vojáky darem za statečnost. Jiné byly rozptýleny do chrámů, v nichž se staly tanečnicemi, pěvkyněmi nebo obyčejnými služkami. Asijští a zejména syrští obchodníci byli hlavními dodavateli „krásných nevěstek“, které se hojně vyskytovaly v „domech piva“. Ceny

byly někdy vysoké, jelikož východní krásky byly obecně velmi vyhledávané. Transakce musela proběhnout před svědky a zaznamenával ji soud. Otrokyň se posléze stala majetkem toho, kdo za ni zaplatil, a nový vlastník jí dal egyptské jméno.

Otrokyň byla povinna splnit všechna přání majitele a často byla i jeho souložnicí. V případě, že v rodině chybělo potomstvo, mohly být její děti adoptovány.

Specifické postavení mezi služkami měly kojné a chůvy. Do jejich rukou byl svěřen poklad rodiny - dítě a na jejich péči záleželo jeho zdraví a život. Nejčastěji to byly děti bohatých rodin a potomci faraóna. Taková služka musela plnit náročné požadavky a podle toho byla také hojně odměňována. „Protože se podle lékařských předpisů měly děti kojit alespoň tři roky, nemohly si kojné stěžovat na nedostatek práce. Byly placeny lépe než mnozí terapeuti; například jedna z nich dostala za své služby tři jaspisové náhrdelníky, pár sandálů, košík, špalek dřeva, slonovinu a půl litru tuku; její kolegyně dostala dva páry sandálů, měděnou nádobu, rohož, košíky a litr oleje.“⁸²

Někdy mezi dítětem a kojnou – chůvou vznikl vztah, který pak trval po celý život. Najdeme chůvy, které si nechali ve svých hrobkách zobrazit nejvlivnější lidé říše. „Víme např., že matka Kenamona, pozdějšího nejvyššího nositele pečeti a vrchního správce statků Amenhotepa I., kojila také budoucího krále. Není vyloučeno, že právě tento vztah významně ovlivnil Kenamonovu vzestupnou životní kariéru. Je také známo, že si král Thutmose III. vzal za hlavní manželku dceru své kojné.“⁸³

Otroctví v Babylónii bylo běžné, a to z několika důvodů. Otrokyň se mohla stát žena, kterou do otroctví prodal otec nebo manžel. Někdy se i rodina mohla pro velký nedostatek a hlad prodat do otroctví. Takové otroctví se po třech letech rušilo.⁸⁴ Otrokyň se mohla stát vedlejší manželkou nebo mohla být pouze konkubínou. V případě, že porodila chlapce, její postavení se mohlo zlepšit. Majitel si ji mohl vzít za ženu a tím ona i její děti získávaly svobodu. Otrokyň mohla být také válečná zajatkyň.

---

⁸² CHRISTIAN : op.cit., 182.

⁸³ STROUHAL : op.cit., 27.

⁸⁴ KLENGELOVÁ–BRANDTOVÁ : „Jestliže se někdo uvázal na dluh a na jeho úhradu prodal za peníze nebo dal do služby manželku, syna či dceru, budou v domě věřitele pracovat tři roky a ve čtvrtém roce musí být propuštěni“, 27.

7 Práce žen

Na první pohled žena podrobená patriarchálním zákonům neměla mnoho příležitostí realizovat se v práci, kromě domácnosti. Není to ale úplně pravda. Ve všech kulturách měly ženy svá zaměstnání, která jim poskytla příležitost ukázat své schopnosti také mimo dům.

7.1 Vzdělání

7.1.1 Vzdělané ženy v okolních říších

O pohledu na vzdělání žen už jsem se zmiňovala v kapitole o výchově dívek. Autoři je popisují rozdílně. Podle jedněch v raném dětství byli chlapci i děvčata vychováni společně a stejně. Ve věku čtyř či pěti let se však jejich cesty rozdělily. Některé dívky byly přijaty do škol, kde studovaly podle vzoru bohyně Sešat, patronky psaní a archivů. Byla to spíše výjimka; těchto několik vyvolených děvčat se obvykle rekrutovalo z urozených vrstev a dostalo se jim svolení účastnit se výuky v paláci, po boku královských dětí. Po dokončení studia se tyto vzdělané ženy mohly stát vychovatelkami malých princů, vést prádelnické a tkalcovské dílny nebo dokonce pracovat ve státní správě. Nejvíce dokladů o ženách na úřadech bylo nalezeno z období Staré říše.⁸⁵

Našla jsem také text, který vzdělání ženy přibližuje i k chudším vrstvám: „Mnoho vědců tvrdilo, asi příliš rychle, že lid byl nevzdělaný, jako by vzdělání bylo vynálezem až nové doby. Fakta však tento unáhlený soud vyvracejí. Jedním z nejvýmluvnějších dokladů je korespondence žen z vesnice v Dér el-Medině. Tyto ženy, manželky kameníků, kreslířů, malířů a nádeníků, psaly svým mužům, dostávaly dopisy od nich a korespondovaly mezi sebou. Náměty jejich dopisů? Problémy každodenního života: tisíce drobných rodinných problémů, transakce, důvěrná sdělení. Žena se pokouší přesvědčit adresáta, aby přijal kousek země výměnou za osla, kterého ji půjčil a kterého mu má vrátit; jiná si stěžuje, že se o ni přítel nestaral, když byla nemocná; třetí protestuje, protože adresát bere na lehkou váhu výstřelky v chování jejího manžela. A potom najdeme seznam prádla na praní a spoustu dalších podrobností, které bylo třeba zapsat. Tyto ženy písárky byly sice skromné, ale přesto podávají svědectví, že umění číst a psát bylo rozšířenější, než bychom soudili.“⁸⁶

---

⁸⁵ Srov.: <http://masch.blog.cz>

⁸⁶ CHRISTIAN: op.cit., 220-221.

Vzdělání dosažitelné pro egyptskou ženu je asi nejsnazší sledovat na konkrétních případech, které popsali archeologové a egyptologové.

Paní Nebet dosáhla úctyhodného postavení: byla soudkyní a vezírem. Další výjimečně vzdělanou ženou byla paní Idut, která byla ustanovena „pánem državy“. Tuto funkci zastávali obvykle muži. „Knihy mrtvých“ redigovala paní Nesitabenet Išeru a skládala rituály. Byla dcerou velekněze Pinodžema II. Také paní Pesešet se se svou láskou k medicíně a farmacii dostala na žebříčku lékařů velmi vysoko. Podle dnešní terminologie se stala ministrem zdravotnictví a měla dohled na celý stát. Guvernér Chnuhotep si zvolil za správkyni celého svého majetku paní Cat.⁸⁷

Je to jen několik příkladů žen, které se svým vzděláním vyrovnaly mužům a úspěšně s nimi soutěžily o vysoké úřady. Úřednice mohla také spravovat provincii, město nebo správní okrsek. Předpokládalo to náročnou práci a vyžadovalo to schopnosti zvládnout práci početného personálu. Žena mohla být také strážkyní pokladu nebo představenou četných dílen nebo zpěváků, hudebníků apod.⁸⁸

V Babylónii a okolí školy zůstávaly vyhrazeny pouze chlapcům. To však naprosto neznamenalo, že by dívky zůstávaly zcela bez vzdělání; i pro ně existovaly soukromé příležitosti k jeho získání, kde se přinejmenším naučily číst a psát. Některé ženy dosáhly dokonce mnohostranných znalostí. Vyskytovaly se i písařky, přičemž naučit se klinopisu vyžadovalo mnohaleté pilné studium. Zachovala se dokonce i některá jména těchto písařek.

V jednom starobabylónském textu z Larsy existuje ojedinělý odkaz na ženu lékařku v paláci.⁸⁹

V starších obdobích měla žena podle dokladů vyšší postavení a mohla zastávat různá místa ve veřejné správě nejen jako písař, ale také jako člen soudního sboru.⁹⁰

7.1.2 Vzdělání izraelských žen

O vzdělání žen v Bibli nenajdeme zmínku. Pravděpodobně se ho dostalo jen dívkám z nejvyšších vrstev, což dokládají schopnosti izraelských královen. Nenajdeme ani poznámky o ženách v královské správě. Dokonce i význam některých pojmů je v Izraeli odlišný.

---

⁸⁷ Srov.: http://www.egyptica.sk/projekty/vyznamne_zeny-03.php

⁸⁸ Srov.: CHRISTIAN: 217-218.

⁸⁹ Srov.: OPPENHEIM: 230.

⁹⁰ Srov. KLÍMA: 137.

Soudkyně v izraelské společnosti není ta, která jen rozhoduje v soudních záležitostech, ale žena, která má slovo Boží, Božího ducha a v nutném případě je schopna, jako Debora, vést dokonce armádu.

7.2 Obchodnice

Královstvím žen byla jejich domácnost a hlavním posláním byla výchova dětí. Doma drtily zrní, pekly chléb, vařily pivo a ostatní pokrmy, spřádaly len a tkaly z něho látky. Ženy to, co v domácnosti vyrobily navíc, mohly prodat.

Izraelská žena, jak je to zaznamenáno v už zmíněné „chvále ženy statečné“ (Př 31,10-31), si vedla obratně v rozmnožování majetku rodiny. Mohla koupit pole, na kterém vysází vinici. Přede a tká, zhotovuje plátno na prodej a také pásy pro kupce. Není ve svém působení omezená, její jednání sklízí pochvalu: „Okusí, jak je dobré její podnikání“ (Př 31,8).

Také mezopotamské ženy se mohly prosadit v obchodu. Ženy, zejména z vyšších vrstev, mohly mít vlastní majetek, uzavírat smlouvy o prodeji, koupi, pronájmu či výměně majetku, mohly přijímat i poskytovat půjčky. V Kappadokii působily asyrské ženy jako obchodnice. O mezopotámských královnách, které vynikly právě v obchodě, jsem už psala. Byly to: Baranamtarra, žena Lugalandova, a Šag-šag, žena Urukaginova. O velikosti podnikání může svědčit nejen vysoké postavení a majetnost Baranamtarry, ale také vlastní pečeť, kterou ověřovala doklady svého obchodu.

7.3 Řemesla

Dílnami, ve kterých se ženy věnovaly výrobě, byly harémy. Právě tam se vyšívalo královská roucha, závěsy a polštáře.

V harému se nejen pracovalo, ale ženy tam žijící měly také své potřeby, které musely být splněny. K jejich službám se povolávali zaměstnanci, kterými mohly být také ženy. Z písemných dokladů známe představenou jídelny, dílny na paruky, místnosti s mastmi a líčidly, domu přadlen, zpěvaček, královského harému apod.

Také jako tkadleny a přadleny, pekařky nebo mlynářky mohly být zaměstnány i v chrámových dílnách nebo v dílnách velmožů. Některé ženy se věnovaly profesionálně

zpěvu, hudbě a tanci, jiné kosmetice, další vázaly kytice a věnce. Mnoho chudých žen a otrokyň sloužilo v bohatších rodinách.⁹¹

Předemím a tkaním se podle mytologie zabývaly i egyptské bohyně. Eset předla a Nebthet tkala oděvy pro božstva. Ve starém Egyptě bylo předemí a tkaní typicky ženskou prací. Řemeslo přetrvalo staletí a postupně se obohacovalo o nové techniky, které umožňovaly zvýšit produktivitu.

V dávných dobách se předemí a tkaní věnovali v královských dílnách otroci, přidělení na konkrétní panství. Později jejich práci převzaly svobodné ženy. Dílny produkovaly široké spektrum výrobků - obinadla, prostěradla, plátno, látky na výrobu šatů, suknic apod. Štočky látky, které mohly být až 20 metrů dlouhé, se zasílaly do "pokladnice", kde byl veden jejich seznam. Zhotovené textilie se opatrně balily do beden. Přitom pro každý druh látky byla zvláštní bedna. Přadleny a tkadleny byly za svou práci odměňovány v naturáliích. V době Staré říše spadala produkce a distribuce látek výlučně pod královský monopol. Proto z hrodek známe pouze dvě zobrazení jejich volného prodeje či výměny za jiné zboží. Velmi důležitým pramenem je v tomto případě výzdobný program z mastaby kněze Fetektiho, mezi jehož tituly patřil i "představený tkalcovských dílen". Jako správce dílen pravděpodobně Fetekti dostával látky jako součást odměny za dobře vykonanou práci.

Přadleny celou výrobu lnu zvládaly samy. Poté, co byla vlákna připravena, byla namočena a pradleny je předpřádaly na přeslici. Nádoba s přízí stála na zemi, tahala se z ní vlákna a spřádala se klubka. Na stěnách hrodek z období Střední říše jsou zobrazeny ženy, které pracují se dvěma přeslicemi najednou, což už vyžadovalo značnou zručnost, aby se vlákna nezamotala.

Do dnešních dnů se dochovalo několik výjevů zachycujících přadlácké a tkalcovské práce. Jsou tam zachyceny ženy, které do navlhčovače vložily tři klubka, jejichž konce vytahují otvorem v horní části nádoby. Vlákna posléze spřádají pomocí dřevěných přeslic. Tkadleny pracovaly s tkalcovským stavem položeným na zemi, na nějž připevňovaly řady vláken osnovy. Dvě řady napjatých vláken se vzájemně křížily. Další dvě řemeslnice si posílaly člunek s útkem, stlačovaným pomocí dřevěného hřebenu nebo ploché hůlky. V období Nové říše se objevil svislý stav, který umožnil provádět práci ještě pečlivěji. Tkalcovské stavy stály na svislých vzpěrkách zapaštěných do země. Na obou koncích byly připevněny dvě šňůry, pomocí nichž se stahovala hotová látka.

---

⁹¹ Srov.: STROUHAL: 73.

V celém starověkém světě byly známy schopnosti egyptských tkadlen a krása, jemnost a průsvitnost jimi vyráběných látek. Na hotové látky všechny dílny zapisovaly inkoustem značku, aby tak odlišily svou práci.

Různé písemné doklady Babylónie z chrámů a paláců vypovídají už ve III. tisíciletí o ženách pracujících jako hrnčířky, přadleny, tkadleny, kadeřnice a činných též v dalších oborech jako v zemědělství, pivovarnictví, v kuchyních, pekárnách aj.⁹²

Izraelské ženy, jak se zdá, měly nejmenší pole působnosti. Podle knihy Přísloví vzorná manželka přede a tká. Na vesnicích ženy pomáhaly při polních pracích a v chudších vrstvách pomáhaly svým manželům v řemesle a často prodávaly jejich výrobky.

8 Kněžky a zasvěcené ženy

8.1 Kněžky a herioduly⁹³

8.1.1 Náboženské úkoly izraelských žen

Výskyt kultů plodnosti spojených s pohlavními akty byl rozšířen takřka po celém světě. Jediný národ starověké Přední Asie měl k těmto kultům postoj zásadně odmítavý. Tímto národem byl Izrael, jehož starozákonní spisy nám zanechaly celou řadu případů a forem uctívání těchto přírodních božstev.

Nežádka se stávalo, že cizí ženy ovlivnily izraelské muže a vykonáváním pohlavního aktu je zatahly do vlastních náboženských oslav. Nalézáme popsané způsoby obrany proti nežádoucím vlivům zvenčí: král Jóšijáš „Zbořil domečky zasvěcenců bohyně lásky, které byly v prostoru Hospodinova domu, v nichž ženy tkaly stany pro Ašéru.“ (2 Kr 23,7) Také izraelské ženy si dovedly poradit v řešení svých problémů zapůjčením zakázaných kultovních forem: „Oznámili Támaře: "Tvůj tchán putuje do Timny ke stříži svých ovcí." Tu odložila vdovské šaty, zastřela se rouškou, zahalila se a posadila se při vstupu do Énajimu, který je u cesty do Timny. Viděla totiž, že nebyla dána Šelovi za ženu, ačkoli už dospěl. Když ji Juda uviděl, považoval ji za nevěstku, protože si zastřela tvář“ (Gn 38,13-15).

---

⁹² Srov.: BÍČ: Při řekách babylonských, 195-196

⁹³ Hieroduly - oddělené třídy, či dokonce kasty, chrámových služebnic, které v chrámech provozovaly posvátnou prostituci. Srov: BOSAK Czesław Pius: Kobiety w Biblii, Poznań: W drodze, 1995, 28.

Byly to výjimečná situace. V běžném náboženském životě rodiny a společnosti Izraele byla role ženy druhotná. Přestože mohla veřejně vyjadřovat svou radost během některých svátků (Ex 15,20-21; Sd 21,21; 2S 6), nikdy v dějinách židovství žena neplnila funkci kněze, tj. hlídače archy (1 S 1-4; 2S 15,24,29), který shromažďoval věřící v chrámu Jahve (1 S 1) ani vedoucího shromáždění na liturgických setkáních nebo během slavení národních svátků (Lv 23,11-20). Nesměla také složit oběť ve vlastním slova smyslu, to znamená obětovat Bohu oběti lidu a jménem lidu, ani předávat věřícím Boží požehnání (Ex 24,4-8; Dt 33,10). I když funkce kněžek byla v izraelské zemi známa (kněžky Aštarte), přesto je cizí jejich náboženství. Vůbec ve věcech náboženských měli muži přední postavení. Jen oni měli povinnost chodit na pouti do Jeruzaléma, kterých se zúčastňovaly celé rody nebo obce, a vdaná žena není ani zmíněna mezi těmi, kteří museli přísně dodržovat předpisy šabatu.⁹⁴

Ženy a dívky se volně pohybovaly na veřejnosti a zúčastňovaly se i náboženských slavností: „Budete se radovat před Hospodinem, svým Bohem, vy i vaši synové a vaše dcery, vaši otroci a vaše otrokyně i lévijec, který žije v tvých branách, protože nemá mezi vámi podíl ani dědictví“ (Dt 12:12); byly i při obětech: „Když totiž vystupoval plamen z oltáře k nebi, vystoupil v plameni z oltáře i Hospodinův posel. Jak to uviděli Manóach a jeho žena, padli tváří k zemi“ (Sd 13,20); „Pak podělil všechen lid, všechno množství Izraele, muže i ženy, každého jedním bochánkem chleba, jedním datlovým koláčem a jedním koláčem hrozkovým. Poté se všechen lid rozešel, každý do svého domu“ (2 S 6,19). Jen na jednom místě čteme, že ženy směly obstarávat nižší služby u vchodu do stánku úmluvy: „Zhotovil bronzovou nádrž s bronzovým podstavcem ze zrcadel žen, které konaly službu u vchodu do stanu setkávání.“ (Ex 38,8)

8.1.2 Ženy a náboženství v jiných národech

V Egyptě se ženy mohly uplatnit jako stále nižší kněžky, nebo výjimečně vyšší kněžky, nebo roli kněžky zastávaly z titulu čestné funkce, časově vymezené. Působily hlavně v chrámech bohyň: Hathory, Esety, Neity, Satety, Sachmety nebo Bastety, a také v zádušních chrámech, kde připravovaly oběti mrtvým. Za svoji službu dostávaly hmotnou odměnu a patřily k různým společenským vrstvám. Tyto ženy nežily v celibátu, ale také neprovozovaly chrámovou prostituci.

---

⁹⁴ „Ale sedmý den je den odpočínutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvůj býk a tvůj osel, žádné tvé dobytce ani tvůj host, který žije v tvých branách, aby odpočinul tvůj otrok a tvá otrokyně tak jako ty“ Dt 5,14

Častěji než v postavení kněžky byly ženy zaměstnané v chrámech jako zpěvačky, hudebnice, tanečnice, které připravovaly mystéria při slavnostech smrti a vzkříšení boha Usira. Dokonce ženy mohly mít vedoucí funkci nad zpěvačkami, hudebnicemi nebo být představenou chrámové pokladnice.⁹⁵

K obzvlášť uctívaným idolům lásky a plodnosti náležely zejména bohyně asijské, v jejichž kultech se prosazovaly přírodní prvky větší měrou, než tomu bylo třeba v Egyptě. Svátky okořeněné extází a orgiemi s neodmyslitelnou pohlavní promiskuitou, legalizovanou místními zákony, a povýšené na věc milou bohům, mívaly nezřídka masovou účast. Obzvlášť bouřlivě býval slaven počátek období dešťů, spjatý s probuzením vegetace k novému životu, po tlumících účincích léta. \v pozadí zde byly mýty, podle nichž docházelo k znovuoživení boha plodnosti, který s příchodem letních veder umíral.

S rozvojem rodinných vztahů docházelo k odlučování vdaných žen od přímé účasti na erotických oslavách bohyň plodnosti. Vznikaly kasty hierodul, kněžek, které zde měly úkol posvátných milostnic.

Chrámová prostituce rozhodně nebyla uctívači poslušných božstev považována za hanebnou, naopak. Chrámové služebnice byly u souvěrců (a snad nejen u nich) uznávány, obdivovány a ctěny. Jako k osobám, které svou stálou službou uspokojují bohy, se k nim lidé obraceli s prosbami o posvátnou přímluvu. Ženy, které se jí zasvětily, nikterak společensky nesnižovala. Kněžky k tomu povolané se v obvodu svatyně oddávaly volně účastníkům slavnosti. Šlo tím o výraz „mystické úcty k plození jako božskému aktu“.

Služebnice se řídily jen příkladem své Paní. Ať už se Paní - bohyně jmenovala Inanna, Ninlil, Nintu, Ištar, Antum atd., často se o ní psalo jako o velké nevěstce a nebylo v tom naprosto nic snižujícího. Zachovalo se množství sošek této "Nevěstky" a to nejen v chrámech. Sošky patřily takřka k majetku každé řádné domácnosti, neboť každá žena potřebovala její pomoc a přispění.

Hieroduly, chrámové nevěstky, byly tedy služebnicemi své bohyně. Jako takové se těšily ve společnosti jisté úctě. Jejich vlastní rodiny s nimi počítaly dál jako se svým členem. Ony samy měly možnost se provdat a některé směly nosit závoj.

Mezi ženami zaujímal nejčelnější místo velekněžka. Právě pro svůj bezprostřední vztah k božstvu se mohla honosit postavením dokonce významnějším, než měla sama

---

⁹⁵ Srov.: STROUHAL: 73-74.

královna. O volbě velekněžky rozhodovali sami bohové různými znamenými ve vnitřnostech obětního zvířete. „Potvrzuje to neobvyklý pozdní text, v němž učený chaldejský panovník Nabonid popisuje do pozoruhodných podrobností, jak jeho vlastní dcera byla vyvolena měsíčním bohem za velekněžku jeho kultu.“⁹⁶

Povinnosti velekněžky v podrobnostech neznáme. Kultury starého Předního Orientu byly vždy zaměřeny na tuto zemi. Lidem záleželo na tom, aby pole dávala úrodu a dobytek se množil, i na tom, aby člověk sám měl hojné a zdatné potomstvo. V přírodních kultech šlo tedy především o to, aby bohové ochotně udíleli plodnost lidem a celé přírodě. Člověk přitom ovšem nesměl zůstat nečinný. Ve smyslu napodobivé magie předváděl bohům, co se od nich očekává.

Společnost zastupoval před svým hlavním bohem král. Jeho partnerkou byla velekněžka. Měli dvojí úkol: před bohy zastupovali svůj lid a před lidem zastupovali bohy. Hlavní slavnost byla novoroční. V její první části se král před bohem kál za hříchy lidu a ponižoval se, aby božstvo obměkčilo, načež s jeho požehnáním mohl přistoupit k dalšímu úkolu - k prosbě o zajištění plodnosti domovů, polí i chlévů v novém roce. Aby byl nebi co nejbližší a mohl svým příkladem na bohy mocně zapůsobit, vystoupil král na vrcholek zikkuratu, kde ve svatební komnatě na něho čekala velekněžka. V nejstarších dobách tato dvojice představovala v "posvátných zasnubách" či "svatém sňatku" mladistvou sumerskou bohyni lásky Ištaru a jejího miláčka Tammúze, který se právě vrátil z podsvětí a přinesl nový život celé přírodě. Příkladem krále a velekněžky následovali pak i ostatní účastníci slavnosti.

Zvyk obcování panovníka s kněžkami-bohyněmi byl velmi praktický, neboť při plození početného potomstva tzv. lidských bohů, (kteří mohli být případně i zabíjeni jako lidské oběti) nehrozilo, že by se podobná hrozba dotkla úzkého okruhu panovnické rodiny.

Kněžky obvykle bydlely v zvláštní budově při chrámu, tedy v jakémsi prototypu kláštera. Některé mohly také bydlet mimo ni. Nejvyšší kněžka byla vázána slibem bezdětnosti: směla sice uzavřít manželství, nesměla však mít děti. Na nižším stupni stála jiná třída knězek, jejichž manželství muselo rovněž zůstat bezdětné; mohly bydlet i mimo „klášter“. Další třídy knězek nižších hodností měly různé úkoly. Některé z nich plnily také úkol chrámové prostituce; směly uzavřít manželství a nosit závoj jako jiné vdané ženy.

„Vstup do "kláštera" byl chápán jako sňatek mezi kněžkou a příslušným božstvem. Kněžky proto dostávaly při vstupu do "kláštera" velké věno, které zahrnovalo nemovitosti, stáda zvířat, otroky a často také stříbrné kroužky, používané snad v této době jako platidlo. Po

---

⁹⁶ OPPENHEIM : op.cit., 163.

jejich smrti připadlo věno zpravidla jejich bratrům, nikoli "klášteru". Pokud se kněžka rozhodla odkázat svou pozůstalost (nebo její část) například nějaké jiné klášterní kněžce nebo otrokyni, musela být její vůle respektována.⁹⁷

Právě proto, že kněžky nejvyšších kast nesměly mít děti, se předpokládalo, že manželka-kněžka sama vybere svému muži nějakou vedlejší manželku, která mu porodí děti. Pokud tak neučinila, mohl si ji manžel vybrat sám. Poněvadž vyšší kněžky bývaly většinou bohaté, muži se předpisu ochotně podřizovali. Tato vedlejší manželka (často se jednalo o příslušnici níže postavené kněžské skupiny, která nebyla omezena takovými zákazy) se nesměla stavět na roveň manželce hlavní.

Seznamy chrámových pracovníků uvádějí často vdovy a sirotky nebo osoby různě zdravotně postižené (slepé, hluché). Chrám, který plnil i funkce humanitární, zajišťoval těmto vyděděncům společnosti alespoň jakousi minimální životní úroveň.

8.2 Prorokyně

Proroctví se na rozdíl od věštění příliš neprovozovalo. „Jedinou výjimku tvořily asyrské prorokyně bohyně Išтары (z Arbely a dokonce z Aššuru) - mužové se v této funkci objevují jen zřídka, které tlumočily vůli bohyně buď ve třetí osobě, nebo i v první osobě, ztotožňující se s božstvem, které hovořilo jejich ústy.“⁹⁸

Jinou situaci máme v Izraeli. Známe ženy, které byly uznávanými prorokyněmi a řídily dějiny národa. Prorokyně Debora patřila mezi soudce: „Sedávala pod Debóřinou palmou mezi Rámou a Bét-elem v Efrajimském pohoří a Izraelci za ní přicházeli, aby je soudila „(Sd 4,4). Po smrti Ehúda, soudce Izraele, se národ vinou svých přestupků dostal pod 20letou nadvládu Kenaanců. Debora poslušná Božího hlasu své soukmenovce povzbudila k odporu a účastnila se boje, který vedl na její rozkaz Bárak. Válka byla ukončena vítězstvím a Debora byla nazvána „matkou Izraele.“⁹⁹

Další ženou – prorokyní – byla Chulda: „Kněz Chilkijáš, Achikam, Akbór, Šáfan a Asajáš se odebrali k prorokyni Chludě, manželce Šalúma, syna Tikvy, syna Charchasova, strážce rouch. Bydlela v Jeruzalémě v Novém Městě. Mluvili s ní. “(2 Kr 22,14) Když

---

⁹⁷ PECHA: op.cit., 101.

⁹⁸ OPPENHEIM: op.cit., 169.

⁹⁹ Srov. BOSAK: 54.

v osmnáctém roce vlády krále Jóšijáše, během oprav chrámu byly nalezeny knihy Zákona dal král za úkol skupině úředníků a veleknězi se dozvědět, jak se k nim vztahují výhrůžná proroctví obsažená v těchto spisech. Chulda předpověděla zničení Jeruzaléma jako trest za modlářství, který se naplní teprve po smrti krále, a to pro jeho zbožnost.

Někdy se vyskytovaly i prorokyně, o kterých můžeme tušit, že jejich proroctví bylo falešné: „Pamatuj, můj Bože, na Tóbijáše a na Sanbalata, na tyto jejich skutky, a také na prorokyni Nóadju a na ostatní proroky, kteří mě zstrašovali“ (Neh 6,14).

8.3 Vědmy, kouzelnice

Bible se o mimořádných a magických jevech vyjadřuje velmi přesně: „Ať se u tebe nevyskytne nikdo, kdo by provedl svého syna nebo svou dceru ohněm, věštec obírající se věštbami, mrakopavec ani hadač ani čaroděj, ani zaklínač ani ten, kdo se doptává duchů zemřelých, ani jasnovidce ani ten, kdo se dotazuje mrtvých. Každého, kdo činí tyto věci, má Hospodin v ohavnosti“ (Dt 18,10-12). Přesto lidé tyto prostředky používají ve všech dobách, včetně naší moderní a pokrokové doby vědy. Pisatelé mnohokrát ukazují na tento hřích Izraele, kterému se nevyhnuli králové ani prostý lid.

Saul, první král izraelské říše chtěl své problémy vyřešit setkáním s duchem Samuela: „Tu řekl Saul svým služebníkům: "Vyhledejte mi ženu, která vyvolává duchy zemřelých. Půjdu k ní a dotážu se jí." Jeho služebníci mu řekli: "Taková žena, která vyvolává duchy zemřelých, je v Én-dóru"“ (1 S 28,7).

Magie byla rozšířená ve všech okolních kulturách. Zajímaly se o ni i ženy jak je patrné z uvedené citace: „Čarodějnice chodí ulicemi, vniká do domů, plíží se stezkami, pátrá po náměstích, ohlíží se vpřed i vzad. Sotva se zastaví a nohu vytočí, všechno zarazí... Mladíka o mužnou sílu připraví, mladé ženě plod vyžene, krasavici veškerého půvabu zbaví... Uviděla mě, vykročila za mnou, svou zlobou mi zabránila pokračovat v cestě svými kouzly očarovala můj krok a zapudila ode mne mé božské ochránce.“¹⁰⁰

Často se provozovalo čarování pomocí sošky, která měla ztělesnit dotyčnou osobu. Dávala se jí do ruky nějaká maličkost, která patřila té osobě a přálo se jí neštěstí nebo nemoc.

Takové jednání narušovalo klidný rozvoj společnosti, a proto bylo přísně trestáno. Obvinění z čarodějnictví Chammurabi řešil zvláštním paragrafem: „Jestliže někdo nařkl

---

¹⁰⁰ KLENGELOVÁ-BRANDTOVÁ : op.cit., 86.

druhého z čarodějnictví, ale nedokázal mu je, odebere se obviněný k řece a skočí do ní. Pokud ho řeka pohltní, smí si žalobce vzít jeho dům. Pakliže ale řeka nařčeného očistila a on z ní vyplaval bez úhony, ponechá si obviněný dům svého udavače, který bude zabit¹⁰¹

Někdy funkci zařikávaček a věštkyň vykonávaly kněžky. Tím plnily svůj posvátný úkol. Jinak všechny tyto osoby, které měly něco společného s magií, čarodějnictvím a zařikáváním, měly jen okrajový význam a nalézaly se v nízkém společenském postavení.

8.3 Plačky

8.3.1 Plačky v izraelské pohřební liturgii

„ Hebrejský výraz, překládaný slovem "plačky" (Jr 9,16) míní ženy, které při smuteční slavnosti zpívají pohřební píseň. Tyto ženy měly údajně odborné vzdělání a byly organizovány ve zpěváckém cechu, k němuž náleželi i muži, kteří hráli na flétnu (Am 5,16; 2 Pa 35,25; Mk 5,38).“¹⁰²

Když zemřel některý člen rodiny, byly mu podle starodávného a rozšířeného zvyku zatlačeny oči a tělo připravili příbuzní nebo přátelé k pohřbu, umyli ho, pomazali mastmi a zabalili do lněných pláten. Balzamování nebylo obvyklé. Vzhledem k horkému podnebí následoval pohřeb několik hodin po smrti. Synové, příbuzní, přátelé nebo otroci nesli zemřelého za nářků ke hrobu. Během přípravy mrtvoly se zpívaly pohřební zpěvy (Jr 16,5), které přednášely právě plačky (2 Par 15,25; Jr 9,16). Na znamení smutku se roztrhl vrchní oděv. Pozůstalí chodili bosí a s odhalenou hlavou. Oblékali si také černý smuteční oděv (Gn 37,33; Jr 6,26), rozpouštěli si vlasy a sypali si hlavu popelem. Tato gesta jsou výrazem bolesti; někdy se uplatnily i původní pohanské zvyky, jako bylo ostříhání vlasů a drásání obličeje a hrudi (Lv 19,27).

8.3.2 Plačky v ostatních kulturách

Přestože Egyptané věřili, že po se smrti člověk dostane do Usirova království, světa podobného tomu jejich, jen v mnohém lepšího, pohřeb stále doprovázel smutek. Mnoho nástěnných kreseb v chrámech ukazuje ženy-plačky.

---

¹⁰¹ Tamtéž: 86-87.

¹⁰² ERNST: op.cit., 488

Pohřební průvod, jenž začínal před domem zemřelého, se skládal ze zástupu truchlících žen (dvě z nich představovaly Eset a Nebthet, které symbolicky truchlily nad nebožtíkem, jako tyto bohyně nad Usirem), hlasitě projevujících svůj žal. Zesnulý byl nesen na pohřebních nosítkách. Za nosiči nosítek kráčela profesionální plačka džeret, oblečená ve splývavých šatech a v paruce splývající na ramena. Pokud se jednalo o válečníka, doprovázel jej také jeho kůň a výzbroj, byl-li zemědělcem, nesli spolu s ním i jeho náradí. Pak následovala skupina plaček, které ze sebe vyrážely pronikavý křik, rvaly si vlasy a zpívaly pohřební písně. Při ukládání do hrobky se pláč ještě zesiloval. Manželka, děti a příbuzní zesnulého se hlasitě přidávali k žalostnému nářku plaček a na znamení zármutku se bušili do prsou.

Pohřební procesí bylo často v hrobkách zobrazeno. Někdy plačky klečely a na hlavu si sypaly prach a popel, část žen zdvihala ruce, trhala své šaty a hořce plakala. Jejich slzy jsou na obličejích dobře patrné.

Také v Mezopotámii byly k pohřbu nutné plačky. Zajištění posmrtného klidu vyžadovalo provedení určitého obřadu s tělem zesnulého. Do domu smutku přišly plačky vyplakat nezbytný nářek. Truchlící si trhali oděv, cuchali vlasy a vousy a dokonce se i zraňovali na těle. Kněží hráli na hudební nástroje a připravovali pohřeb.

8.5 Zpěvačky, hudebnice, tanečnice

8.5.1 Zpěv a tanec v Izraeli

Bůh si mezi ženami volil inspirované pěvkyně. Časté jsou i příklady krásných písní.

První zaznamenaný chvalo zpěv vyzpívala Mirjam, sestra Árona a Mojžíše. Po šťastném projití Rákosovým mořem a potupě Egypťanů muži zpívali radostí. Mirjam se k nim přidala a podle jejího příkladu se začaly radovat všechny ženy: „Tu vzala prorokyně Mirjam, sestra Áronova, do ruky bubínek a všechny ženy vyšly za ní s bubínky v tanečním rejji. A Mirjam střídavě s muži prozpěvovala: "Zpívejte Hospodinu, neboť se slavně vyvýšil, smetl do moře koně i s jezdcem."“ (Ex 15.20-21). Další zpívající ženou byla dcera Jiftácha, soudce Izraele, o které jsem se zmínila v části věnované panenství. „Když přicházel Jiftách do Míspy ke svému domu, hle, vychází mu naproti s bubínky a s tancem jeho dcera“ (Sd 11,34). Debora po vítězství nad kenaanským králem Jabínem zpívala s Barákem, vůdcem vojska: „Onoho dne

zpívala Debóra a Bárak, syn Abínoamův: Vlas bojovníků v Izraeli volně vlaje, že se dobrovolně sešel lid, dobrořečte Hospodinu! Slyšte králové, poslouvejte hodnostáři, já budu pět Hospodinu, já mu budu zpívat, zpívat žalmy Hospodinu, Bohu Izraele“ (Sd 5,1-3).

Další chvalozpěv, který se v liturgii církve zpívá dodnes, je poděkování Chany za narození syna (1 S 2,1-10). Žena zbavená hanby neplodnosti celou svou bytostí zpívá chválu Bohu Izraele, všemohoucímu, jedinému, který se mohl nad ní smilovat a podat jí pomocnou ruku: „Mé srdce jásosem oslavuje Hospodina, můj roh se zvedá díky Hospodinu. Má ústa se otevřela proti nepřátelům, raduji se ze tvé spásy. Nikdo není svatý mimo Hospodina, není nikoho krom tebe, nikdo není skálou jako náš Bůh.“ (1 S 2,1-2)

Ženy také tancovaly a tak vyjadřovaly radost při různých příležitostech. Radost nad přejitím Rakosového moře vyjadřovaly ženy tancem s bubínky pod vedením Miriam. Vítězné bojovnice vítaly ženy tancem. Svého otce vítala Jiftáchová dcera, ženy vítaly krále Saula (1 S 18,6). Také při podzimní slavnosti na vinicích tancovaly panny (Sd 21,21). Tancuje také Šulamítka v Pís: „Obrať se, obrať se, Šulamítko, obrať se, obrať se, chceme tě vidět.“ Co na Šulamítce uvidíte? Že tančí táborový tanec! „(7,1)

8.5.2 Zpěv a tanec v okolních národech

Příležitostí pro tanec a hudbu bylo ve starověkém Egyptě dost a dost. Volné chvíle čekaly Egyptřany po západu slunce, kdy se po nilské přírodě rozprostřel příjemný chládek. Více zábavy si lid užil ve dnech volna nebo svátků, protože každý desátý den se nepracovalo. Egyptský kalendář hýřil nesčetnými svátky a ceremoniemi. Oslavoval se Nový rok, ukončení žní s několika dny volna atd. Nejdůležitější byly svátky na počest bohů nebo svátky vyhlašované panovníkem a vztahující se k jeho majestátu. Důvodem k soukromým oslavám byly rodinné události jako narození, svatba, ale i pohřeb.

Většinou tančily ženy, v kterých se snoubila elegance a obratnost. Všechny domácnosti vlastnily nějaký bicí nástroj, neboť bez něj nebylo možné udávat rytmus. Tanečnice klepaly pohyblivou částí do pevné a za současného podupávání nohama se rychle otáčely.

Kromě tance širokých vrstev obyvatelstva existoval i tanec náročnější - gymnastický, v němž byly zahrnuty obtížnější, skoro akrobatické prvky, jež vyžadovaly velkou tělesnou zdatnost, pružnost a dlouhodobý trénink. Usuzuje se, že některé z tanečnic mohly být

profesionálkami. Známe je z písemných pramenů, šlo především o ženy a dívky z královských harémů.

Oděv tanečnic tvořila krátká, vpředu otevřená sukénka nebo sukně s třásněmi. Jindy měly na sobě dlouhou splývavou tuniku, zavěšenou na ramenou širšími pásky. Dosahovala téměř až ke kotníkům, ale umožňovala volný pohyb paží. Od Nové říše byly tyto tuniky šité z průsvitné látky. V hrobce Cheruefa z 18. dynastie byl objeven reliéf, znázorňující tančící dívky v krátkých zástěrkách, jež byly drženy úzkými pásky, zkříženými na prsou. V Nové říši s oblibou tančila děvčata i nahá, zdobená řemínkem z korálek či perel kolem boků.¹⁰³

Je jisté, že i v ostatních národech se tančilo a existovaly zpěvačky, hudebnice a tanečnice. Není o nich mnoho záznamů. Hlavně v palácích vystupovaly tanečnice a zpěvačky. Je velmi pravděpodobné, že v Babylónii kněžky bohyně Ištar znaly a tančily rituální tance při oslavě novoroční slavnosti.

9 Krása ženy, péče o krásu

Krásu je privilegiem ženy a péče o ni je od ženství neoddělitelná. Ve všech kulturách a ve všech dobách se žena snažila být svůdnou a zalíbit se mužům, podle zvyklostí doby a měnící se módy. Také ženy starověku se zajímaly o svůj vzhled, a to nejen z vnitřní potřeby být krásné, ale také kvůli klimatickým podmínkám.

9.0.1 Krása v Izraeli

Teplému podnebí izraelské země odpovídal celkem jednoduchý oděv. Bible neposkytuje v tom směru mnoho informací a tak nemáme přesný obraz izraelského oděvu. Mužský i ženský oděv si byly podobné. Byl to spodní šat, který připomínal tuniku, spirálovitě obepínal tělo a byl často vícebarevný. V pase byl přepásán. Svrchní oděv byl obdélníkový kus látky. Přehazoval se přes jedno rameno, druhé rameno a paže zůstaly volné. Obuv tvořily dřevěné nebo kožené sandály. Jedině v době smutku se chodilo naboso.

Oděv ženy se lišil delším střihem, jemnější látkou a pestřejšími vzory. Existoval zákaz výměny oděvu v Dt 22,5. Vlastní součástí ženského oděvu byl závoj, který splýval přes šíji až

---

¹⁰³ Srov.: <http://masch.blog.cz>

do pasu. Závoj splývající přes obličej nosila pouze nevěsta v den svatby (Gn 24,65). Odložení závoje bylo považováno za zneuctění.

Ženy měly ke svému zkrášlení výběr šperků, které běžně používaly. Dokonce si někdy zasloužily výtku proroka, díky které se o ženských špercích hodně dozvídáme: „I řekl Hospodin: "Dcery sijónské se vypínají, chodí s pozdviženou šíjí, svůdně hledí, cupitavě chodí, na nohou jim chřestí nákotníky."(...) V onen den odejme Panovník okrasné nákotníky, náčelky a půlměsíčky, náušnice, náramky a závojičky, čelenky a řetízky, stužky, talismany amulety, prsteny a nosní kroužky, slavnostní roucha a přehozy, šátky a váčky, zrcátka i košilky, turbany a řízy“ (Iz 3,16-23).

Šperky se nosily nejen ke zvýraznění krásy, ale i k podtržení sociálního statutu a někdy také jako amulety. Jako materiál se používaly především drahokamy a kovy; mohly se rozmanitě zpracovat a kromě toho měly jistou finanční hodnotu. Nejčastějším druhem šperků byly náramky. Vyráběly se z bronzu, zlata nebo stříbra a postupem času se objevily šperky skleněné nebo dřevěné. Většinu šperků nosili jak muži, tak ženy. Byly to náramky, prsteny, náušnice. Nosily se také náhrdelníky. Při některých příležitostech se používaly diadémy. Byly odznakem hodnosti vládců (královská koruna Ž 21,4) a královny-matky. Nosili je rovněž velekněží (Za 6,11), vysocí úředníci perské vlády (Est 8,15) a také svatebčané (Ez 16,12; Pís 3,11). Běžné byly okrasné nákotníky. Podle různých vyobrazení se nosily po dvou, někdy i ve větším množství, na obou nohou (srv. Iz 3,18).¹⁰⁴

Ženy pěstovaly své účesy a ustřížení vlasů bylo považováno za stejnou potupu, jakou bylo pro muže ustřížení vousů.

Protože Bible je specifickou knihou, jejímž hlavním tématem je vztah Boha a jeho lidu, nenajdeme tam údaje o péči žen o svou krásu. Je ale patrné, že ve všech kulturách se ženy snažily si vypomoci ve svádění mužů, a tak tomu bylo i u Izraelitek.

9.0.2 Krása a péče o ni v okolních národech

Mezopotámská péče o krásu začínala vtíráním oleje do pokožky a vlasů, které kvůli klimatickým podmínkám byly ohroženy vysušením. Péče o účesy byla složitá, protože móda se měnila dost často. Ženy si rády svazovaly vlasy jen stužkou a pěstovaly kadeře. Také voňavky patřily k běžnému životu. Ženy si je uchovávaly v hliněných nebo kamenných

---

¹⁰⁴ Srov. ERNST: 635.

nádobkách. Řasy a obočí si černily, oči si podmalovávaly zeleně a na rty a tváře nanášely červeň. Rády si nechávaly vytetovat drobné vzorečky. Nosily u sebe vždy zrcadlo a hřeben.

Oblečení muže a ženy se navzájem podobalo. Byly to volné tuniky sahající k zemi nebo ke kolenům. Nosili také hladkou plátěnou košili s krátkými rukávy, přes kterou byl oblečen svrchní šat. Podle libosti byl přepásán více či méně zdobeným pásem. Proti chladu je chránil krátký vlněný kabátek, přehozený přes ramena. Chudí obyčejně chodili bosí, bohatší si obouvali sandály s opatkem a s řemínkem protaženým mezi prsty, případně i punčochy.

Vdané ženy si na ulici ukrývaly vlasy pod šátek a přes obličej spouštěly lehký závoj; tím jim zákon zajišťoval právo se odlišit na první pohled od otrokyň a pouličních holek, které měly nošení závoje pod přísným trestem zakázáno.

V ženské šperkovnici nechyběly náramky na zápěstí a paže, prsteny, ozdobné kruhy na nohy, náhrdelníky a náušnice. Šaty se přidržovaly sponami a knoflíky. Cena všech šperků a jejich umělecká hodnota záležela na společenské vrstvě.¹⁰⁵

Také Mezopotámie měla svou módu a ženy se jí snažily přizpůsobit. Ženy nosily šaty, jejichž přední část se skládala ze širokého kusu látky bez rukávů s dlouhými pásy, které poté, co se zkřížily na zádech, pokrývaly ramena jako šerpa. Jejich konce pak vpředu splývaly dolů. Nosily také jakési kalhotky.

Parfémy byly nejen znakem čistoty nebo vybraného životního způsobu, ale i důležitým projevem podstatných vlastností lidské bytosti. Hlavně příslušníci vysokých společenských vrstev často nosili paruku. Nejen ženy ale i muži si malovali obvod očí a oční víčka antimonovým práškem.¹⁰⁶

Nejvíce materiálů o péči o krásu najdeme v Egyptě. Ženy měly k dispozici početnou zásobu možností, a to od oblečení, mastí a voňavek, přes šperky a paruky.

Krásné Egyptanky věnovaly údržbě svých vlasů obzvláštní péči, aby jim nešedly nebo nevypadávaly. Mezi opečovávanými účesy se jen někdy objeví přirozené zvlnění vlasů nebo splývající kadeř. Je to standardní účes žen všech společenských vrstev, pokud si přes něj nenasadily paruku.

Pro ženu byla paruka důležitou pomůckou při svádění a rozhodujícím prostředkem elegance. Tyto paruky se vyráběly z rostlinných vláken, z lidských vlasů, vzácně ze zvířecích chlupů. Čím více postupujeme v dějinách, tím jsou paruky komplikovanější, až se z nich

¹⁰⁵ Srov.: KLENGELOVÁ-BRANDTOVÁ: 31-32.

¹⁰⁶ Srov.: GLASSNER: 273-274.

stávají hotové konstrukce vyžadující od kadeřníků mimořádnou zručnost a od elegantních krás dokonalé držení hlavy.

Když pomineme prostou a nezbytnou hygienu, měly egyptské krásy k dispozici úctyhodné množství zkrašlovacích prostředků, velmi dobře chemicky připravených. Uchovávaly je v drahocenných skříňkách. Byly to masti, líčidla, parfémy, které voňavkáři vyráběli z aromatických rostlin, macerovaných v mastných olejích. Tyto přípravky měly přinést nejen krásu, ale měly rovněž lékařské využití. V některých obdobích roku trpěl Egypt agresivními větry přinášejícími písek, jindy zase nájezdy hmyzu. Líčidla a kosmetika je pomáhaly držet od těla, chránit pokožku a oči. Nejběžnější bylo černé líčidlo na bázi antimonu a zelené líčidlo na bázi malachitu. Elegantní ženy si jimi prodlužovaly linii obočí a zdůrazňovaly kouzlo svého pohledu.¹⁰⁷

V oblečení egyptské módy kraloval bílý, jemný, více či méně průsvitný len, jenž zahaloval ženské tělo a dodával mu nádech tajemnosti. Oděvem krásných žen Staré říše, jenž přetrval staletí, byly přiléhavé šaty na ramínka ze lnu, spadající až ke kotníkům a ponechávající nahá ňadra. Pod šaty se nosily velice jemné košilky. Svrchní šaty byly různě dlouhé. Plisování vytvářelo úzké podélné záhyby nebo vějířovité útvary na ramenou či příčné záhyby na rukávech. Zdobily je barevné prýmky, pásy, lemy a jiné decentní ozdoby, v pozdní době i kovové, případně vyšíváné nebo malované motivy

Lidé chodili rádi bosí, ale existovalo několik typů sandálů, od prosté podešve z papyru až po obuv z malované a zdobené kůže.

Šperky patřily k egyptským kráskám stejně samozřejmě jako masti a líčidla. Od Nové říše si vznešené ženy zdobily nejen zápěstí náramky, ale také horní část paže pásky z kovových proužků s příhrádkami. Náramky se nosily také na nohou. Nejen ženy ale i vznešení muži si rádi navlékali prsteny: levné fajánsové, drahé ze zlata, stříbra, později i z bronzu a vzácně ze železa. Náhrdelníky byly často nápodobou na rozlévajících se slunečních paprsků, nosily se i sítě z červených, modrých nebo zelených válcovitých korálek z fajánse.

Je zajímavé, že se v Egyptě na rozdíl od jiných zemí Afriky dlouhá století neujaly šperky vyžadující byť jen drobný krvavý zásah do lidského těla - náušnice, kruhy do nosu

---

¹⁰⁷ Srov.: CHRISTIAN: 165-168.

nebo tyčinky do rtů. Změna nastala v 2. mezidobí zavedením náušnic, z nichž část byla klipsového typu, část však vyžadovala propíchnutí ušního lalůčku.

Z mašle, kterou si prosté dívky ovazovaly vlasy, se vyvinuly čelenky čili diadémy vznešených dam zdobené po stranách květinovými lístky a vpředu květem lotosu.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ Srov.: STROUHAL: 98.

Závěr

Postavení ženy v Izraeli a okolních národech je velmi široké téma, které se může zpracovat mnoha způsoby. Samotné srovnávání jednotlivých částí života žen je dost monotónní, i když, si troufám říci, jenom pro lidi, kteří téma dobře znají. Většina lidí zná jen povrchní informace, které dávají zkreslený obraz směřující do dvou extrémů. První je překvapení nad úrovní života králů a jiných velmožů mnohých starých kultur, případně úžas nad dokonalostí zákonů Chammurabiho. Druhý je pohled na lidi nižších vrstev jako na žijící v bídě otroctví a v těžké práci. Někde tam se nachází i místo pro ženu starověku, zcela podřízenou mužům a utiskovanou prací.

Nepopírám, že některé obrazy starých kultur nejsou pro ženu příznivé. Představa života v harému je nutně podbarvená negativně. Mladá žena, nejčastěji po jediné noci s vladařem země byla uzavírána do domu žen, kde byla do smrti v plném smyslu slova vězněna. Jedinou pozitivní zprávou je, že byla také materiálně zajištěna, i když v prostředí závistí, hádek, tvrdého boje o přízeň krále a jeho eunuchů. Není to opravdu záviděníhodné.

Není zde také pozitivní pohled na otrokyně a služky, které musely být po vůli svému majiteli bez ohledu na svá přání a pocity. Záporně vnímáme tu část manželovy nadvlády, která mu dávala moc fyzicky trestat svou manželku nebo ji obžalovat za nějaký přestupek z pozice toho, kterému nadržuje právo a zvyklosti. Hygienické podmínky života, ohrožení ženy v jejím mateřství, smutek, který prožívala nad smrtí svých dětí, byl běžný úděl matek, také vyvolávající naše negativní reakce.

Přesto si dovolím tvrdit, že ženy v tomto období mohly být šťastné, dokonce i šťastnější než dnešní moderní ženy, bojující o rovnoprávnost a věnující se kariéře.

Ženy starověku od byly malička vychovávány v úctě ke svému ženství. Pro ně právě to, že se cítily bytostně ženami, byla obrovská hodnota. Být ženou, matkou, darovat život, znamenalo nalézt naplnění, znamenalo nalézt si úctu v rodině a ve společnosti, která si předávání života nesmírně vážila. Její obětavost, vložená do rodiny, nebyla pro ni únavnou nutností, ale ctí a také byla okolím vnímána jako velmi chvályhodná. Žena akceptovala svoje přirozené povolání, hledala naplnění v tom, čím se liší od muže a v čem je nenahraditelná. V tom se žena té doby podstatně odlišuje od ženy dnešní, která hledá to, v čem je stejná jako muž a v čem mu může konkurovat.

V každém z primitivních náboženství starověku, opřených o kult plodnosti, který zajišťoval život, je prvek mateřství ženy nepostradatelný, i když ne vždycky se žena zúčastňovala všech posvátných rituálů. Právě ona v kruhu domácnosti pečovala o domácí

božstva, a tak zajišťovala štěstí rodiny. Její role i v tom případě byla nepostradatelná a ona si toho byla vědoma.

Mateřství mělo ohromnou váhu. I otrokyně, bytost dokonale podřízená, pokud porodila dědice rodu, mohla získat nejen postavení manželky a svobodu pro sebe a dítě, ale také lásku, úctu a naplnění touhy, kterou v sobě nosí každá žena: mít dítě, milovat je a dívat se jak roste a je okolím milovano.

Přestože většina manželství nebyla uzavírána z lásky, nýbrž dohodou rodičů, vazby mezi manžely byly mnohem pevnější. Rozvod mnohdy nebyl z různých důvodů, často jen ekonomických, někdy kvůli postavení manželů, vyhovujícím prostředkem k řešení domácích problémů. Vedlo to k úsilí o trvalost manželství, hledání kompromisů. Manželství dávalo jistotu a oporu, zakotvení v rodině, pocit bezpečí.

Je zlozvykem všech dob, že nejčastěji se zaznamenávají jen negativní události a senzace. Všechny zákoníky a soudní přelíčení vypovídají o příkladech porušení zákona a jejich možných následcích. Tyto spisy nedávají ale pravdivý obraz společnosti a vztahu mezi jednotlivými lidmi a v rodinách. Podle pozitivních zpráv, i když jsou zachyceny jen v minimálním množství, víme, že ženy byly milovány a dostalo se jim cti.

Ženy, které dovedly využít své krásy a inteligence, se dokázaly dostat na vysokou pozici ve svém prostředí a obratně se na ní udržet. Známe z historických dokladů ženy, které doslova hýbaly dějinami států. Byly mezi nimi královny, kněžky, prorokyně, které svou mužnou odvahou, schopností zvolit nejlepší řešení, schopností organizovat a nadchnout své okolí k činu se vyznamenaly a zapsaly do dějin.

Naplněním života ženy Východu bylo také to, že byla srdcem rodiny, oporou manželovi. Ona vytvářela tiché, bezpečné zázemí, do kterého se manžel rád vracel od svých povinností. To ona se snažila vytvořit svou péčí o manžela a děti domácí pohodlí. Služba v rodině byla její ctí. Manžel obklopený manželčinou péčí jí to určitě vracel láskou, úctou a materiálním zabezpečením.

Ovšem byly také ženy, které svého postavení, svých schopností využívaly na úkor ostatních a žily sobecky. Každá doba zná takové lidi a vyskytují se jak mezi ženami, tak mezi muži.

Žena v Izraeli plně sdílela osud žen své doby. Přesto náboženství, které vyznávalo jediného, všemohoucího Boha a řídilo se jeho příkázáními, v mnoha případech ženě ulehčovalo život. Žena byla Božím darem pro muže, byla jeho partnerkou v radosti ráje a sdílela jeho osud po hříšném pádu. Bůh mnohokrát dokazoval, že miluje všechny své děti,

nejen muže, ale i ženy a obdarovával je stejnými dary. Mnoho postav, které jsou popsány v Bibli, jsou ženy. Některé z nich se vyznačovaly prorockým duchem, některé daly základ izraelskému národu, jiné vedly lid do boje nebo statečností převyšovaly muže.

I ony se realizovaly ve svém poslání manželky, matky, paní domu. Nebyly jen ponižovány, ale také milovány a dostávalo se jim úcty za jejich lásku k rodině. Některé dodnes mohou být pro nás vzorem a to ve všech směrech.

Když srovnávám ženy starověku, naplněné pochopením ženství, mateřství a vnímáním manželství jako posvátného poslání, s dnešními ženami, vidím, že je neprávem vnímáme skrze naše názory a názory naší doby. Ženy mohly žít spokojený a šťastný život, ale jejich štěstí mělo jinou podobu a jiný směr.

Mám čím dál větší dojem, že dnešní ženy, které se chlubí svou emancipací a bojem o stejná práva, jaká mají muži, jsou vlastní vinou v mnohem horší situaci. Nejen že si vybojovaly věci, které jsou objektivně dobré a ke kterým počítám ochranu těhotných, volební právo a stejnou výši mzdy za stejnou práci. Emancipované ženy dneška tvrdohlavě v sobě hledají mužský prvek, aby se mohly mužům vyrovnat. Na své posvátné poslání předávat život a vytvářet domov postupně rezignují. Ano, zdůrazňují svou ženskost, ale jako něco, co je oddělené od běžného života a nemá s ním nic společného. Svou roli ochránkyň domácího zázemí, matek vychovávajících potomstvo, odkládají do dob, kdy jejich kariéra bude zajištěna a nezávislá na mužském přičinění. Mnohé ženy jsou přesvědčeny, o své schopnosti vykonávat obě funkce: mužskou i ženskou, např. ve výchově dětí. Dokonce jejich krása, které věnují nesmírné úsilí, se stává jen nákupním zbožím odděleným od principů ženskosti.

Tento přístup je ochuzuje o podstatnou část jejich přirozenosti, která je od nich neoddělitelná a v tom postavení strádá. Ženy potlačují své ženství a poslání, které s sebou nese. Lidská přirozenost je velmi komplikovaná, je dokonalým Božím dílem. Vytěsnění části sebe nikdy nevede ke štěstí, zvláště když je to podstatná složka osobnosti, založená na principu bytí v pohlavnosti. Zapomínají, že odlišnost pohlaví nemá vést k vyhledávání rozdílů a dokazování prvenství, ale je určena k doplňování toho, co ten druhý nemá, nebo má v menší míře.

Podle mého soudu nám ženy starověku dávají příklad porozumění Božím plánům, pochopení sebe a ukazují podstatný životní cíl a jeho naplnění. Učí nás vnímání posvátnosti rodiny, lásky k rodině, empatii. Obdivuhodná je jejich obětavost a schopnost služby, aniž by se cítily ponižené, utlačované a vykořisťované.

Všechny údaje, které jsem o ženách starověku shromáždila a snažila uspořádat, jsou zpovědním zrcadlem pro mne a pro naši moderní dobu, která přes všechna hesla a slogany o

svobodě a seberealizaci oddaluje člověka od jeho podstaty. Odděluje ženu a muže od jejich přirozenosti, od sebe navzájem, od základního smyslu života a jeho naplnění. Svou domnělou vědeckostí v nás ničí přirozené vnímání, směřuje ke spěchu, honbě za kariérou na úkor druhého a především na úkor rodinných vztahů.

Vím, že není dobré idealizovat minulost a hanobit přítomnost, ale ohlednutí za postavením ženy starověku je výzvou o návrat k pochopení sebe a radostnému přijetí role člověka, role ženy, role rodiny a smyslu života.

Seznam použité literatury

- OPPENHEIM Adolf Leo: Starověká Mezopotámie, Praha: Academia, 2001.
- PECHA Lukáš: Babylónie, Praha: Libri, 2006.
- CHRISTIAN Jacq: Egypt'anky Praha: Rybka Publishers, 2001.
- KLENGELOVÁ–BRANDTOVÁ Evelyn: Starověky Babylón, Praha: Vyšehrad, 1983.
- STROUHAL Evžen: Život starých Egypt'anů, Praha: Olympia, 1999.
- GLASSNER Jean-Jacques: Mezopotámie, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
- KLÍMA Josef: Společnost a kultura starověké Mezopotámie, Praha:ČSAV, 1963.
- VAUX Roland de: Le istituzioni dell'Antico Testamento. Marietti, 1964.
- BIČ Miloš: Při řekách babylonských, Praha: Vyšehrad, 1990.
- BOSAK Czesław Pius: Kobiety w Biblii, Poznań: W drodze, 1995.
- BOCIAN Martin: Leksykon postaci biblijnych, Kraków: Wzdownictwo Znak, 1996.
- BIČ Miloš: Ze světa Starého zákona, Praha: Kalich 1986.
- PARROT André: Biblia i starożytny świat, Warszawa: Pax 1968.
- ŁACH Stanisław: Wstęp do Starego Testamentu, Warszawa: Pax 1965.
- STUBHANN Matthias: Encyklopedie Bible, Bratislava: Gemini, 1992.
- Starý zákon, překlad s výkladem ke knihám 4. a 5. knize Mojžíšově. Praha: Kalich 1974.
- NEUMAN Stanislav Kostka: Dějiny ženy, http://mgo-2c.unas.cz/ceska_knih/NEUMANN%20-%20Dejiny%20zeny2.pdf. [nestránkovano]
- <http://n.egyptologie.sblog.cz/myty/>
- <http://www.sevetadel.sk/newsread.php?newsud=63>
- <http://www.starovekyegypt.wz.cz/usire.htm>
- <http://masch.blog.cz/0710/harem-zivot-v-odloucení>
- http://www.egyptica.sk/udolie_kralov/udolie_uvod.php

Anglická anotace

The focus of my baccalaureate thesis is an issue of marriage and family in Israel in the times described in the Old Testament. The role of a woman-mother was very special in that era. My work includes also descriptions of roles for women from the neighboring countries. In my opinion, women fulfill a very special and irreplaceable role in every culture throughout the centuries. Mature woman through her love and honesty creates a home filled with warmth and safety.

In our times false feminism proclaims that women have the same rights as men, but robs them from their femininity and motherhood. I would like to point out that even though women in the Old Testament were assigned the second place they were happy, interested in life and had respect among the members of society. Therefore, I would like to present women from different groups of society starting with the slaves and ending with the queen. The interest in their religious practices, approach to raising a family and teaching the children will be a focus of my presentation.